

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**FACEBOOK ARACILIĞIYLA TEŞHİR EDİLEN
VE DİKİZLENEN GÜNDELİK HAYAT**

BARIŞ KONOR

**RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA BİLİM DALI**

ŞUBAT 2016

**FACEBOOK ARACILIĞIYLA TEŞHİR EDİLEN
VE DİKİZLENEN GÜNDELİK HAYAT**

Barış KONOR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2016

Bariş KONOR tarafından hazırlanan "Facebook Aracılığıyla Teşhir Edilen ve Dikizlenen Gündelik Hayat" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİğİ / ~~OY ÇOKLUęU~~ ile Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Radyo Televizyon ve Sinema Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

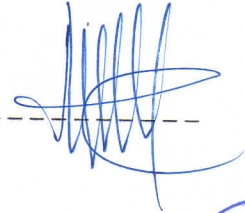
Danışman: Prof. Dr. Ahmet ÇİFTCİ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

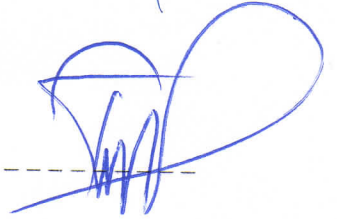
Başkan : Prof. Dr. Mustafa SEVER

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Tezcan DURNA

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 01 / 02 / 2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŐAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Barış KONOR

01.02. 2016

FACEBOOK ARACILIĞIYLA TEŞHİR EDİLEN VE DİKİZLENEN GÜNDELİK HAYAT

(Yüksek Lisans Tezi)

Bariş KONOR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2016

ÖZET

İnsanların okul arkadaşlarını bularak yeniden iletişime geçmesi için kurulan Facebook, zamanla dünyanın en büyük sosyal paylaşım ağı haline geldi. Böylesine büyük ilgi ve kullanım kolaylığı, pek çok farklı sorunsalı da yanında getirdi. Facebook günümüzün en büyük omnioptik mekanı durumundadır. İzleme ve izlenmenin eş zamanlı yaşandığı, teknolojik gelişmeler sonucunda, zamansız ve mekan bağımlılığı olmayan bu site, kullanıcıların kendilerini sayısal olarak var edebildiği bir alandır da. Bu sanal var ediş, farklı bir hipergerçeklik yaratmakta ve bu yeni var oluş durumu, gündelik hayattaki var oluştan farklılıklar içermektedir. Göstermeyi ve görünür olmayı birinci plana alan bu yeni form, gerek sosyal, gerek psikolojik ve gerekse etik anlamda yeni bakış açıları oluşturmaktadır. Literatür taramalarından oluşan bu çalışma, Facebook özelinde, gündelik yaşam pratiklerine giren, ancak pek çok yönüyle aktüel gündelik yaşam pratikleriyle çatışan bu sayısal mecranın yarattığı yeni anlam ve dönüşümler üzerinedir. Teşhir ve dikizlenmeyi temel alan bu yeni sayısal hayatın, kullanıcılar üzerindeki yansımaları, özgürlüklerin genişlemesi söylemine karşın, kullanıcıların kendi kendilerine hayat verdikleri panoptik ve sinoptik ortamlarla örülen denetim mekanizmaları, dönüşen mahremiyet ve kamusal alan kavramları ile bunların yarattığı simülatif yeni mekanlar, bu çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

Bilim Kodu :1115.2.238

Anahtar Kelimeler :Facebook, gözetim, dikizleme, yeni medya, gündelik hayat, simülasyon, simülakr, panoptikon, sinoptikon, omnioptikon, mahremiyet, kamusal alan, sosyal edya, sosyal paylaşım ağları,

Sayfa Adedi :120

Tez Danışmanı :Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

THE EXPOSE AND SURVEILLANCE OF DAILY LIFE ON FACEBOOK

(M. Sc. Thesis)

Bariş KONOR

GAZI UNİVERSITY

SOCIAL SCIENCE INSTITUTE

Feburary 2016

ABSTRACT

Facebook, built for people to find their school friends and contact them again, has turned into the world's largest social sharing network in time. A huge interest from people and ease of use brought various issues along. Facebook is today's biggest omni optical environment. A time and space independent site where viewing and monitoring is happening simultaneously and where users digitally bring themselves into existence with the technological advancements. This new kind of virtual existence is creating a different hyperreality and it is different from the existence in daily life. This new form which prioritizes showing and being visible creates new social, psychological and ethical points of view. This study, formed with literature reviews, is about the new meanings and transformations of a digital platform which touches upon the daily life practices while conflicting the the actual life practices. The reflection on users of this new digital life based on exposition and peeping, control mechanisms intertwined with panoptic and synoptic environments where users come into existence by themselves, the transforming terms of 'privacy' and 'public sphere' and the simulated environments created by them are the main frames of this study.

Science Code : 1115.2.238

Key Words :Facebook, surveillance, expose, new media, daily life, simulation, simulacra, panopticon, synopticon, omnipticon, privacy, public sphere, social media, social sharing networks

Page :120

Supervisor : Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanması sırasında yaşadığım kötü olaylarda ve bu yüzden kaybettiğim zaman sürecinde bana destek olan, Öğr. Gör. H. Kurtuluş Özgen'e, sonradan çıkarmak zorunda kalsam da teoloji alanında bazı kaynaklara ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Mualla Selçuk'a, Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün'e, Türkçemin pek çok yerini düzelten annem Müge Konor'a, ilk tez savunmamdan sonra verilen üç aylık süre içerisinde yapıcı eleştirilerinin yanı sıra destekleriyle, Prof. Dr. Mustafa Sever, Doç. Dr. Bülent Salderay ile Doç. Dr. Tezcan Durna'ya ve tabii ki o sıkıntılı dönemlerde bana ışık olup yolumu gösteren, konuları okurken imlâ hatalarımı bile kendi elleriyle düzelterek bana hem güç, hem bilgi veren, sistem öğreten tez danışmanım, saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ'ye teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Bu tezi, ben ne durumda olursam olayım, beni destekleyen, bana ilerleme gücü veren, iyi ve kötü günümde her zaman yanımda olan biricik kızım Dide ve eşim Aslı KONOR'a armağan ediyorum.

Barış KONOR
Ankara - 2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. İNTERNET SOSYAL AĞLAR VE FACEBOOK.....	7
2.1. İnternet ve Tarihçesi.....	7
2.2. “www”, Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0.....	9
2.3. Sosyal Paylaşım Ağları.....	12
2.4. www.facebook.com Sosyal Paylaşım Ağı Sitesi.....	16
3. MAHREMİYET VE FACEBOOK.....	24
3.1. Kamusal Alan ve Özel Alan.....	24
3.2. Facebook Aracılığıyla Gözetleme ve Teşhir	46
4. GÜNDELİK HAYAT VE FACEBOOK.....	55
4.1. Sosyolojik Alan Olarak Gündelik Hayat	60
4.2. Gündelik Hayat ve Facebook	62
4.3. Popüler Kültür ve Facebook.....	69
4.3.1. Kültür	69
4.3.2. Kitle kültürü	76
4.3.3. Popüler kültür	78
4.4. Popüler Kültür Nesnesi Olarak Facebook	81

4.5. Simölasyon, Hipergerçeklik ve Facebook	85
4.5.1. Simölasyon, simulakr ve hipergerçeklik çerçevesinde Facebook	92
5. SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	107
ÖZ GEÇMİŞ.....	119

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1.1.	29
Şekil 3.1.2.	38

FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ

Fotoğraf	Sayfa
Fotoğraf 4.2.1.	68
Fotoğraf 4.2.2.	68

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklama</u>
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ADSL	: Asymmetric Digital Subscriber Line
Akt.	:Aktaran
ARPANET	: Advanced Research Programme Agency
Çev.	:Çeviren
DARPA	: The Defense Advanced Research Projects Agency
Der.	:Derleyen
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	:Doktor
#.Ed.	:Edition
Ed.	:Editör(ler)
Haz.	:Hazırlayan
http	:Hyper-text Transfer Protocol
IP	:Internet Protocol
İTÜ	:İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜHFM	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
KÜHFD	:Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
MIT	: Massachusetts Institute of Technology
MP3	:Mpeg layer3
ODTÜ	:Ortadoğu Teknik Üniversitesi
P	:page (sayfa)

Prof.	:Profesör
RAM	: Random Access Memory
RSS	: Rich Site Summary
SBF	:Siyasal Bilgiler Fakültesi
TCP	: Transmission Control Protocol
TTNet	:Türk Telekom Network
TÜBİTAK	:Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu
Ün.	:Üniversite
www	: World Wide Web
vb	:ve benzeri
vd	:ve diğerleri
Vol	:Volume (Cilt)
yy.	:yüzyıl

1. GİRİŞ

İletişim tarihi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. İnsanlar arası iletişim süreç içerisinde gitgide farklı kanallarla çeşitlenerek günümüze kadar gelmiştir. Sayısal iletişimin güçlü şekilde yaşandığı günümüzde, iletişim kanallarından en önemlilerinden ve en popülerlerinden birisi Facebook'tur. Facebook, yazı, fotoğraf ve video gibi iletileri, kullanıcılar arası paylaşmanın yanı sıra, zaman ve mekân ayrımı olmadan çok daha geniş kitlelere yayınlayabilme fırsatı sunmaktadır. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğiyle beraber kitle iletişim araçlarını ortaya çıkartan ve gelişmesini sağlayan tarihsel koşullar birbirinden kopuk atomize bireylerden oluşan insan topluluklarını da iletişimsel olarak yaklaştırmıştır. İnternet, geleneksel kitle iletişim araçlarının tüm özelliklerini içinde barındırmasıyla neredeyse Marshall Mc Luhan'ın "Küresel Köy" (*Global Village*) metaforunu hayata geçirmeyi başarmıştır. İnternet, fizikî mekâna duyulan ihtiyacı ortadan kaldırması ile bireylere giderek hızlanan kent gündelik hayatları içinde hareket özgürlüğü sağlamış ve katılımı artırmıştır. Günümüzde sosyal paylaşım ağları, gündelik yaşam içerisinde durmaksızın canlı tutulmaya çalışıldığı için, bu ağlar ayrıca mesai harcanan, aktüel hayatta yaşayan herkesin, sayısal dünya içerisinde de var olduğunu göstermeye çalıştığı bir platform haline gelmiştir. Böylece sayısal iletişim ölçeğinde, kullanıcının diğer kullanıcılarla olan iletişimlerini kolaylaştırdığı, zaman ve mekân algısını yok ettiği, gerektiğinde örgütlenmeye elverişli bir ortam sağladığı için de hayati bir önem taşımaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Facebook üzerinden yapılan iletişimin, gerçek hayattaki iletişimden farklı olduğunu, Facebook'un kamusal bir mekân olduğunu, buna bağlı olarak, kullanıcıların Facebook üzerinden kendi mahremiyetlerini paylaşımlar aracılığıyla metalaştırdıklarını ve Facebook'un "Kültür Endüstrisi"nin bir parçası olduğu fikrini savunmaktır.

Sayısal iletişimin merkeze yerleştiği dünya düzeni içerisinde, Facebook tartışmasız en önemli ve en fazla kullanıcıya sahip iletişim ağıdır. Bu durum, kullanıcılar için farklı olanaklar sağlamasının yanında farklı tehlikeleri de gündeme getirmektedir. Bu çalışma, Facebook kullanıcılarının, siteye üye olduğu andan

itibaren yaptıkları hareketlerin (ses ve görüntü paylaşımı, beğenmeler, dürtmeler, ileti yazımları, paylaşılmış iletilerin yeniden paylaşımı vb.) ne şekilde farklı mecralara çekilebileceği ve farklı yorumlanabileceği, tüketim kültürü açısından nasıl metalaşabilecekleri, manipüle edilebilecekleri açısından önem taşımaktadır. Zira sonuçlarının nelere mal olacağının bilincinde olmayan kullanıcılar, ülkemizde de yaşandığı üzere, gerçek hayatta adli sorunlarla karşı karşıya gelebilmekte, hatta emniyet güçleri aracılığıyla gözaltına alınabilmektedir. Bu durum, kullanıcıların sayısal mecralardaki sorumluluklarının ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca gerçek hayat ile sayısal hayatın ne derece iç içe geçtiğinin de bir göstergesidir.

Bu çalışmanın tüm sosyal ağlar içerisinde sınırlandırılarak Facebook'ta karar kılınmasının nedeni, Facebook'un dünyada¹ sosyal paylaşım ağları arasında en popüler sosyal paylaşım ağı olmasından dolayıdır. "Günlük olarak Facebook üzerinde 8 milyar dakikanın harcandığı düşünülmektedir."² Ayrıca Facebook, ülkemizde de en popüler paylaşım ağları arasında yer almaktadır.^{3 4} Facebook'un bu popülaritesi, sayısal mekânlardan olan diğer blog, haber, reklam gibi pek çok farklı sitede de Facebook'la paylaşım butonlarının olması sonucu doğurmuş, diğer sitelerin de daha geniş kesimlere ulaşabilme çözümlerinden birisi haline gelmiştir. Dolayısıyla, Facebook'un popülaritesi nedeniyle diğer ticari ve politik yapılar tarafından da pragmatik olarak kullanıldığını varsaymak mümkündür.

Facebook, kullanıcıların gündelik hayatları içerisinde zaman ve emek harcadıkları bir mekândır. Dolayısıyla, kullanıcıların gündelik hayatlarının merkezine yerleşmiştir. Bireyin gündelik hayatının bu derece içine giren bir site, bir süre sonra, o hayata ait pek çok olgunun güvenliğini tehdit eder hâle gelebilmektedir. Sosyal paylaşım ağlarına üye olan kullanıcılar, yer bildirimleri yaptıkları, hayatında sevdikleri, sevmedikleri, tükettikleri ve tüketmekten kaçındıkları, onayladıkları ve reddettikleri şeylere dair ipucu ve/veya detayları açık sundukları sürece başkalarının kendi hayatlarına giriş yapmalarına izin

¹ <http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> 20.12.2015'de alınmıştır.

² Tuna, S., Akçay, D. (2015). *Approaches On New Media: Proceedings Of 1st International New Media Conference*, İstanbul: İstanbul Gelişim University Press, 106

³ <http://wearesocial.net/tag/turkey/> 21.12.2015'de alınmıştır.

⁴ <http://www.statista.com/statistics/284503/turkey-social-network-penetration/> 21.12.2015'de alınmıştır.

vermiş olurlar. Ancak buna tam olarak tezat oluşturan şekilde, özellikle büyük şehirlerde insanlar, evlerinin pencerelerine demir parmaklıklar takmakta, kapılarını sağlam kilitlerinden dolayı çelik kapılarla değiştirmekte, evlerini 24 saat güven altında kalması için alarmlarla donatmakta ve böylece kişisel mahremiyet alanlarını gerçek dış dünyadan korumaya çalışmaktadır. Karşıda fiziksel olarak bir muhatabın olmaması, yapılan iletişim ve görsel bilgi alış verişinin sanal ortamda oluşması, kullanıcıların gerekli gizlilik özenini göz ardı etmesi sonucunu doğurmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın hangi sorular çerçevesinde şekillendirildiği konusuna geçmek gerekmektedir. Çalışma için temelde altı soru sorulmuştur.

1. Gündelik hayat içerisinde insanlar birbirleriyle olan ilişkilerinde belli bir düzeyde öz denetim uygularken neden Facebook üzerinden tüm özel yaşamlarıyla ilgili bilgileri paylaşmaktadır?
2. Facebook üyelerin kullandığı özel bir alan mıdır?
3. Facebook üzerinden insanlar kendilerini neden teşhir etmek ve başkalarını gözetlemek ihtiyacı hissederler?
4. Facebook, mahremiyet alanını daraltan bir site midir yoksa mahremiyetin alanını daraltan bizzatihi kullanıcıların tutumu mudur?
5. Facebook kültür endüstrisinin çarklarından birisi midir?
6. Facebook, hipergerçek (hiperréal, hyperreal) bir mekân mıdır?

Facebook, kişiler arası iletişimin önüne çok büyük bir yol açmıştır. Mekân ve zaman sınırlaması olmayan bu imkan, kullanıcının nasıl kullandığına bağlı olarak avantaj ya da dezavantajları da yanında getirmektedir. Bu durum, Facebook ve benzeri teknolojik mecraların çok dikkatli bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Teknoloji, sadece insanlara avantaj sağlamamakta, dezavantajları da yanında getirmektedir. Teknolojinin bizzatihi kendisi iyi veya kötü olarak algılanamaz. Kullanıcıların, teknolojiyi hangi bağlam ve ne amaçla kullandığı bu

noktada önem arz etmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak tez, Facebook ve Facebook üzerinden yapılan iletişime eleştirel bir açıdan yaklaşmaktadır. Bu anlamda, tezin kuramsal çerçevesi Frankfurt Okulu'nun eleştirel ve kuşkucu yaklaşımları benimsenerek oluşturulmuştur. Frankfurt Okulu, modernist yaklaşımların pek çoğuna eleştirel yaklaşarak, post modern fikirlerin de temellerinin atılması bakımından bir geçiş, bir köprü niteliğindedir. "Kültür endüstrisi kavramı sosyal bilimler literatürüne Frankfurt Okulu üyelerinin, modernlik paradigmasının kültürü standartlaştırıcı etkisine yönelik bir eleştiri vasıtası olarak yaptıkları bir katkıdır"⁵. Bu bakımdan çalışmanın temeli "Kültür Endüstrisi" kuramı üzerinden yürümektedir. Kültür Endüstrisi, modernizmin gerçek bir eleştirisi olmanın yanı sıra, kitle iletişim araçlarının insanlara olan etkileri ve kapitalist etkilerle değişime uğrayan mahremiyet kavramını da inceleme alanına sokmaktadır. Bu anlamda tez içerisinde Facebook, Kültür Endüstrisi teorisi ışığında irdelenecektir.

Araştırmaya başlarken yapılan ön okuma/incelemelerde, Facebook'la ilgili temelde iki tür kaynak olduğu gözlenmiştir. Bunlardan ilki, Facebook üzerinden yapılan reklam, halkla ilişkiler ve ticaret kaynakları, diğeri, Facebook'un sosyolojik analizleri. Sosyolojik analizlerin pek çoğu, Facebook'a eleştirel yaklaşımlardan oluşmaktadır. Yapılan bu çalışma da Facebook ve Facebook'un gündelik hayatlara etkilerine eleştirel bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Yapılan araştırmalardaki eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde Facebook'la ilgili bazı varsayımlar ortaya konmuştur. Bu varsayımlar şu şekilde sıralanmıştır: 1) Facebook, gündelik hayatın içine girmiş, etkin iletişim kanallarından biridir. 2) Facebook üzerinden kullanıcılar birbirlerini izleyerek birbirlerini denetim altında tutmaktadır. 3) Facebook, kullanıcıların kendini gerçek yaşamdan daha farklı göstermeye çalıştığı bir sosyal paylaşım ağıdır. 4) Facebook, hipergerçek bir mekândır. 5) Facebook omnioptik bir mekândır. 6) Facebook aracılığıyla kullanıcılar, gerçek yaşamda mahrem olabilen pek çok bilgiyi rahatça paylaşabilmektedirler. 7) Facebook, kişiye özel gibi

⁵ Şan, M., Hira, İ. (2007). *Sosyoloji Yazıları: "Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi"*. İstanbul: Kızılelma Yayınları.

gözükse de kamusal bir mekândır. 8) Facebook günümüz popüler kültürünün bir ürünüdür.

İnternet üzerinde pek çok sosyal paylaşım ağı bulunmaktadır. Kullanıcılar farklı istek ve sebeplerle bu paylaşım ağlarını seçmekte ve kullanmaktadır. Ancak bu paylaşım ağlarının en popüler olanlarının başında Facebook bulunmaktadır. Hatta kullanıcı sayısının fazlalığı ve kullanıcı profillerinin tüm dünyadan olması bakımından en popüler Facebook denilebilir. Bu sebeple tez, sosyal paylaşım ağları evreni içerisinde, Facebook örnekleme ile sınırlanmıştır. Bu nedenle geleneksel medya (radyo, televizyon, gazete, dergi vb.) ve internet üzerinde bulunan diğer toplumsal paylaşım ağları bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Yapılan bu çalışma, literatür taramasından oluşmaktadır. Araştırmaya başlanmadan önce, Facebook gibi popüler ve kitlesel bir olgunun ne tür kullanım şekilleri olduğu araştırılmış, bu araştırma neticesinde çalışmanın da çerçevesini oluşturan farklı kavramlara ulaşılmıştır. Gündelik hayat, mahremiyet, özel ve kamusal alanlar, Kültür Endüstrisi, popüler kültür, kitle kültürü, panoptikon ve sinoptikonun birleşimi olan omniptikon, simülasyon ve hipergerçeklik kavramları, farklı yönleriyle Facebook'u inceleme alanı içerisine girmektedir. Tezin temelini oluşturan alan araştırmaları da yukarıda sayılan kavramlar çerçevesinde belirlenmiştir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm genel anlamda internetin, sosyal ağların gelişimi üzerinedir. Bu bölümde amaçlanan, internet denilen mecranın ne şartlarda ve nasıl bir platformda şekil aldığını göstermek ve gelişen internet teknolojisinin nasıl insan kullanımına entegre olduğunu belirtmektir. Bölüm dahilinde tez konusunun merkezine yerleşen Facebook isimli web sitesinin kuruluşu, işleyiş şekli, yapısı teknik olarak açıklanmıştır.

İkinci bölüm Facebook üzerinden mahremiyet kavramını merkeze almıştır. Mahremiyet çerçevesinde kamusal alan ve özel alan kavramları Facebook çerçevesinde incelenmiş ve Facebook'un ne derece özel alan içerisinde olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle çeşitlenen özel alana sızma ve bunun yasal etkileri Facebook üzerinden irdelenmiştir. Bunlara ek olarak teşhir ve

gözetleme kavramları tezin de önemli kavramları olarak Facebook perspektifinden irdelenerek, kullanıcıların kendi aralarındaki gözetlemenin ne derece bir gözetim sistemi oluşturulduğu aktarılmıştır. Tüm bu alt konular Toprak vd.lerinin “Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım” (2009), Niedzwiecki’nin “Dikizleme Günlüğü” (2009), Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” (1964), Lyon’ın “Elektronik Gözetim” eserlerinin katkılarıyla irdelenmiştir.

Üçüncü bölüm gündelik hayat ve Facebook ilişkisi üzerinedir. Gündelik hayat kavramının çeşitli şekillerde açıklanmasının yanı sıra, Facebook ve gündelik hayat ilişkisi anlatılmıştır. Arıcak gündelik hayat kavramını ortaya çıkaran modernizm ve modernizmin neden olduğu kapitalist unsurlar bölüm içerisinde irdelenmiştir. Facebook ile Kültür Endüstrisi kavramları gündelik hayat perspektifinden anlatılmaya çalışılmıştır. Yine gündelik hayatın postmodern perspektifi ve Facebook’un sanallığı sonucunda oluşan hipergerçeklik ve simülasyon kavramları da bu bölüm içerisinde irdelenmiştir. Bölümde, gündelik hayat kavramı Certeau’nun, “Gündelik Hayatın Keşfi” (2008), Lefevbre’in “Modern Dünyada Gündelik Hayat” (2010), simülasyon ve hipergerçeklik kavramları Baudrillard’ın “Simulakrlar ve Simülasyon” (2003) ve “İmkansız Takas”(2005) ile Adanır’ın “Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler” (2008) adlı eserleri üzerinden anlatılmıştır.

Yapılan literatür taraması süresince Facebook ve kullanıcı davranışları üzerine çeşitli alan araştırmalarına da ulaşılmış ve tez içerisine eklenerek, tez konusu istatistikî bağlamda güçlendirilmiştir. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında, “Enformasyon Teknolojileri ve Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Tanımlanması” adlı dersin içerisinde “Facebook Kullanım Pratiği” başlığı altında yürütülen çalışma, Güven ve Kovanlıkaya’nın “Postmodern Arka Pencere:Facebook” adlı çalışma, Demirağ ve Öngün’ün The Grey Erea of Protectedness. A Case Study Of Facebook Users’ Awarness Of Their Privacy and Secrecy” başlıklı çalışmaları, Göker, Demir ve Doğan’ın “Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Paylaşım: Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma” isimli çalışmaları tez dahilinde yararlanılmış alan araştırmalarıdır.

2. İNTERNET, SOSYAL AĞLAR VE FACEBOOK

2.1. İnternet ve Tarihçesi

İnternet terimi, günlük hayatımız içerisine 1990'lı yılların ortalarında girmeye başlamıştır. Önceleri büyük kitlelerin ilgisini çekmese de ilerleyen dönemlerde, pek çok elektronik haberleşme aracının kullanılmaya başlamasıyla, günlük hayatın vazgeçilmez parçası olmuştur. Günümüzde, internetin olmadığı mekânlar, insanlar tarafından tercih sıralamasında alt sıraya düşmekte, hatta ilkel kalmaya başlamaktadır. Bugün alışveriş için gidilen tüm alışveriş merkezleri, kafeler, yemek yenilecek mekânlar müşteri çekmek için, ayrıca toplu konut siteleri ve evler de site ve ev sakinleri için internet erişimi ile donatılmaktadır. Günümüzün televizyonları, cep telefonları hatta kol saatleri bile internete bağlanır özellikli olmaya başlamıştır.

İnternet kelimesinin anlamı, farklı kaynaklarda birbirinden az da olsa farklılık gösterse de, özünde aynı anlam altında toplanmaktadır.

bilgisayar terimleri sözlüğüne göre; internet “dünya ölçeğinde bilgisayar ağ ve ağ geçitlerinin birbirine TCP/IP protokolleri aracılığıyla bağlı olduğu sistem.”⁶dir.

Oxford İngilizce Sözlüğü'ne göre ise; internet “diğer bilgisayarlardaki bilginin kullanıcıların görebildiği ve gönderebildiği uluslararası bilgisayar sistemi.”⁷dir.

Bir başka kaynağa göre ise, “internet, iki veya daha fazla sayıda bilgisayarın birbiriyle bağlantısı anlamına gelen bilgisayar ağları (*network*)’nın aralarında tekrar bağlantı kurmalarıyla oluşan ve bu şekilde gittikçe büyüyüp gelişen, dünya çapında yaygın bilgisayar ağlarına dayalı bir iletişim sistemidir.”⁸

İnternet “Internetwork” kelimesinin kısaltılmasıyla oluşturulan bir terimdir. Yukarıdaki açıklamalar ışında bizce internet, birbirine bağlı farklı bilgisayarların kendi aralarında veri ve mesaj alış veriş yapabildiği toplu protokol ve sistemin adıdır. Uluslararası Ağ olarak Türkçeleştirilebilecek bu kavram, dünyadaki tüm

⁶ Microsoft Computer Dictionary. (2003). Washington:Microsoft Corporation Press

⁷ Oxford Student's Dictionary Of English. (1994). Oxford New York:Oxford University Press, 6. Basım

⁸ İçel, K., Ünver, Y. (2009). *Kitle Haberleşme Hukuku*. İstanbul:Beta Yayınları, 471

bilgisayarların kablolar aracılığıyla birbirlerine bağlanabilmesi ve belli bilgi demetlerinin bu bağlar yardımıyla paylaşılabilmesi anlamına gelmektedir. Bu sistem, tüm dünya ölçeğinde paylaşım sunulan bilgilerin çok hızlı bir şekilde değiş tokuşuna izin vermekte ve dünyayı küçülterek “Küresel Köy”⁹ haline getirmektedir.

İnternet, Amerika Birleşik Devletleri kökenli bir sistemdir. Başlangıçta günümüzdeki sivil kullanımının aksine ABD Savunma Bakanlığı’nın kullanıyor olduğu, dışarıdan kimsenin giriş yapamadığı, gizli bir savunma iletişim sistemi olarak hizmet vermiştir.

Sovyetler Birliği’nin 1957 yılında Sputnik uydusunu uzaya göndermesinin ardından, Amerikan hükümeti, özellikle bir nükleer savaş tehlikesi karşısında, askeri iletişimin korunabilmesi amacıyla çeşitli arayışlara girmiş ve bu kapsamda, 1960’lı yıllardan itibaren ünlü eğitim kurumu M.I.T.’nin (Massachusetts Institute of Technology) liderliğinde, olası bir savaş ve karışıklık durumunda, tek bir ana bilgisayar ünitesinden bağımsız olarak çalışabilen bir bilgisayar ağı kurulabilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılması gündeme gelmiştir.¹⁰

Askeri amaçlı kullanılan bu iletişim sisteminin adı ARPANET (Advanced Research Programme Agency) olup, üniversite, laboratuvarlar, ordu ve Savunma Bakanlığı arasındaki bilgi akışını sağlamıştır.

ARPANET Haziran-1990’da ortadan kalkmış ve internet adı altında önce ABD’deki üniversitelere, daha sonrada genel kullanıcılara açılmıştır. Bu arada belirtmek gerekir ki, internet terimi ilk kez 1982 yılında kullanılmıştır. Elektronik posta (e-posta) da 1970’lerin başında yine askeri amaçlarla kullanılmak üzere DARPA tarafından geliştirilmiştir.¹¹

⁹ “Küresel Köy” kavramı iletişim bilimci Marshall McLuhan tarafından ortaya atılmış bir kavramdır.

¹⁰ İnternet:Gromov, G.K. The Roads and Crossroads Of Internet History. <http://www.internet-valley.com/intval1.html> (akt: İçel, Ünver, 2009, 471)

¹¹ Gürcan, H. İ. (1999). *Sanal Gazetecilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 39

İnternet 1990'lı yıllar içerisinde tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamış, Avrupa başta olmakla beraber hızla uygulanır hâle gelmiştir. Özellikle teknolojinin ilerlemesiyle beraber internet de oldukça popüler hâle gelmiş, hızı, ekonomik oluşu, bilgisayar, modem ve telefon hattından başka bir bileşen istememesi genel anlamda yaygınlaşmanın baş mimarları olmuştur. İnternetin dünyada yaygınlaşması neticesinde Türkiye de internet kavramıyla tanışmıştır.

12 Nisan 1993 tarihinde TÜBİTAK – ODTÜ (TR-NET) işbirliği ile DPT projesi çerçevesinde Türkiye Global internet'e bağlanmıştır. 64 kbit/san hızındaki bu hat ODTÜ'den uzun bir süre ülkenin tek çıkışı olmuştur. Daha sonra Ege Ün. (1994), Bilkent (1995), İTÜ (1996) bağlantıları gerçekleştirilmiştir¹².

Böylelikle 1993 yılından itibaren de Türkiye'de internet kullanılmaya başlamış, yirmi yılın üzerinde geçen bu süre içerisinde internet hizmeti gitgide gelişmiştir. Bugün Türkiye'nin internet alt yapı hizmeti, Türk Telekom'un bir alt kuruluşu olan TTNNet tarafından verilmektedir. Özellikle gelişen teknoloji ve kullanıcı talepleriyle, internet ADSL, Kablo internet ve günümüzde hızla gelişmekte olan Fiber Optik kablolar sayesinde oldukça hızlanmış, buna karşın, her ne kadar gelişmiş ülkelere göre halen pahalı da olsa, görece olarak fiyatlarda ucuzlamaya gidilmiştir. Böylece Türkiye, internet sayesinde tüm dünyaya entegre olabilmiş, özellikle cep telefonu servis sağlayıcılarıyla beraber, sadece bilgisayarlara bağlı kalan internet mantalitesinden de kurtulmuştur.

2.2. “www”, Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0

“www” terimi “world wide web” (dünya sathına yayılmış ağ) kelimelerinin kısaltılması olup, çalışma ortamı internettir. Dünya ölçeğinde bilgisayarların ve bilgisayar sistemlerinin birbirine bağlı olması anlamını taşımaktadır. Birbirine bağlı olan bu ağ sistemi, bilgilerin birbirine iletimini hızlandırmakta ve sayısal iletişimin başat aktörleri arasına sokmaktadır. Bunun sonucu olarak da kullanıcıların sadece bir kablo bağlantısı ile ulusal ve uluslararası her tür bilgi paylaşımına dahil olmaları oldukça kolay hâle gelmektedir. Ancak günümüzdeki bu bilgi paylaşımının oluşabilmesi için de internetin belli gelişim evrelerinden geçmesi gerekmiştir. Her

¹² İçel, Ünver, 2009:481

bir evre, interneti, web sayfalarını, bir öncekinden çok daha kolay kullanımlı ve kullanıcı dostu haline getirmiştir.

İnternetin ilk kullanım şekli web1.0 olarak tabir edilen web tabanıdır. İnternetin gelişim hızı web1.0 ile oldukça yavaş seyretmiştir. Özellikle sayfaların oluşması için bazı kodların yazılmasını gerektiren web1.0, belli bir bilgi düzeyi gerektirdiği için, herkes tarafından kullanılamamış, sadece üretilen siteler veya hipermetinsel içerikler kullanıcılar tarafından görülebilmış, ancak, kullanıcıların ekleme veya değişiklik yapabilme olanakları olamamıştır. Web1.0 ile bilginin üretimi ve yaygınlaştırılması, bilgisayar ve internet istemlerini iyi bilen, kodlar yazabilen belli zümrenin elinde bulunduğu için işlevselliği sınırlı kalmıştır. Bu durumun yaşanmasında, o dönem kullanılmakta olan bilgisayar işletim sistemlerinin bugüne nazaran çok daha ilkel olmasının da etkisi büyüktür. Özellikle hem işletim sistemlerinin, internet ortamına entegre olmasının zorluğu, hem de bilgisayarların işlemci hızlarının yavaşlığı ve RAM'lerinin yetersiz oluşu, web 1.0'ın gelişmesi üzerindeki önemli etkenlerdendir. Web1.0'in hakim olduğu dönem içerisinde, kullanıcıların internete girerek bu hizmetten yararlanma süreci, öncelikle bilgisayarı iyi bir şekilde kullanabilmeyi ve belli bilgisayar terimlerini hem bilmeyi, hem de uygulayabilmeyi gerektirmiştir. Tüm bu şartlar altında, internet, geniş kitlelerin kullanımından uzak kalmış, ancak belli bir zümrenin kullanımı sebebiyle de tam olarak gelişmemiş ve popüler hâle gelememiştir.

Web 1.0 dahilindeki bu uygulamaların yetersizliğinden dolayı 2004 yılında Web 2.0 uygulamaları internet kullanıcılarının hayatına girmiştir.

Metin tabanlı internet sayfalarından günümüze oldukça büyük bir değişim ve gelişim yaşanmıştır. Şu an bu gelişimin yeni nesil internet olarak adlandırabileceğimiz Web2.0 aşamasındayız. Bundan öncesinde hayatımızda Web1.0 dönemi vardı. Web1.0'da kullanıcılar sadece okuyucuydu ve sadece bilgiyi alabilen konumdaydı. Çünkü bu kadarına izin verilen bir kullanıcı topluluğu vardır, tüm kontroller web sitesinin elindeydi. Web 1.0 var olan bilgileri elde etmek, sunucular tarafından sağlanan içeriği okumak, program veya dosya indirmek için kullanılmaktaydı. İnsan etkileşimi olmayan Web 1.0

internette önümüze hazır sunulan bilgilerin pasif bir şekilde alınmasından oluşmaktaydı.¹³

Web 2.0 ise internet anlayışını oldukça değiştirmiş ve geliştirmiştir. Web 2.0 ile birlikte internet elastikiyet kazanmış ve kitlelere hitap edebilir hâle gelmiştir. Sadece bilgisayar ve mimarisini bilenler değil, kullanıcı olarak bilgisayara bir nebze bile yakın olmayan kullanıcılar, internetten hem tüketici hem de üretici olarak yararlanmaya başlamışlardır. Özellikle web 1.0 içerisinde yaşanan anonimlik web2.0 ile kaybolmuş ve gerçek kişilikler üzerine oturmuş bir anlayış ortaya çıkmaya başlamıştır. Uygulamaların web1.0 dönemindeki kadar üst düzey bilgi istemiyor olması da, interneti sosyal bir hâle getirmeye başlamış, insanların her anlamda iletişim kurabilmelerini sağlamıştır.

Bugün sıklıkla kullanılan sosyal medya siteleri ve uygulamaları, kullanılabilirliklerini web2.0'a borçludur.

Web 2.0 araçları çok çeşitli araçları içermesinin yanı sıra temel özelliklerinin sosyal etkileşim, işbirliği ve paylaşım olmasıyla sosyal yazılımlar olarak da nitelendirilmiştir. Sosyal yazılımlardan ya da Web 2.0 araçlarından eğitim ve öğrenme bağlamında ele alınan araçlar; blog, wiki, podcast, sosyal ağlar, sosyal imleme ve folksonomilerle* etiketleme, RSS-sendikasyon ve kümeleme olarak bilinmektedir.¹⁴

Web 2.0, Geleneksel Medya olarak da bilinen kitle iletişim araçlarına alternatif olan Yeni Medya kavramını da yaratmış, nümerik sistem üzerinden ve internet yardımıyla, bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi çeşitli araçlar tarafından izlenilebilir, katılım sağlanabilir bir platform oluşmuştur. Özellikle sosyal medyaya katılımı sağlamış ve sanal bir sosyallik kavramı doğmuştur.

¹³ Ergenç A. (2011). *Web 2.0 ve Sanal Sosyalleşme: Facebook Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 18

* Folksonomi: İnternet kullanıcılar tarafından konulan etiketler ile oluşan bir sınıflandırma sistemidir. Esnek, kullanışlı ve hızlı ulaşımı sağlayan bir sınıflandırma sistemi oluşturur.

¹⁴ Aslan, B. (2007). *Web 2.0 Teknikleri ve Uygulamaları*. M. Akgül, U. Çağlayan, E. Derman, A. Özgüt (Editörler). "XII. Türkiye'de İnternet" Konferansı Bildirileri, Ankara: Nokta, 351 – 357.

Teknolojik gelişim devam ettikçe web2.0 kavramı da yok olmaya başlayacaktır. Günümüzde yapılan çalışmalar, gelecekte web3.0'a geçiş yapılacağını öngörmektedir. Web3.0, internetin kontrolünün sadece insanlarda olmayacağı bir otomasyon sistemini içermektedir. Web3.0 ile birlikte insanlar kadar makinelerin de birbiriyle anlaşması ve ortak akıl oluşturması amaçlanmaktadır.

2.3. Sosyal Paylaşım Ağları

Sosyal Paylaşım Ağları veya popüler tanımıyla “sosyal medya”, internet tabanını kullanarak birbirine bağlı olan kişi ya da toplulukları buluşturan ve kendi aralarında etkileşim sağlayan hizmetlerdir.

Diğer bir deyişle; “Bireylerin sınırları belli olan bir sistem içerisinde açık veya yarı açık profil oluşturmalarına izin veren, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesini, bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin listesini gösteren web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır.”¹⁵

Bir başka tanıma göre; “Sosyal Medya, insanların sanal topluluklar ve sosyal ağlar yoluyla enformasyon ve içerik yaratması, paylaşması, değiştirmesi, onu yorumlamasına olanak veren kişilerarası bir etkilişime vurgu yapmaktadır. Buna göre sosyal medyanın tanımlamasında üç temel unsur önemlidir: içerik (*content*), topluluklar (*communities*) ve Web2.0.”¹⁶

Zübeyde Süllü'ye göre¹⁷ sosyal medya, internet kullanıcılarının içerik, fikir, içgörü, deneyim ve perspektiflerini paylaşmak için kullandıkları, metin, imaj, ses, video ve daha birçok formdaki çevrimiçi teknolojiler ve pratiklerdir. Diğer bir deyişle sosyal medya, topluluk bilinciyle gelişmiş bir çevrede, kullanıcıların işbirliği halinde içerik oluşturduğu, çok geniş bir kanal çeşitliliğini kapsayan çevrimiçi medyadır.

¹⁵ Internet: Danah, M. B., Ellison, N. B. (2007). *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x/full> 15.07.2014'de alınmıştır.

¹⁶ Ahlqvist, T., Bäck, A., Halonen, M., Heinonen, S., (2008). *Social Media Roadmaps-Exploring the Future Triggered by Social Media*. VVT, Technical Research Center of Finland, 13

¹⁷ Süllü, Z. (2014 08-09 Mayıs). *Kurumsal İletişim Sürecinde Sosyal Medyanın Kullanımı*. Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı'nda sunuldu, Çanakkale, s:673

Lon Safko, sosyal medyanın bizim sosyal olmak için kullandığımız medya olduğunu söylemektedir.¹⁸ Biz bu çalışmamızda böyle bir tanımla aynı görüşte değiliz. Bize göre, insan ontolojik olarak sosyaldır. Papacharissi¹⁹ de benzer görüştedir. Paparachassi'ye göre bizler zaten sosyal varlıklarız ve öyle olmaya da devam edeceğiz. Sosyal aktiviteye katılımı reddetmek bile temelde sosyal bir karar ve davranış şeklidir.

Ancak sosyalliğini kullandığı araç ve kanallar farklılaşmaktadır. Yapılan resimlerden, günümüz teknolojisinin kullanımına kadar pek çok farklı araçla (*medium*) insan sosyal varlığını sürdürmeye ve aktarmaya çalışmaktadır. Sosyal paylaşım ağları, insanın sosyal varlığını devam ettirdiği teknolojik başka bir kanaldır. Sosyal ağlar, bize göre insanları sosyal yapmaz, sosyalliğini aktarmak için araç olurlar.

Sosyal Paylaşım Ağlarına bakıldığında zaman anlaşılabilecektir ki, bu ağlar için gerçek kişilerin oluşturduğu gerçek profiller çok önemlidir. İnternet kullanıcıları, anonim katılımlar değil, özellikle gerçek kişilikleriyle ve onların kullandıkları e-postalarıyla bu yapının içinde bulunmaktadırlar. Örneğin Facebook, kullanıcı olacak gerçek kişilerin niteliğini, "dünyada 13 yaş üstü bilgisayar kullanan tüm gerçek kişiler" olarak belirlemiştir.²⁰ Ancak sadece Facebook değil, Sosyal Paylaşım Ağları, muhatapların gerçek kişilerden oluşmasına son derece önem vermekte ve sosyallik çerçevesi bu yapıya göre kurulmaktadır.

Kullanıcılar sosyal ağlarda öncelikle daha önceden iletişim kurdukları ya da iletişimde oldukları kullanıcılar ile sosyal etkileşim içine girmektedirler. Sosyal ağ sitelerini özgün yapan bireylere yabancılarla tanışma olanağı sunması değil, kullanıcıların kendi sosyal ağlarını göstermeleridir. Sosyal ağ sitelerinde kullanıcıların amacı yüz yüze olarak seyrek görüştükleri ya da uzun zamandır görüşmedikleri kişileri sosyal ağlarına katmaktır.²¹

¹⁸ Safko, L. (2010). *Social Media Bible: Tactics, Tools and Strategies For Business Success*. 2nd Ed., New Jersey: Wiley and Sons, 3

¹⁹ Papacharissi, Z. (2015). We Have Always Been Social, *Social Media+Society*, 1-2

²⁰ İnternet: <https://www.facebook.com/legal/terms> 18.07.2014'te alınmıştır.

²¹ Boyd, D. M., Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 11, 210-230

Dolayısıyla öncelikli amaç yeni insanlar aramak ve onlarla arkadaşlıklar kurmaktan çok, kurulmuş olan arkadaşlıkların internet ortamına çekilmesi, bitmeye yüz tutmuş ilişkilerin yeniden inşasıdır.

Kabul gören ilk toplumsal paylaşım ağı 1997 yılında kurulan SixDegrees'dir.²² SixDegrees sitesi kapandığı 2000 yılına kadar oldukça popüler olmuş, milyonlarca bilgisayar kullanıcısına ulaşabilmiştir. Ancak siteye dahil olunduktan sonra site içerisinde kullanıcı için cazip unsurların az olması, sitenin de sonunu hazırlayan etken olmuştur. Günümüzde kullanıcılar, sitenin işlevselliği kadar, tasarımıyla da ilgilenmektedir. Monoton ve durağan bir site tasarımı, kullanıcılar için kısa süreli tatmin duygusu yaratmakta, ancak daha sonrası için kullanıcılar yenilikler ve farklılıklar aramaktadır.

SixDegrees'ten sonraki süreçte sadece iş dünyası üzerindeki sosyalleşmeyi ön plana çıkaran ilk sosyal paylaşım ağı olan Ryze'ı görmek mümkündür. Ryze, Tribe.net, LinkedIn, Friendster gibi sosyal paylaşım ağları, farklı hedeflerde kullanıcılara ulaşmaya başladılar. Sosyal hayat ve iş hayatıyla ilgili farklı sosyal paylaşım ağları kurularak, her türlü kişisel ilgi desteklenmeye başladı.

Günümüzün iş alanında ön plana çıkan en önemli sosyal paylaşım ağı sitesi LinkedIn'dir. Oluşturulan profil ve profesyonellik çerçevesi sayesinde LinkedIn, size en uygun mesleki grupları bulmakta ve kişi ile diğer gruplar arasında ilişki kurabileceği ortamı sağlamaktadır. Böylece kişiler iş başvurularıyla ilgili verecekleri özgeçmişlerini (curriculum vitae) yani cv'lerini bu sitelerde oluşturmakta ve ilgileri, profesyonellik düzeyleri, iş deneyimleri gibi bilgileri bu sitede depolayabilmekte, başkalarının görebilmesi için açabilmekte, başkalarıyla iletişim kurabilmektedir. Ayrıca kendi arkadaş çevrelerinin yardımıyla tanışabilecekleri başka arkadaş çevrelerinin önerileri kullanıcıya sunulmaktadır. İşveren konumunda olan kişi veya kuruluşlar, bu bilgi derlemeleri sonucunda ortak arkadaşlarını ve derecelerini görebilmekte, site, eski usul "*Hamili kart yakınımdır*" yazılı referansların modern çağdaki dönüşümü haline gelmektedir. Ancak şu da bir gerçek ki, özellikle firmaların ve firma yetkililerinin bir bölümü, işe alım süreci içerisinde kişilerin

²² Toprak, A., Yıldırım, A., Aygöl, E., Binark, M., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Kalkedon s:27

Linkedin üyesi olup olmadığına bakmakta, kişi ile ilgili başka bilgiler toplamaya çalışmaktadırlar.

Friendster da farklı bir sosyal çevre için üretilen bir ağıdır. Özellikle oyun sektörü, dijital dünyanın en önemli ve lider sektörleri içerisinde. Tüm dünyada oyun oynayanların oluşturduğu bu büyük grubu sosyal ağ haline getirmeyi hedefleyen Friendster, bu anlamda yüz on beş milyondan fazla kullanıcısıyla dünyadaki sayılı sosyal paylaşım ağlarından. Bu özel amaçlı sitede, tüm oyun oynayan kullanıcılar birbirleriyle iletişim halinde olmanın dışında, başarılı ama amatör oyun üreticilerini de bu sayede bir alan içerisinde toplamaktadır.

Bir başka sosyal paylaşım ağı da Twitter'dır. Twitter, anlam olarak cıvıldamak demektir.²³ Twitter'da yazılan ve yayınlanan her ileti, kuşların çıkardığı ses olan "cik"lemek anlamına gelen "tweet"dir. Özellikle ülkemizde de oldukça popüler oluşu Twitter'ı bizler için farklı bir noktaya konumlandırmaktadır. 2006 yılında Jack Dorsey tarafından yaratılan site 140 karakterlik iletişim sınırına rağmen dünyanın en popüler dokuzuncu sitesi haline getirmiştir.²⁴ 140 karakterin yanı sıra sitede her türlü görsel ya da yazın bilgi belgeler paylaşılabilen, bir başka kullanıcının yazmış olduğu tweet²⁵, arkadaşlık bağı olan kişiler tarafından "yeniden tweet"lenebilmekte (*retweet*), bu şekilde mesajlar "kulaktan kulağa" ancak mesaj içeriği bozulmadan yayılabilmektedir.

Sosyal paylaşım ağları dünya ölçeğinde oldukça büyük miktarda kullanıcılar tarafından kullanılmaktadır. Ocak 2014'de wearesocial.net²⁶ ajansının yaptığı istatistikler sonucunda, 7.095 milyonluk dünya nüfusunun, 2.484 milyonu interneti kullanmakta, 1.856 milyonu ise sosyal paylaşım sitelerini aktif olarak kullanmaktadır.²⁷ Aynı rapora göre ise, dünya ortalamasına göre kullanıcılar her gün 4.8 saat bilgisayarlar ile, 2.1 saat ise mobil araçlarla (cep telefonu, tablet bilgisayarlar) internet ortamında bulunmaktadır. Bu istatistikler şunu göstermektedir: Dünya nüfus ortalamasına göre 24 saatlik bir günün yaklaşık ¼'ü

²³ İnternet:<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/twitter>. 14.07.2014'de alınmıştır.

²⁴ İnternet:<http://www.alexa.com/siteinfo/twitter.com> 18.07.2014'de alınmıştır

²⁵ Twitter'da yazılan mesajın ortak adı.

²⁶ İnternet:<http://wearesocial.net/tag/facebook/> 15.01.2015'te alınmıştır.

²⁷ İnternet:Kemp, S. (2014). <http://wearesocial.net/blog/2014/01/social-digital-mobile-worldwide-2014/> 03.08.2014'de alınmıştır.

internet ortamında geçmektedir. Bu istatistik bile internetin ve sosyal paylaşım ağlarının hayatımızda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. 4.9 saat bilgisayarlar, 1.9 saat mobil araç aracılığıyla bağlantı yapan Türkiye, internet uygulamaları içerisinde dünya ortalamasını yakalamış durumdadır. Yani Türkiye’de de internet günümüzün yaklaşık 7 saatini almaktadır. Bu önemli bir orandır. Yaklaşık 8 saat kadar uyku ile geçtiği düşünülürse, uyku ve internet günümüzün ortalama 15 saatini almaktadır. Geriye kalan 9 saatlik süre içerisinde insanlar, işyerlerinde çalışmakta, seyahat etmekte, alışveriş yapmakta, gerçek yaşam içerisinde sosyalleşmektedirler. 7 saatlik internet yaşamının büyük bir bölümü, sosyal paylaşım ağlarında geçmektedir. Bu anlamda, sosyal paylaşım ağları, gündelik yaşamımızın önemli bir bölümünü kapsamaktadır.

Sosyal paylaşım ağlarının önemi günden güne artmaktadır. İnternet bağlantısı olan cihazların (cep telefonu, tablet, bilgisayar) bağlanabilir olması, sitelerin sürekliliğini ve canlılığını sağlamaktadır. Bu sebeple, herhangi bir fiziki mekânda olmasa bile, kullanıcılar “internet mekânı” içerisinde her an birbirine bağlı şekilde olabilmektedirler. Bu durum öylesine bir güç oluşturmaktadır ki özellikle belli konularda muhalif oluşumlar ve yazılar devletin tüm kademelerini rahatsız edebilmekte ve belli dönemlerde hukuka uygun olmasa bile müdahaleler edilerek kullanıcılar gözaltına alınabilmekte, yargıya sevk edilebilmekte hatta sitelerin ülke içerisindeki erişimleri bile engellenebilmektedir. Özellikle bu durum, “Haziran Direnişi” olarak da bilinen “Gezi Olayları”ndan sonra, sıklıkla yaşanmış, pek çok kişi çeşitli sosyal medya mesajları sebebiyle gözaltına alınmış, yargılanmış ve tutuklanmıştır.

2.4. www.facebook.com Sosyal Paylaşım Ağı Sitesi

Facebook.com sitesi 4 Şubat 2004 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde, Harward Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur. Öncelikli olarak Harward Üniversitesi öğrencilerinin kullanımına sunulan ve öğrenci tanıtım formları (*paper facebook*) mantığında oluşturulan site, daha sonraları tüm ABD okullarının kullanımına sunulmuş ve 2006 yılı itibarıyla de tüm dünyaya açılmıştır. Facebook, sosyal paylaşım sitelerinin en büyüğü ve en fazla katılımcısı olan sitedir. Tüm dünyada aktif kullanıcı sayısı Temmuz 2013 itibarıyla 1.32 milyar

kişidir.²⁸ Bu anlamda Facebook, dünyanın en kalabalık ülkeleriyle yarışabilecek kadar üyeye sahip. Ayrıca site, Alexa verilerine göre, tüm dünyada en fazla ziyaret edilen ikinci web sitesi olma konumundadır.²⁹

Facebook ayrıca web2.0 uygulamasının en önemli örnekleri arasındadır. Özellikle kişilerin kendi kimlikleriyle katılıyor olması ve sitede fotoğraf, video, yazı, beğeni, oyun gibi interaktif uygulamaları kullanıyor ve ekleyebiliyor olması, bu siteyi daha da popüler kılmaktadır. Facebook’u pek çok sosyal paylaşım ağlarından farklı kılan ve popüler hâle getiren özellikler şunlardır:

Mesaj Kutusu: Mesaj kutusu (*mail box*) facebook kullanıcısının özel mesajları aldığı ve yeni mesajları yarattığı yerdir. Genellikle tüm sosyal paylaşım ağlarında standart olarak bulunmaktadır. Ancak facebook pek çok yazışmanın aleni şekilde olduğu bir site olması bakımından, özel yazışmalarla ilgili bir uygulamanın olması önemlidir. Kullanıcılar bu uygulama yardımıyla, diğer kullanıcılara yazılı mesaj yollamanın yanı sıra, fotoğraf, video, bilgi belge gibi yazı dışındaki araçları da yollayabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak, mesajlaşma istenirse, birden fazla kullanıcının da eklenmesiyle, toplu mesaj haline de gelebilmektedir. Ayrıca mesaj bölümü, içindeki bir uygulama sayesinde kullanıcıların webcam aracılığı ile sesli ve görüntülü konuşabilmesine de olanak sunmaktadır.

Duvar: Duvar (*wall*), Facebook’un en fazla kullanılan uygulamasıdır. Duvara yapıştırılan ilan ve notların başka kişiler tarafından da görülebilmesi mantığında yaratılmıştır. Buraya yapılan paylaşımın kısıtlama durumuna göre herkes mesajlarını bırakabilir ve başka kişilerin mesajlarını görebilir. Facebook’un en üst köşesinde “*Durum: Ne düşünüyorsun*” yazan bölüme yazılan bir yazı veya eklenen bir dosya, ayarlanmış kısıtlama şekline göre duvarda başka kullanıcılara da görülür. Ayrıca son birkaç yıldan bu yana, kullanıcıların bulundukları yerleri gösterebilmeleri, duygusal durumlarını, ne dinleyip ne okuduklarını da paylaşabilmelerine olanak sağlayan yeni eklentiler de sunulmuştur. Gerekğinde duvardaki notun yaratıcısı olan kişi, o notu yeniden düzenleyebilir ya da silebilir.

²⁸ İnternet:<http://newsroom.fb.com/Key-Facts> 01.08.2014’de alınmıştır.

²⁹ İnternet:<http://www.alexa.com/topsites> 06.10.2013’te alınmıştır.

Facebook'un haber kaynağı olarak bilinen ve durmaksızın mesajların geldiği yer, kullanıcıların duvarlarına yazmış oldukları mesajların topluca görüldüğü yerdir.

Fotoğraf Paylaşımı: Facebook'un en fazla kullanılan özelliklerindendir. Kullanıcıların pek çoğu, paylaşımlarında fotoğrafı da kullanmaktadırlar. Öyle ki günlük olarak 350 milyon, saniyede 4000 fotoğrafın yüklendiği³⁰ düşünüldüğünde, Facebook, dünyanın en önemli fotoğraf paylaşım ve arşiv merkezidir. Bu özellik Facebook'u sadece sosyal paylaşım sitesi olmaktan başka, paylaşılan her fotoğrafın Facebook sitesi belleğinde tutuluyor olması ve kullanıcı istemedikçe silinmiyor olması bakımından, dünyanın en önemli kişisel "görsel bellek" sitelerinden birisi haline getirmektedir.

Video Paylaşımı: Fotoğraf paylaşımının yanı sıra, Facebook'ta video paylaşımları da yapılabilmektedir. Kullanıcılar paylaşmak istedikleri videoları gerek siteye yükleyerek, gerekse videonun bulunduğu linkleri vererek, diğer kullanıcılarla video paylaşımı yapabilmektedir. Burada kullanılan videolar diğer kullanıcılar tarafından beğenilmekte ve paylaşılabilmektedir. Video paylaşımları da en az fotoğraf paylaşımları kadar önemli hâle gelmiştir. Öylesine ki, Facebook içerisinde günde 1 milyardan daha fazla video paylaşımı yapılmaktadır.³¹ Bu büyük paylaşım ölçeği de Facebook'u video dalında da önemli bir site haline getirmiştir. Böylece Youtube, Vimeo, Instagram, Vine gibi Facebook da video paylaşım siteleri içerisinde en büyük potansiyele sahip site haline gelmiştir.

Uygulamalar: Facebook'un bir diğer önemli özelliklerinden birisi çeşitli uygulamaların kullanılabilir olmasıdır. Mesaj kutusu, haber kaynağı, oyunlar en fazla kullanılan uygulamalar arasındadır. Bu uygulamalar, Facebook kullanıcılarının siteyi kullanım sürelerini arttırmak için kullanılmakta ve böylelikle, kullanıcıların sitede çok daha uzun zaman geçirmesini ve bu geçirilen zamanın daha eğlenceli olması sağlanmaktadır. Ayrıca çeşitli etkinliklerin duyurulabilmesi için, etkinlik düzenlemesi seçeneği de son dönemde Facebook içerisinde kullanıma açılmıştır. Bu, kullanıcılar üzerinde bir bağımlılık etkisi yaratmakta ve günden güne daha fazla kullanılmasını sağlamaktadır. Kullanıcıların sitede kalma

³⁰ İnternet:<http://mashable.com/2013/09/16/facebook-photo-uploads/> 08.08.2014'de alınmıştır.

³¹ İnternet:<http://media.fb.com/2015/01/07/what-the-shift-to-video-means-for-creators/> 17.03.2015'de alınmıştır.

süresinin uzun olması, sitenin ekonomik olarak daha fazla kazanabilme yollarını açtığı için, uygulamaların bol, herkese göre olması, site için oldukça önemlidir.

Gruplar: Çeşitli konulara ilgisi olan kullanıcılar, konularına bağlı olarak yeni gruplar oluşturarak, bu gruplar dahilinde paylaşımda bulunabilirler. Herhangi bir konuda kolayca grup oluşturabilen kullanıcılar, gerek arkadaş çevrelerinden, gerekse arkadaş çevreleri dışından kişileri davet ederek, bu gruplara dahil olabilmektedir. Böylece aynı ilgi konularına odaklanmış kullanıcılar facebook aracılığı ile birbirleriyle zaman sınırlaması olmadan iletişim haline girebilmekte ve örgütlenebilmektedir.

Alışveriş: Facebook üzerinden çeşitli ürünlerin pazarlaması da yapılabilmektedir. Genellikle firmaların kullandığı ürün/hizmet uygulaması ile gerçek veya tüzel kişilikler, ürünlerini, duyurularını yayınlatabilmekte ve sipariş alabilmektedir. Günümüzde, pazarlama politikaları, sosyal paylaşım ağları da içine alınmadan tam olarak hedefe ulaşmamaktadır. Geleneksel kitle iletişim araçlarından çok daha fazla etkili olan sosyal paylaşım ağları, özellikle genç kullanıcı odaklı ürünlerin en fazla başarılı olduğu pazarlama ve reklam mekânlarıdır.³²

Yukarıda sayılan özellikler sayesinde site kullanıcılar aracılığıyla aktif kullanılmaktadır. Ancak her kullanıcının Facebook'u kullanma amacı farklıdır. Kuruluş amacı üniversiteden mezun olmuş arkadaşların birbirini bulması iken, günümüzde kullanım amacı oldukça değişmiştir. Ancak arkadaş bulma amacı Facebook'un ontolojik varoluş sebebidir ve halen de bu işlev, en fazla kullanılan işlevidir. Özellikle arkadaş çevrelerinin bir araya geldiği ve bu çevrelerin birbirleriyle iletişim kurabildiği, hatta arkadaşların arkadaşlarının da bu iletişim çevresine dahil olabildiği oldukça interaktif bir ortamı sunmaktadır. Arkadaşlar kendi aralarında iletiler (*messages*) ve çeşitli fotoğraf, video gibi interaktif eklentiler yollayabilmektedir. Böylece fiziki olarak bir araya gelemeyecek kişi ve gruplar, Facebook sayesinde bir araya gelebilmektedirler.

³² Örnek: Vivident (Tüzel Kişi) İnternet: <https://tr-tr.facebook.com/Vivident.TR>
Büşra'nın Kasnak ve Boncuk İşleri (Gerçek Kişi): <https://tr-tr.facebook.com/sparkledoily>.

Bir diğerk amaç ise, kullanıcıların birbirlerini denetim ve gözetimde tutabilmektir. Kullanıcı olan arkadaşların, hedefteki kullanıcının izin verme seviyesine göre, hem fotoğraf ve videolarını görebilmekte, kendisini veya bir başka kullanıcıyı işaretleyebilmekte (*tag*), kullanıcının nerede ve kiminle/kimlerle olduğunu görebilmekte, hatta eğer belirtilmişse, ne dinlediğini, ne izlediğini ve nasıl duygular içerisinde olduğunu görebilmektedir. Böylece kullanıcılar, hedefteki kullanıcının gündelik hayat içerisinde neler yaşıyor olduğunu oldukça kolay ve zahmetsizce izleyebilmektedirler. Ancak bu noktada izleme etkinliği iki yönlü işlemektedir. Hedef kullanıcıyı izleyen kişi ayrıca hedef kullanıcı durumundadır da. Yani hem izlerken, başkaları tarafından da izlenebilmektedir. Bu kullanıcıları, herkesin birbirini izleyebildiği “*sayısal cam fanus*” etkisi yaratmaktadır. Özellikle burada açıklanmaya çalışılan dikizleme ve teşhir kavramları tezin ilerleyen bölümlerinde çok daha derinlemesine anlatılacaktır.

Yeni siyaset anlayışının olmazsa olmazları arasında sosyal paylaşım siteleri bulunmaktadır. Siyasetçiler de Facebook’u kitlelere ulaşabilmek adına kullanmaktadırlar. Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli gibi üst düzey siyasetçilerin her birinin Facebook’ta hesapları bulunmakta ve günlük olarak aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu sayede liderlerin veya siyasal kişiliklerin paylaşmış oldukları iletilere oldukça hızlı bir şekilde geri dönüş alabilmekte ve sayısal dünya içerisinde her an “sayısal miting” yapabilecek gücü bulmaktadırlar.

Facebook’un kullanım amaçlarından bir başkası da oyun oynayarak zaman geçirmektir. Oyunlar genellikle çok kişiyle oynanan oyunlar olup genellikle de sınırı Facebook evrenindeki tüm kullanıcılardır. Özellikle savaş, medeniyet kurma, kırsal yaşam, kumar ve masa oyunları gibi oyunlar özellikle Türkiye’de en fazla oynanan oyunlar arasındadır. Kullanıcılar bu sayede yeni ve tanımadıkları kişilerle oynayabilmektedir. Bu tarz oyunlar 24 saat boyunca oynanabilecek ve gündelik yaşam içerisinde internetin olduğu her an ve her yerden girilebilecek niteliktedir. Oyunlarda alınan başarılar, kullanıcının isteğine bağlı olarak, kendi duvarında ilan edilebilmekte, oyun içerisinde bazı avantajların kazanılması için ise, oyuna yeni kullanıcıların davet edilebilmesi teşvik edilmektedir. Böylece Facebook, kullanıcıların gündelik yaşamı içerisine rahatça girebilmekte, girerken de

kendisinden kullanıcının kopmaması için her türlü ilgi çekici uygulamayı kullanmaktadır. Bunun sonucunda, kullanıcıların Facebook içerisinde harcadıkları zaman çok daha uzun olmakta ve Facebook'un gündelik hayata entegre olması çok daha kolay olmaktadır.

Facebook, belli kişi ve grupların iletişimi üzerine kurulduğu için de özellikle birlik olunması ve belirli güçler karşısında belirli bir amaca veya hedefe yönelik örgütlenme noktasında da kullanılmaktadır. “Sosyal medya, tek başına devrimin ya da toplumsal değişimin aracı değilse de toplumsal değişimi arzulayan bireylere ve sosyal hareketlere hızlı haberleşme, örgütlenme ve eyleme geçme imkânını sundu.”³³ Özellikle Mayıs-Haziran 2013’te yaşanan “Gezi Parkı Olayları” sırasında, sosyal paylaşım ağları oldukça sıklıkla kullanılmış ve Twitter ve Facebook, bu kullanımın başındaki siteler olmuşlardır. “Konda Danışmanlık ve Araştırma şirketinin yaptığı araştırmaya göre; Taksim Gezi Parkı eylemcilerinin %69’u olayları sosyal medyadan duyduğunu söylemiştir.”³⁴ Büyük bir alana yayılan göstericiler, özellikle mobil telefonlar aracılığıyla, bu siteleri kullanarak haberleşebilmiş, polis güçlerine karşı yeni taktikler geliştirebilmişlerdir. Ancak, her mücadele gibi, Polis Teşkilatı da bu yazışmaları kayıt altına almış, sahte gösterici görünümünde, yeni yönlendirmeler yaparak, gerçek göstericileri yine bu platformları kullanarak göz altına almıştır.

Gündelik yaşam içerisinde yaşanan olayların, bu platformlar aracılığıyla yazılması, duyurulması ve belgelenen içeriklerin paylaşılması, sosyal paylaşım sitelerinin ne derece önemli olabildiğini göstermiştir. Bu öylesine bir güç olmuştur ki, olaylar sırasında ve sonrasında bu platformlar aracılığıyla paylaşım yapan belli kullanıcılar, polis tarafından yakalanmış ve yargılanmışlardır. Bundan daha önemlisi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez devlet organları, Twitter sosyal paylaşım ağının Türkiye erişimini engellemiş ve siteyi dava etmiştir. Bu da özellikle bu tür sosyal platformların ne denli güçlü örgütlenme platformları olabildiği devlet nezdinde göstermektedir.

³³ Şener, G. (2013). “Toplumsal Mücadele Alanı Olarak Sosyal Medya”, *Sosyal Medya ve Ağ Toplumu 2: Kültür, Kimlik, Siyaset*, Can Bilgili, Gülüm Şener (Editörler), Reklam Yaratıcıları Derneği, İstanbul.

³⁴ Kongar, E. (2013). *Türkiye’yi Sarsan Otuz Gün Gezi Direnişi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 33.

Yukarıda sayılan olanaklar arasında alış-veriş olanağı olması bakımından, kullanıcıların bir bölümü de Facebook'u alışveriş amaçlı kullanmaktadır. Bir milyardan daha fazla kullanıcısı olan bir pazar içerisinde, hem satıcı konumunda olan kullanıcılar, hem de alıcı konumunda bulunan kullanıcılar karşı karşıya gelmekte ve alışveriş yapabilmeleri sağlanmaktadır. Bu durum Facebook'u dünyanın en büyük pazarlarından yapmaktadır.

Facebook'un kullanıcı potansiyeli, onu, eğer bir ülke olsaydı, nüfusu en fazla olan ülkeler içerisinde sokabilmektedir. Bu potansiyel, her türlü ekonomik düzenin yapı taşı olan, parasal döngüyü çalıştıran ve bu döngünün devamlılığını sağlayan reklam olgusunu da gündeme getirmektedir. Reklam ve tanıtım, ister kâr amacı güden, isterse de kâr amacı gütmeyen işletmelerin olmazsa olmaz iletişim şekillerinden birisidir. Facebook'un 2014 yılının ikinci çeyreği içerisinde 2.68 milyar dolar reklam geliri elde ettiği düşünülürse³⁵, reklamın Facebook için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaya başlar. Ancak Facebook'un bu gelirinin en büyük sebebi, kullanıcıları aracılığıyla oluşan "nüfusu"dur. Gerek kullanıcı sayısı, gerekse de küresel bir şirket oluşu, reklam verenler için oldukça cazip bir piyasa oluşturmaktadır. Bu büyük potansiyeli kullanma düşüncesi, günümüzde pek çok şirketin reklam stratejileri içerisinde bulunmaktadır. Bu şekilde şirketler de, yeni medya ajanlarını kullanarak, geleneksel medyaya alternatif olarak, daha uygun fiyatlarla ama çok daha fazla nüfusa ulaşabilmektedirler.

Facebook, yukarıda vurgulanan farklılıklarla, diğer sosyal paylaşım ağlarından kendini farklı bir konuma getirmiştir. Ancak yukarıda bahsi geçen farklılıklar, sitenin ontolojik yapısını oluşturan farklılıklardandır. Facebook'un diğer toplumsal paylaşım ağlarından temel bir farkı vardır: Anonim olmama, diğer bir deyişle "bilinirlik". Facebook, diğer toplumsal paylaşım ağlarının aksine kullanıcılarından herhangi bir rumuz/takma isim yerine gerçek isimlerini kullanmalarını istemekte ve hatta bu siteyi kullanmanın şartlarından saymaktadır. Böylelikle Facebook'ta kurulan ilişkiler, İnternet'teki diğer pek çok uygulamaya göre çok daha "demirlenmiş" bir hal alır.³⁶ Toprak ve diğerlerinin "demirlenmiş" terimiyle bahsettiği durum, Facebook kullanıcılarının bilinir ve gerçek kişilikleriyle

³⁵ İnternet:<http://www.theguardian.com/technology/2014/jul/23/facebook-earnings-beat-expectations-ad-revenues> 14.08.2014'de alınmıştır.

³⁶ Toprak vd., 2009:108

olmasından dolayı oluşan güven duygusudur. Bu duygu, Facebook'u diğer pek çok anonim siteye göre daha güvenilir ve uzun ömürlü hale getirmektedir. Böylece Facebook kullanıcıların güvenle iletişim sağlayabildiği yer olmaktadır.

Diğer sitelere göre Facebook kullanıcılarının “gerçek kişi” olma zorunluluğu, siteyi “sosyalleşilebilir ortam” haline getirmekte ve bunun sonunda bir güven ortamı sunabilmektedir. Böylece kullanıcılar karşılarında gerçek hayattaki kişileri görebilmekte, onların beğenilerine, fotoğraflarına, arkadaş çevrelerine ortak olabilmektedir.

Facebook'un yukarıda anlatılan tüm bu özellikleri, kullanım şekline göre değişiklik göstermektedir. Kuruluş amacının dışında günümüzde pek çok farklı amaçla kullanılan sitenin yarattığı etki, tezin ilerideki safhalarında derinlemesine irdelenmeye çalışılacaktır. Ancak hiç şüphesiz ki Facebook'un ilk etkisi gündelik yaşam pratiklerinde olmaktadır. Gündelik yaşam, insanların ilk yeniliklerle tanıştığı ve o yeniliklerin devam edip etmeyeceğinin kararını veren arenadır.

3. MAHREMİYET VE FACEBOOK

İnsanlar gündelik yaşamları içerisinde pek çok mekân arasında hareket etmektedirler. Ev, sokak, işyeri, toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri, okul, hastane, sinema gibi fiziki mekânların yanı sıra, internet tabanlı olan sosyal paylaşım ağları, blog, podcast gibi sanal sayısal mekânlar bulunmaktadır. Tüm bu mekânlar, insanlara açık olabildiği gibi, insanların, diğer insanlardan daha mesafeli yaşadığı alanlar da bulunmaktadır.

Özellikle metropol yaşamı içerisinde, mekânların ve insanların buraları nasıl kullandığının önemi artmaktadır. Birbirini tanımayan insanlardan oluşan metropol yaşamı, gerek ortak mekânların kullanım şekilleri, gerekse insanların diğer insanlardan mesafeli yaşadıkları alanlarla ilgili düzenlemelere ihtiyaç duymuştur. Bu düzenlemeler sonucunda, ortak yaşam alanları ile özel yaşam alanları arasındaki sınırlar belirlenmiş ve belli hukukî yaptırımlara bağlanmıştır. Özellikle özel alan kavramı, hukukî düzenlemeler içerisinde oldukça önemli konumdur. Bu konunun önemi, en temel özgürlük olan kişisel özgürlükler ve mahremiyetin korunmasındaki hassasiyettendir. Bu nedenle, tüm dünyada, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrım, tarihsel süreç içerisinde oldukça sancılı dönemler geçirdikten sonra, çeşitli düzenlemelerle belirgin hâle getirilmiştir. Günümüzde kamusal alan ve özel alan ayrımlarının doğru ve uygun şekilde işliyor olması, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler bağlamında, o ülkenin vatandaşına ne derece değer verdiğinin de göstergelerindendir.

3.1. Kamusal Alan ve Özel Alan

Kamusal alan (*public sphere*) kavramı özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde meydana gelen büyük Endüstri Devrimi, toplumun her kesimini etkilemiş, dönüştürmeye başlamış ve bunun sonucu olarak kavramların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Özellikle kırsalda yaşayan insanların bir bölümünün büyük şehirlere göç etmesi, yaşam standartlarını artırma istekleri, şehir alanlarını ve şehir yaşamını farklılaştırmaya başlamıştır. Kırsal bölgelerden şehre olan bu göç, bir süre sonra toplumsal dengenin bozulmasına neden olmuş, ancak bir taraftan da şehirlerin çok daha

kalabalık olması, yeni iş olanaklarının ve mekânlarının oluşması toplumsal değişimi de tetiklemeye başlamıştır. Endüstri Devrimi sonucu olarak ulus devlet anlayışının ön plana çıkması, aristokrasi sınıfının burjuvayla olan çekişmesini kaybetmeye başlaması, burjuva ve işçi sınıfı arasındaki ilişkilerin değişimi, toplumsal değişimlere öncülük ederek, sosyal yapıları farklılaştırmaya başlamıştır. Tüm bu değişimler sonucunda, kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkileri değişmeye ve modernist yapılanmalar oluşmaya başlamıştır. Bu değişim, feodal düzenin yavaş yavaş ortadan kalkarak, aristokrasi ile burjuva arasındaki rekabetin de bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni kavram değişikliklerinin en önemlisi ise özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrım olmuştur. “Özel alan-kamusal alan ayrımı bireyin sadece kendisini ilgilendiren meseleler ile toplumun genelini ilgilendiren meseleler arasında yapılan ve bu bağlamda da modernliğe özgü bir ayrımdır.”³⁷ Böylece günümüz kamusal alan anlayışı Endüstri Devrimi ile başlayan Modernizm sürecinin yarattığı anlayıştır.

Özel alan ve kamusal alan kavramları farklı şekillerde yorumlanarak günümüze gelmiştir. John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Friedrich Hegel gibi önemli filozoflar ve düşünürler, kamusal alan ve özel alan olguları üzerinde çeşitli farklı çıkarımlarda bulunmuşlardır. Çaha'nın³⁸ belirttiği üzere, John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Friedrich Hegel, insanların yaşadığı alanları farklı yorumlamışlardır. Locke'a göre, yaşam alanları başlıca üç alandır. Duygusalığın, aşkın, duygunun ve merhametin alanı olan özel alan, yani kadınların alanı; rasyonelliğin, sözleşmenin ve mübadelenin gerçekleştiği alan olan kamusal alan, yani hür erkeklerin alanı ve toplumun hizmetindeki polis, savcı ve askerlerin alanı olan siyasal alan... Oysa Rousseau ve Hegel ise alanları iki başlıkta toplar. Kadınların, çocukların ve özürliülerin dünyası olan özel alan ve devletle özdeşleşmiş, devleti tanrısal bir aşk gibi yüreğinde hisseden ve bu sevdıyla kendinden geçen erkeklerin dünyası olan kamusal alan... Ancak üç düşünür de tüm bu alanları, özgürleştirici düşünmekten çok dışlayıcı ve ayrımcılığı ön plana alır şekilde yorumlamıştır.

³⁷ Özgül, G. E. (2012). Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması. *Journal Of Yaşar University*, Sayı:26, 4530

³⁸ Çaha, Ö. (1998). İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl:2 Sayı:5, 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 76-79.

Bu bakış açısı özellikle feminist düşünürlerin ilgisini çekmiş ve bu bakış açısını eleştirmişlerdir. Seyla Benhabib³⁹ gibi bazı feminist teorisyenler de özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrışmanın patriarkal kültür temeli üzerinde seyreden ve kadının özel alana hapsedilmesine neden olan bir ayrım olduğunu iddia ederler.

Günümüzün “kamusal alan” tanımının mimarı Jürgen Habermas’tır. Kamusal alan tanımı ilk kez 1962 yılında Jürgen Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü; Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar” (Strukturwandel der Öffentlichkeit) adlı kitabında ele alınmıştır. Habermas kamusal alanı, “özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanı” olarak tanımlar.⁴⁰

Bu tanıma bakılarak kamusal alanın kamuoyunu oluşturan alan olduğu sonucuna varılabilir. Ancak Habermas, her türlü çıkardan arınmış, devlet otoritesinin baskısı ve buyruklarından, sermaye egemenliğinden bağımsız bir alan tanımlar. Oysa ki günümüzde böyle bir alandan bahsetmek çok da mümkün değildir. Bireyin bulunduğu her yerde, sermaye egemenliği ve devlet otoritesinden bahsetmek mümkündür. Günümüz gündelik yaşamı bu iki kavramdan ayıramaz durumdadır.

Kamusal alan kavramı insanların yaşadıkları siyasi rejim ile oldukça yakın temastadır. Özellikle ortaçağ dönemi Kıta Avrupa’sı insanları için kamusal alan kavramından bahsedilememektedir. Bunun sebebi, oldukça baskın ve sert bir feodal düzenin olmasıdır. Feodal düzen içerisinde haklar, özgürlükler, baştaki kişinin denetimindedir ve onun altında yaşayan insanlar onun malı olarak kabul edilir. Dolayısıyla da baştaki kişi mutlak hâkim olarak algılanır ve kamusal alan kavramının da tek hâkimidir. Ancak özellikle Modernizm ve Neoliberal akımla başlayan değişim ve dönüşümle beraber, toplumsal yapılarda da büyük

³⁹ Benhabib, S. (1992). *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge, 89

⁴⁰ Habermas, J. (1962). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar* İstanbul: İletişimYayıncılık, 414

değişiklikler başlamıştır. Ülker Yükselbaba'nın⁴¹ da belirttiği gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi köklü değişiklikler, toplumsal alan ve yaşamlar üzerinde de önemli değişikliklere neden olmuştur. Temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru, teorik de olsa yeni açılımlar, ancak kamusal alanın gelişmesiyle sürdürülebilir. İleri kapitalist toplumların yaşadığı krizin aşılabilmesi için, meşruiyet zeminini yaratan kamusal alanın geliştirilmesi gerekmektedir yönünde görüşler ortaya çıkmıştır.

“Özel hayatın gizliliği kavramına ilişkin tanım farklılıkları sadece yazarların konuya bakış açılarındaki veya ifade biçimlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Yazarlar arasında kavramın özüne ilişkin olarak bir farklılık bulunmamaktadır”.⁴²

Bu noktada şu şekilde bir ayırım yapmak uygundur: Almanya ve İsviçre hukuk düzenine göre kişilerin toplum içerisinde yaşadığı üç farklı yaşam şekli bulunmaktadır. Bu yaşam şekilleri mahremiyet sıralamasına göre şu şekilde sıralanmaktadır:

1. *Ortak hayat (Der offentlichkeitsbereich – vie publique)*
2. *Özel hayat (Der privatbereich – vie privée)*
3. *Gizli hayat (Der geheimbereich – vie intime)*⁴³

Kural olarak herkesin bilgisine ve kamuya açık yerlerde meydana gelen olaylar ortak alan kapsamında yer almaktadır.⁴⁴ Bu şekliyle, yaşanan her şey, toplumun diğer kesimlerine açık ve şeffaftır. Herkes bu hayatları izleyebilir, belli bir oranda müdahale de edebilir. Buna bir anlamda “sahnelenmiş hayatlar” da denilebilir. Sahnelenen bu hayatlara başkaları izleyici olarak dâhil olabilir ve bunun

⁴¹ Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlıları. *İÜHFİM*, Cilt: 66, Sayı:2, 228.

⁴² Şen, E. (1996). *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*. İstanbul:Kazancı Hukuk Yayınları, 48, 7.

⁴³ Danışman, A. (1991). *Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 8.

⁴⁴ Özel, S. (2004). *Uluslararası Alanda Medya ve internette Kişilik Haklarının Korunması*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 31.

hukukî bir yaptırımı yoktur. “Günlük yaşam ilişkilerinin aleni olarak yapılmaması, bu ilişkilerin kamuya karşı açıklığını ortadan kaldırmayacaktır. Herkes, kişinin başkalarıyla paylaştığı ortak yaşam alanının görünümünü görmeye, öğrenmeye ve gizlemeye mezon sayılır.”⁴⁵

Kişinin yakın çevresiyle paylaştığı (ailesi, arkadaşları vb.) ve bu çevreler tarafından bilinmesini istediği hayat alanı, onun özel alanını oluşturmaktadır.⁴⁶ Bu durumda, kişi, paylaşımları belli kişilere yapmaya başlar. Burada seçim kişinin kendisine bağlıdır ve bu kontrol ile paylaşımlarını yapar.

Bir kişinin sadece kendine saklı tutmak istediği, diğer kişilerce bilinmesini arzu etmediği hayat olayları onun giz alanını oluşturur. İstinaden, bir ya da birkaç kişiyle bu olayları paylaşmış olması, giz alanı özelliğini değiştirmez.⁴⁷ Bu noktada ise, kişi herkesten gizli bir alan yaratmış olur. Bu alan içerisindeki kontrol, özel alana göre çok daha keskindir. Eğer dilerse birkaç kişi ile bu alanda olabilir ancak bu alan kişinin başkaları tarafından rahatsız edilemeyeceği en küçük alandır. Bu alanda yaşananlar hakkında kimseye bir açıklama sorumluluğu da bulunmamaktadır.

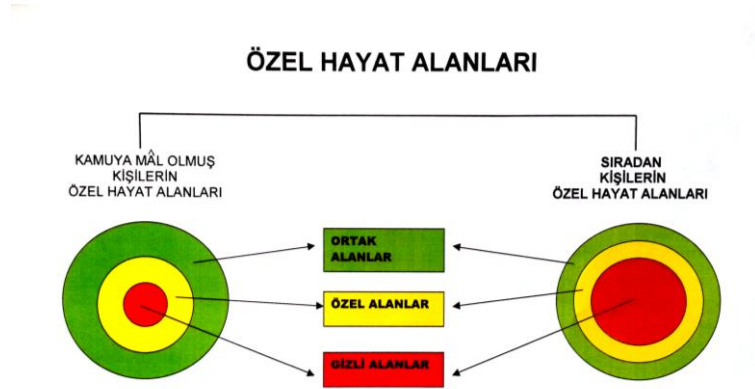
Kamusal, özel ve giz alanı, herkes için geçerli olsa da, belli bir öneme sahip olan, kamu tarafından bilinen, göz önünde olan kişilerin bu alanları özgürce kullanması çok daha zordur. Toplum önünde tanınırlılığı olan kişilerin özel alan ve giz alanı sınırları, sıradan bir kişininkinden çok daha dardır. Kamuya mal olmuş sanatçı, politikacı, burjuva sınıfının üyeleri gibi insanlar, toplumların izlediği, hayatlarını merak ettiği kişiler olduğu için, toplumun göz önünde bulundurduğu insanlardır. Bu anlamda, onların hayatının, pek çok kişi tarafından ekonomik bir karşılığı bile vardır. Özellikle son dönemlerde gerek yurtiçinde, gerekse yurtdışındaki ünlü çiftlerin çocuklarının belli bedellerle ilk kez fotoğraflarının yayınlanması gibi örnekler, kamuya mal olmuş kişilerin özel alanlarını kendi rızaları ile nasıl alınır - satılır hâle getirdiklerini göstermektedir. Ancak bu noktada, her kamuya mal olmuş kişinin kendi rızasıyla özel hayatını açtığı gibi bir yargı

⁴⁵ İmre, Z. (1974). Şahsiyet Haklarından Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerin Korunmasına İlişkin Meseleler. *İÜHF*, Cilt: XXXIX, Sayı: 1(4), 148

⁴⁶ Tandoğan, H. (1996). *Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*. İstanbul, 232, (akt: Sibel Özel)

⁴⁷ Tandoğan, H. (1997). Kitle İletişim Araçlarında Özel Yaşamın Gizliliği ve Türkiye. *KÜHFD*, Yıl 1, 1, 476. (akt: Sibel Özel)

zihinlerde oluşmamalıdır. Pek çok zaman, bu kişilerle, magazin gazetecileri (paparazzi) arasında adliyeye kadar gidebilecek anlaşmazlıklar olmaktadır. Ancak bu durum, her şeye rağmen, pratikte, bu kişilerin özel yaşamlarının, sıradan bir kişiye göre daha dar bir alanda olmasını etkilemez.

Şekil 3.1.1.: Kamuya mal olmuş ve sıradan kişilerin özel hayat alanları.⁴⁸

Kamusal alan ile özel yaşam alanı birbirinin karşıtı kavramlar gibi ortaya çıkmaktadır. Ancak bu iki kavram ontolojik olarak birbirine bağımlı değişim göstermektedir. “Kamusal alan içerisinde oluşan her değişim, özel alan içerisinde de etkisini hissettirmektedir. Kamusal ve gizli alanlar asla birbirinden bağımsız gelişmez. Kamusal alanda, aynı zamanda mahrem alanı da dönüştürmeyen hiçbir dönüşüm mümkün değildir.”⁴⁹ Bu anlamda birbiriyle zıtlık içerisinde görülen kavramların da kendi içerisinde organik ilişkileri bulunmaktadır.

Özel yaşam alanı, insanın kendisiyle baş başa kalabildiği ve bu duruma hükmedebildiği alandır. Yani kişinin toplum içerisinde var olması ile varlığını saklayabilme üzerindeki yönetsel hükmüdür. Yönetsel bu hüküm, kamusal alan içerisinde kişinin kendini koruması gerekliliği ile özel alan içerisinde tüm “çıplaklığı” ile var olması arasındaki karşıtlığın yönetimini sağlamaktadır. Lyon⁵⁰ da özel ve giz alanını insanın gevşeyebildiği bir alan olarak görür. Mahremiyet, bu

⁴⁸ Şema, Tez Danışmanı Prof. Dr. Ahmet Çiftci tarafından geliştirilmiştir.

⁴⁹ Lyon, D. (1997). *Elektronik Gözetim*. (çev. D. Hattatoğlu), İstanbul: Sarmal Yayınevi. 255

⁵⁰ Lyon, 1997, 253

şekliyle, dünyalarında varoluşun her dilde “mahrem” eşdeğeri bir kelimeyle anlatılan kısmı, geri çekebilen veya kaçabilen bir bağışıklık alanı, kamusal alanda ihtiyaç duyulan silah ve zırhları bir tarafa bırakabildiği, insanın gevşeyebileceği, rahatına bakabileceği ve dış dünyada korunmak için giyinilen farklı “rol giysisi”nin çıkarılarak, berraklıkla tanımlanmış bir alan olarak niteler.

Mahremiyet (*privacy*) kavramı, insanoğlunun varlığıyla ortaya çıkmış ve günümüze kadar gitgide daha fazla tartışılan bir kavram haline gelmiştir. İnsanlarda, doğaları gereği, başkalarının sır (gizli) alanlarını ve özel alanlarına giren bilgilerini öğrenmek ve hatta bir şekilde onları elde etmek duygu ve düşüncesi, dürtüsü ve merakı vardır. Bu itibarla, insanlar başkalarının özel hayatlarında neler olup bittiğini çeşitli yol ve teknolojik yöntemlerle izleme yoluna giderler. Hatta bu bilgileri başkalarıyla paylaşmak isterler. Örneğin; insanların başkasına ait bir mektubu açıp gizlice okuma dürtüsü her zaman vardır. Böylece kişiye gelmiş özel bilgileri elde etme olanağı doğmaktadır. Bütün bunlar, insanları başkalarını dikizlemeye sevk etmektedir.

Diğer taraftan insanlar, çeşitli sebeplerle, bir şekilde, kendilerini başkalarının izlemesine, gözetlemesine imkân tanımaktadırlar. Bir kimsenin kendi evinde pencereden izlenecek şekilde çıplak dolaşması veya bir sanatçının bir sahil otelinde balkona çırpılçiplak çıkması^{51 52 53 54} ve paparazzilerin kendisini izlemelerine, gözetlemelerine, hatta resmetmelerine fırsat vermesi, dikizlemenin ve kendini teşhir etmenin en basit örneğidir.

Günümüzde teşhir ve dikizleme olguları, iletişim teknolojisinin gelişmesiyle daha da artmış ve çeşitlenmiştir. Diğer bir deyişle teknoloji sayesinde, dikizleme ve teşhir olguları kolaylaşmış, ölçüsü ve etkisi genişlemiştir. Ancak dikizleme ve teşhir etme, herkesin ilk aklına geldiği şekilde sadece cinsellik bağlamında değil, lüzumlu ya da lüzumsuz, gündelik yaşamın her anında kullanılır hâle gelmiştir. “Yemekteyim”, “parktayım”, “şu filmi seyrediyorum”, “şu müziği dinliyorum”,

⁵¹ İnternet:<http://www.aktifhaber.com/skandallar-bu-otellerde-oluyor-90461h.htm> 17.05.2015’de alınmıştır.

⁵² İnternet:<http://www.sabah.com.tr/fotohaber/magazin/balkonda-yakalandilar-591949807270/52171> 17.05.2015’de alınmıştır.

⁵³ İnternet:<http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/40342-yasam-balkonda-ciplak-yakalandi/1> 17.05.2015’de alınmıştır.

⁵⁴ İnternet:<http://www.mansetport.com/galeri-otelin-balkonunda-cirilciplak-yakalandi/111> 17.05.2015’de alınmıştır.

“mutluyum”, “mutsuzum” gibi pek çok paylaşım artık Facebook üzerinde sıklıkla görülebilmektedir. Bu da en yalın haliyle duyguların ve düşüncelerin diğer insanlara sergilenmesi durumudur.

Gizlilikle ilgili olan mahremiyet kavramı, kişinin kendi varlığını, kamusal alanlardan soyutlayarak çok daha az kişinin olduğu ya da hiç kimsenin olmadığı özel alanlara taşımasıyla ilintili bir kavramdır. Böylece kişi, kendi mahrem alanı içerisinde olur ve istemediği çevrelerden kendini gizler. Bu tür bir açıklama, genel anlamda bir bakış açısı getirirse de, mahremiyet kavramının tam bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu zorluğun bir sebebinin de, durmadan gelişen teknolojinin, hayat standartlarıyla birlikte, insanların ve dolayısıyla toplumların da düşünce ve değer yargılarını değiştirmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonucu olarak da, toplum tarafından kabul görmüş ve benimsenmiş kavramların uzun süreler boyunca değişmemesi oldukça güç hâle gelebilmektedir. Elli-yüz yıl öncesinin değer yargıları, ahlâki ve etik değerleri bugün aynı önemini sürdürememektedir. Toplumsal algılardaki değişim de ister istemez, kabul ettiğimiz ve süregelen tüm algıları ve bilgileri inanılmaz bir hızla değiştirmektedir. Ancak burada anlatılan tüm değişim ve gelişimlere rağmen, mahremiyetin genel anlamda bir tanımı yapılabilir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde mahremiyet kelimesinin oldukça kısa ve öz bir anlamı vardır: Gizlilik...⁵⁵ Gizlilik kelimesi tek başına bir şeyler ifade etse bile tam olarak bu anlamı doldurmaya yeterli değildir. Bu sebeple de mahremiyet kavramının daha geniş açıklanabilmesi adına çeşitli görüşler bulunmaktadır:

Yüksel’e göre mahremiyet, çok daha derinlemesine açıklanmıştır. Özel yaşam ya da mahremiyet, genel olarak, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda, ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alan ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder.⁵⁶

⁵⁵ İnternet: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.544896f8348b67.46165127 13.09.2014’te alınmıştır.

⁵⁶ Yüksel, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58(1), Ankara, 182

Bir başka anlatıma göre, “mahrem”, kelime anlamının biraz daha dışında, gündelik hayatın bize sunmuş olduğu bir anlamı barındırır. Bu bakış açısına göre; “Gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına, yabancının bakışlarına, yasaklanan şeye ilişkin” olan “mahrem” sözcüğü, aynı zamanda “samimi, içli- dışlı, herkesçe bilinmemesi icap eden, söylenmeyen, gizli şey” anlamlarına gelmektedir.⁵⁷

Fisher ve Hubner’e⁵⁸ göre mahremiyet üç kademede değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki mekânsal mahremiyettir. Bu mahremiyet hali, insanı çevreleyen gerçek fiziksel çevrenin mahremiyetidir. Diğer bireysel mahremiyettir ki burada, kişinin haksız ve zarar verici müdahalelerden korunması söz konusudur. Yani fiziksel bir saldırı karşısındaki mahremiyettir. Üçüncüsü ise, özel nitelikteki verilerin toplanmasının/saklanması/işlenmesini ve dağıtımının ne şekilde yapılacağını denetlemenin bireylere ait olması anlamında da “enformasyon mahremiyeti”. Günümüzde bu üç mahremiyet şekli de teknolojinin ilerlemesi ve gündelik yaşam içerisine sızmasından dolayı gündemdedir.

Robert Gifford’a göre “mahremiyet” ya da “özel yaşam alanı”nın en iyi tanımlamalarından birisi, Irwin Altman tarafından yapılmıştır. “Altman için mahremiyet bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolüdür.”⁵⁹ Seçici kontrol kelimesi burada kilit noktadır. Çünkü mahremiyet, kişinin herkesten ve her şeyden elini eteğini çektiği bir kavram değildir. Kimin ne zaman ve nerede, hangi mekân ve ne şekilde kendisiyle iletişim kurabileceğinin seçilmesi anlamına gelmektedir. Böylece kişi, istediği zaman iletişim içerisinde olabilmekte, istemediği zaman ise kendi özel alanına çekilebilmektedir.

Mahremiyet kavramı, dünyanın farklı yerlerinde ve farklı kültürel coğrafyalarda, farklı algılanmaktadır. Bu durum, farklı kültürel kodların, bir duruma ne kadar farklı tepki göstereceğinin ifadesidir. Hilmi Yavuz⁶⁰ da bu konuya dikkat çekerek, Batı kültüründe kamusal alanda bireylerin gövdesi dokunulmaz olarak

⁵⁷ Göle, N. (2001). *Modern Mahrem*. 7. Basım, İstanbul: Metis Yay. 20

⁵⁸ Fischer, S., Hubner M. (2000). *Privacy and Security at Risk in the Global Information Society, Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in tech Information Age*, Ed. Douglas Thomas Brian D. Loader (Editörler), London:Routledge, 89 (Akt. Dolkun, 2005, 185)

⁵⁹ Gifford, R. (1997). *Environmental Psychology*. Boston: Allyn and Bucon, 173

⁶⁰ Yavuz, H. (2012). *Budalığın Keşfi*. İstanbul: Timaş, 17-18.

güvence altında olduğunu, doğu toplumlarında ise mahrem olanın, gözden kaçırılan, ötekilerin bakışlarına kapalı bir alan olduğunu ifade eder. “Mahremiyet, Doğu’da dokunma duyusuna yönelik değil, görme duyusuna içkindir. Mahremiyet sınırı Doğu toplumlarında uzaktan başlarken, Batı toplumlarında daha yakına gelmektedir.”⁶¹ Bu anlamda mahremiyet kavramının başladığı alan da tüm dünyada farklı noktalardadır.

Mahremiyet kavramı demokratik dünya düzeni içerisinde en önemli konulardan birisidir ve tüm hukuk sistemlerinde özellikle ve kesinlikle koruma altına alınmıştır. Hatta mahremiyet kavramı, İngiltere’de bundan dört yüz yıl öncesinde bile oldukça önemli bir kavramdı. Öylesine önem verilmişti ki, evde ikamet eden kişinin evine izinsiz giren şahsın, ev sahibi tarafından öldürülmesi bile, mahremiyeti bozduğu için suç olarak görülüyordu.

1604’te İngiliz Mahkemesi “Bir erkeğin evi, onun kalesidir” şeklindeki ünlü kararını verdi. Semayne Davası’nda, mahkeme heyeti kararını şöyle gerekçelendirdi: “Ev, sahibi olan kişinin kalesidir; onu şiddetten ve olası tüm saldırılardan koruyan bir sığınaktır. İnsan hayatı kutsalsa bile, eğer evin sahibi veya hizmetlisi bir hırsız veya katili kendisini korumak için öldürürse bu suç sayılmaz ve eylemi yüzünden cezalandırılmaz.” Yani mahremiyetim insanlığımın gereğidir.⁶²

Bu hüküm ile Britanya kanunları, insanın yaşadığı özel mekânların ne derece önemli olduğunu en açık şekliyle kabul etmekte ve buraları kanunen korumaya almaktadır. Ayrıca, ev sahibinin rızası olmadan bu yerlere girmenin, nefsi müdafaa hükmüne gireceğini ve bu durumda, mahremiyetin insan yaşamının bile önüne geçebileceğini hükme bağlamıştır.

Günümüz çağdaş hukukunda kişi her yönüyle bir bütün olarak kabul edilmekte ve özel hayat da bu bütünün önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu itibarla da bireyin kişiliğini serbestçe geliştirebilmesi için kendisi ve yakınları ile

⁶¹Aslan, C. (2011). *Türkiye’de Özel Alan İfşası ve Mağduriyet Halleri: Deniz Baykal Örneği*. Hüseyin Köse (Editör), *Medya Mahrem- Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamda Parçalar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 84-125

⁶²Niedzwiecki, H. (2009). *Dikizleme Kültürü*. (çev. G. Gündüç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 237

baş başa kalabileceği, devletçe ya da özel kişilerce rahatsız edilemeyeceği özerk bir alanın sağlanması zorunlu olmaktadır.⁶³

Mahremiyet ve özel alan konuları ulusal ve uluslararası platformlarda hukuksal kaideler ile koruma altına alınmıştır. Ulusal hukuk düzeni içerisinde;

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 20. ve 26. maddeleri şu hükümler ile özel hayatın önemini belirlemektedir:

Madde 20: Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Madde 26: ... Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Türk Medeni Kanunu'nun 24. maddesi: *"Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir. Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır."* şeklinde düzenlenmiştir.

Ayrıca özdenetim bakımından, Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri'nin 5. maddesi; *"Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz,"* şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde, özel yaşamın sadece devletin siyasi müdahalesinden korunmadığını, basın ve her türlü medya birimlerinin de yayın konusunda özel yaşam haklarına son derece dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedir.

⁶³ İnternet:Özok, Ö. (2008). Özel Yaşamın Gizliliği Paneli Açılış Konuşması.

http://eski.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/081018_panel.aspx 26.01.2015'te alınmıştır.

Uluslararası hukuk kurallarıyla da özel hayat, kişilik hakları gibi düzenlenmiştir. Bu anlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insanların haksızlıklara uğramaması için çalışmakta, hatta ülkelerin vermiş oldukları mahkeme kararlarına karşı dava açarak, insanların haklarını koruyacak müdahaleler yapabilmektedir.

Çeşitli evrensel hukuk kuralları kişinin özel hayatını, hanesini, ailesini, yaşama ve haberleşme haklarını güvence altına almaktadır.

William Pitt'in⁶⁴ İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı konuşmanın üzerinden bir zaman geçmişti ki, ABD Kongresi, İnsan Hakları Beyannamesi'ni (1791) kabul etti. Beyanname anayasaya eklendi. Böylece, "İnsanların evlerinde güven içerisinde yaşama hakkı ile gerekçesiz aramalar ve tacizlerle bunun ihlal edilemeyeceği ilkesi" kabul edildi.⁶⁵

Bundan sonraki süreçte ise insanların özel hayat ve aile birliğine yapılacak her tür müdahale yasalarla korunmaya başlamıştır. Günümüzde de, gerek ulusal gerekse uluslararası kanunlarla bu hak korunmaya devam etmektedir. 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 12: *"Kimsenin özel hayatına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır,"* hükmüyle, insanların bu haklarını evrensel düzeyde korumaktadır.

Yine aynı Beyannamenin 19. maddesi; *Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar,*⁶⁶ şeklindedir.

⁶⁴ William Pitt: İngiliz politikacı

⁶⁵ Niedzwiecki, 2009, 238

⁶⁶ İnternet:<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> 02.09.2014'te alınmıştır.

1952 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de özel hayatı, gizliliği ve mahremiyeti korumaktadır. Madde 8: *“Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.”*⁶⁷

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme’de de özel hayatla ilgili hüküm bulunmaktadır. Sözleşmenin 17. maddesi şu şekildedir: *“Hiç kimsenin özel hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına yasal olmayan tecavüzlerde bulunulamaz.”*

Kişilik hakları ve özel yaşamla ilişkili hükümler, sadece yetişkinler için değildir. Çocukların da hakları evrensel ölçütlerde koruma altındadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 16. maddesi;

1. *Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.*

2. *Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.*

şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye bu sözleşmelere taraftır.

Kişinin kendi hayatında gizli ve bağımsız bir alana sahip olması, onun temel hak ve özgürlüklerinin tamamlayıcı unsurlarından biridir. Aynı zamanda bu hayat alanı, kişinin özel dünyasına ait ve kişisel dokunulmazlığını temin edecek bir alandır. Sır alanı olarak da adlandırılan bu özel hayat alanı, kişinin başkası tarafından müdahale edilmemesi gereken, kendisinin rahat ve özgür bırakılma hakkına sahip olduğu, umuma açık olmayan, özel dünyasına ait bir alandır. Kişinin bu hayat alanı içerisinde icra ettiği faaliyetlerini, kendi rızası olmadan, başkasının gözetlemesi, araştırması ve başkalarına yaymaya çalışması kişilik haklarına saldırı niteliği taşımaktadır. Meselâ evinin bahçesinde iç kıyafetleriyle oturan kimsenin fotoğraflarının çekilerek gazetede teşhir edilmesi, evinin içerisine gizli kamera

⁶⁷ İnternet:http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_Tr_A6format.pdf 02.09.2014’te alınmıştır.

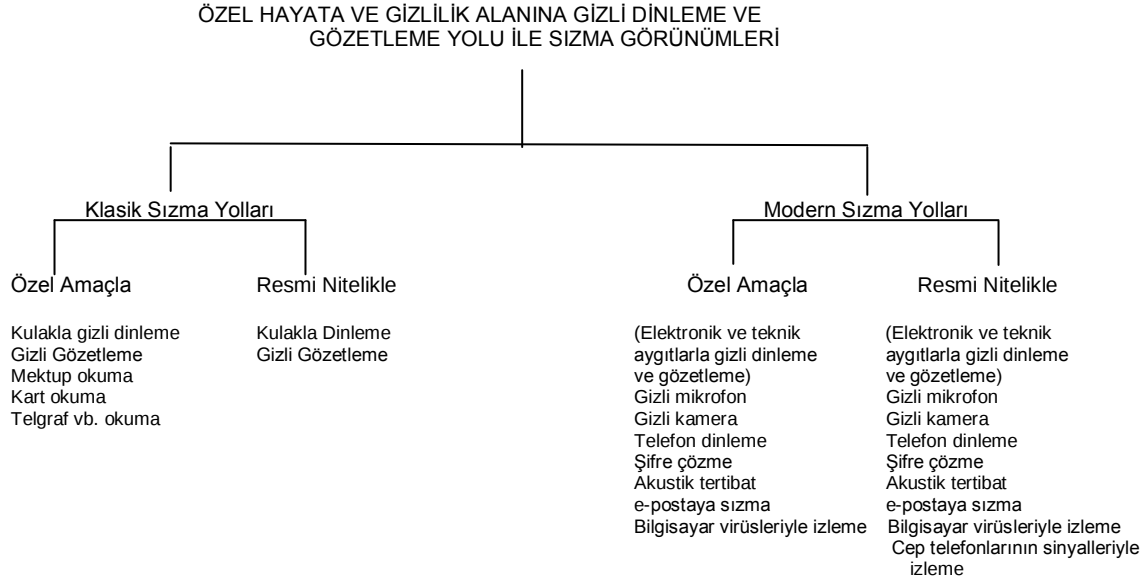
konularak özel hayatından haberdar olunması kişinin özel hayat alanına, dolayısıyla da kişilik haklarına saldırı mahiyeti taşır.⁶⁸

Bu noktada suç, kişinin özel hayatının teşhir edilmesi konusundaki tavrına bağlı olarak gerçekleşir. Kişinin rıza göstermesi son derece önemlidir. Özel hayat hakkı gerek Anayasa'nın 20. maddesi, gerekse de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu tarafından korunmaktadır. Günümüzde teknolojik gelişmeler ışığında gerek internet teknolojisi, gerek cep telefonu ve sinyalizasyon teknolojisi, gerekse de güvenlik kameraları gibi teknolojik sistemler sebebiyle, insanlar ve toplumlar istemeseler bile izlenmektedirler ve kayıt altına alınmaktadırlar.

Kişilerin özel yaşamlarına veya gizlilik alanlarına girme isteği ve müdahalesi modernitenin getirdiği bir durum değildir. Tarihin her döneminde, insanlar başkalarıyla ilgili bilgileri elde edebilmek için mahremiyet ihlalleriyle ilgili çeşitli yollar bulmuşlardır. “Kişinin “*özel yaşam*”ına ve “*gizlilik alanı*”na yönelik “*geleneksel sızma yolları*” insanlık kadar eskidir: Bir kimsenin evine veya odasına girme, eşyalarını karıştırma, mektuplarını açma, kapı deliğinden gözetleme, komşuların konuşmalarına “*kulak misafiri olma*” vb. gibi.”⁶⁹

⁶⁸ Kabaoğlu, İ. Ö. (1993). *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme)*. İstanbul: AFA Yayınları, 164

⁶⁹ Özsunay, E. (1979). *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 4. Bası, 130

Şekil:3.1.2.: Özel hayata ve gizlilik alanına gizli dinleme ve gözetleme yolu ile sızma görünümüleri⁷⁰
(Şemaya, Tez Danışmanı Prof. Dr. Ahmet Çiftci ile birlikte ilaveler yapılarak güncellenmesi sağlanmıştır)

Kişinin rıza göstermesi burada kilit noktadadır. Ancak bazı özel durumlarda kişiler rıza göstermese bile özel hayata müdahale gerekir. Bu durum yine kanunla düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanununun yine 24. maddesinde “*daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.*” şeklindeki açıklaması, özel hayata müdahalenin hangi şartlarda olduğunu açıkça belirtmektedir. “*Özel ve kamusal yarar*”, özellikle toplumun genel düzenini bozacaksa ve bundan dolayı toplumsal huzursuzluk ortaya çıkacaksa devreye girmektedir. Bu noktada da söz konusu toplumsal huzursuzluk olduğu için kişisel haklar göz ardı edilmektedir. Ancak bunun dışındaki hiçbir durum, özel hayata girilmesini haklı gösteremez.

Pek çok farklı yerlerden gelmiş ve birbirinden gerek etnik, gerek dini, gerekse de farklı dilleri konuşan insanların bir arada yaşadığı şehirler, kendi yaşam stilini, kültürünü, felsefesini ve etik değerlerini yaratmıştır. Bununla beraber kişilerin kişisel özgürlükleri, paylaşımları, yaşam değerleri ve tabii ki mahremiyet alanları ve kavramları değişim göstermiştir. Kırsal hayat içerisinde belli bir toplulukla beraber yaşanan yaşam şekli, şehirlerde oldukça bireysel hâle gelmiş, bu hâle gelmesiyle de kamusal alan ve bireysel alan kavramları değişmiştir.

⁷⁰ Özsunay, 1979, 132

Günümüzde bile pek çok kırsal mekânlarda, aile üyeleri aynı mekân içerisinde, çoğu zaman yerde ve yan yana uyurlarken, şehirlerde aile üyelerinin, en azından çocuklar ve ebeveynlerin yatak odaları birbirinden ayrıdır. Bu durum toplumun aynı toprak, dil, din, ananeleri paylaşmasına rağmen, şehir ve kırsal hayat arasında mahremiyet kavramının ne şekilde farklılaştığının ipucunu vermektedir.

Günümüzde mahremiyet bir anlamda kişisel emniyeti de kapsamaktadır. Bu anlamda kişiler -özellikle şehir yaşamı içerisinde olanlar-, mahremiyet alanları olan evleri, hırsızlara ve istenmeyen üçüncü şahıslara karşı korumak için çok daha fazla önlem almaktadırlar. Evlerinin pencerelerine demir parmaklıkların yapılması, kapıların çok daha sağlam kilitleri olan çelik kapılarla değiştirilmesi, evlerin 24 saat güven altında kalması için alarmların takılması, kameralarla izlenir hâle getirilmesi, büyük sitelerin güvenliklerini sağlamak için özel güvenlik şirketleriyle anlaşılması gibi pek çok önlem, hep kişisel mahremiyet alanlarının dış etkilere korunması içindir. Tüm bu gelişmelere bakınca, mahremiyet kavramının özellikle şehir yaşamı içerisinde yeri büyüktür. Şehir yaşamı içerisinde olanlar mahremiyetin korunması için oldukça fazla emek ve para harcamakta, hatta bu oluşan talep sebebiyle de yeni “mahremiyet koruyucu” iş kolları oluşmaktadır. Özellikle büyük sitelerde görülen özel güvenlik şirketleri, yakın korumalar ile iş yerleri ve konutlarda kullanılan alarm sistemleri anlatılan “mahremiyet koruyucu”larına örnek olarak verilebilir.

Modern düzen içerisinde mahremiyet günden güne daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Yüksel’in⁷¹ de değindiği gibi, insan toplum içerisinde yaşadığı ve sosyal olduğu kadar, belli zamanlarda yalnız kalmak ister. Toplumdan uzaklaşmanın üç farklı şekli bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kişinin herkesten tecrit olduğu ve tek başına kaldığı uzaklaşmadır. Burada kişiye etki eden hiçbir topluluk veya kişi olmaz. İkincisi, arkadaşlar, yakın tanıdıklar, sevgililer ve diğer kimselerin müdahalesi ve gözetiminden uzak bir şekilde ilişki kurma arzusu şeklinde ortaya çıkar. Üçüncüsü ise kişinin dikkatleri üzerine çekmeden kamu yaşamına katılma talebini ifade etmektedir.

⁷¹ Yüksel, 2003, 192

Mahremiyet, kişilerin kendini güvende hissettiği özel bir koruma kalkanı gibidir. Sennet,⁷² mahremiyeti, sıcaklık ve güven duygularının açıkça ifade edilmesi benzeri bir şeyler çağrıştırdığından bahsetmiştir. Ancak, günümüz yaşam biçiminin bu psikolojik faydaları bizlere sunamadığından dolayı, beklentilerimizin çok gerisinde kaldığını ve mahremiyet kavramının bizlere bayat ve bomboş şeyler ifade ettiğini belirtmiştir. Ancak yine de, mahremiyet alanı, insanların kendi başlarına kalarak her tür etki ve bilgi bombardımanından sıyrıldıkları özel bir alandır.

Kişiler, toplum içerisinde sosyal varlığını sürdürürken pek çok farklı kişi ve grupla iletişim halindedir. Özellikle kamusal alanda, iş hayatında oluşturulan ilişkilerin samimiyeti, özel yaşamda, özel arkadaş veya topluluklara göre çok daha formal olmaktadır. Bu da her grup ve kişi ile farklı davranışsal eylem içerisinde bulunmayı gerektirmektedir. Rachels'e⁷³ göre, diğer insanlarla istenildiği gibi kurulan sosyal ilişkilerde çeşitliliği sağlayabilmek için mahremiyet zorunludur. Çünkü diğer insanlarla kurulan sosyal ilişkilerin niteliğini kişilere verilen özel bilginin içeriği ve derinliği belirler. Arkadaş, iş arkadaşı, ebeveyn-çocuk, eş, hasta-doktor, ilişkileri farklı sevgi, sorumluluk, sadakat, görev, niteliklerini barındırır ve bu ilişkilerin her birinde tarafların birbirine aktardığı kişisel bilginin niteliği ve niceliği birbirinden farklıdır. Bu anlatım doğrultusunda, eğer verilen bu bilgiler arasında bir farklılık kalmazsa, ilişkiler arasındaki çeşitlilik de sağlanamaz.

Gelişimin ve ilerlemenin her zaman hem iyi, hem de kötü yönleri olmaktadır. Yukarıda anlatılan izlenme, zamanı geldiği andan itibaren, toplumların güvenliklerini koruyabilmek için kullanılmaktadır. Örneğin bir seri katilin izini sürerken, özellikle sokakta bulunan gerek devletin gerekse şahısların kurmuş oldukları güvenlik kameraları, emniyet teşkilatının sıkça başvurduğu delil arama yöntemleri içerisinde yer almaktadır. Ya da bir mekâna giren hırsızın çekilmiş görüntüsü, onun çok daha kısa zamanda yakalanmasını sağlamaktadır. Ancak tüm bu olumlu durumların bir denge halinde olabilmesi, tamamıyla, bu dengeleri kuran güç veya güçlerin iyi niyetli olmasıyla ilintilidir. Özellikle devlet, bu konuda oldukça büyük yükümlülük altındadır. Çünkü farklı amaç ve ideoloji içinde olan şahıslar, devletin

⁷² Sennet, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Üçüncü basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 18

⁷³ Rachels, J. (1997). Why Privacy Is Important, ed.Ermann, M. David-Williams Mary B.-Shauf Michele S.; Computers, Ethics, and Society, Oxford University Press, Inc. 69-76

tüm bu olanaklarını kendi amaçları uğrunda kullanabilir ve kolaylıkla kişinin tüm temel haklarına tecavüz edebilir veya durmaksızın gözlem altında tutabilir. Kredi kartı kullanımlarından, cep telefonu sinyali aracılığıyla, o anda nerede olduğuna kadar denetim altında tutabilir, kişisel elektronik postalarını gözetleyebilir ve hatta internet üzerinden kimlerle görüştüğünü de kayıt altına alabilir. Böylece bu tür bir gözetleme ile kişi gerek kamusal alan içerisinde, gerekse de özel alan içerisinde kontrol altında tutulabilir. Bu da kamusal ve özel alan arasındaki sınırın muğlâklaşması, pek çok zaman böyle bir çizginin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Bu durum özgürlüklerin korunması noktasında ciddi problemler doğurmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin ışığında kavramlar da hızla gelişmekte ve değişmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, insanların bu araçları gündelik yaşamlarının her alanlarında kullanıyor olması, yanında mahremiyetle ilgili sorunları da getirmiştir. Özellikle televizyon gibi, görsel-işitsel bir gücü elinde tutan kitle iletişim aracının her kesimden ve her yaştan insana aynı görselliği sunuyor olması, farklı sorunları doğurmaktadır. Kan, cinsellik, dehşet verici görüntülerin yanı sıra, insanların özel yaşamlarını merkezine alan magazin programlarının televizyon aracılığı ile yayınlanıyor olmasıyla birlikte bu programları kimlerin seyredeceğinin kontrol edilemiyor olması, mahremiyet sınırlarını yok eden etkenlerdendir.

Yeni medya ve internet tabanlı sistemlerin de farklı bir kamusal alan yarattığı fikri bir süreden bu yana kabul edilmektedir. Kemal Sayar'ın⁷⁴ belirttiği gibi, internet, bireylerin, "diğerleri" ile iletişime girmelerine imkân veren ve kişileri adeta görünmez sicimlerle birbirine bağlayan yeni bir kamusal alana dönüşmektedir. Fiziksel bir alan oluşmamasına rağmen, özellikle karşılıklı etkileşimlilik (*interaktivite*) esas sebebiyle, internet büyük bir kamusal alan oluşturmaktadır. Dolayısıyla günümüzde kamusal alan kavramı içerisine, sadece geleneksel anlamda fiziki mekân kavramı girmemektedir. Fiziki mekânların olmaması demek, insanların bir araya gelemeyeceği anlamına gelmediği için, toplumsal paylaşım ağları da günümüzün modern kamusal alanları olmaktadır.

⁷⁴ Kemal, S. (2002). Doğrunun Hikmeti ile Batının Akıllı Birleşmeli. *İnfomag Dergisi*, No:22, 65 (Akt: Uğur Dolgun, 2005:167)

Günümüz teknolojisi sayesinde, kullanıcılar, bilgisayarları başından tüm dünya ile etkileşim halinde olabilmekte ve dünyanın diğer ucundaki kullanıcılardan haber, bilgi, belge alabilmektedirler. Olası bir toplumsal olaya gerekli tepkileri anında denilebilecek kadar kısa bir süre içerisinde gösterebilmekte, buradan alınan bilgi ve belgeleri çok hızlı çoğaltarak, pek çok farklı kişi ve gruplara yayabilmektedirler. Ayrıca internet, çeşitli örgütlenmelerin de başat aktörleri içerisinde. Özellikle 2013 Mayıs'ında başlayan, "Gezi Olayları" veya "Haziran Direnişi" olarak bilinen toplumsal hareketlenmenin en önemli iletişim ayağı internet üzerinden sosyal paylaşım ağları olmuş, bunlar içerisinde Twitter ve Facebook önemli bir rol yüklenmiştir. "Facebook, youtube özellikle twitter, tüm Türkiye'ye yayılan direnişin önemli bir haber kaynağı oldu."⁷⁵ Bu popüler paylaşım ağlarına sadece kapalı ve sabit mekânlardan girilmemiş, tablet bilgisayar ve özellikle cep telefonları sayesinde, topluma açık mekânlardan ve hareketli konumlardayken girilebilmiştir. Böylece kullanıcılar gerek sokakta, gerekse bulundukları kapalı alanlar içerisinde çok hızlı örgütlenebilmişler ve internet üzerinden büyük bir kamusal alan ortamı oluşturarak direniş gösterebilmişlerdir. "Haziran Direnişi", "Arap Baharı" ve buna benzer büyük heterojen örgütlenmeler, internet sayesinde, artık bütün dünyanın büyük bir kamusal alan haline geldiğini göstermektedir. Böylece 1960'lı yıllarda Marshall McLuhan tarafından terminolojiye katılan "Küresel Köy (*Global Village*)" kavramının doğruluğu, bugün her zamankinden daha fazla kanıtlanır hâle gelmiştir.

Facebook da bütün sosyal paylaşım ağları gibi bir sayısal kamusal alandır. Facebook ortamı, herkesin her şeyi görebilmesine göre plânlanmıştır. Gerek fotoğraflar, gerekse "duvar" üzerinde akan paylaşım, kullanıcı tarafından özel bir güvenlik ayarı yapılmamışsa, herkesin izleyebileceği şekildedir. Ayrıca arkadaşlık tekliflerinin kabul edilmiş cevaplarını, kendiliğinden "Arkadaşlar" bölümüne yönlendirmektedir. Böylelikle eğer kullanıcı özel bir işlem yapmamışsa, kabul edilen her kişi, o kullanıcının tüm profilini görüntüleyebilmektedir. Ancak pek çok kullanıcı, sadece arkadaşlarıyla bağlantı halinde değildir. Pek çok zaman seyrek görüşülen kişiler de, iş arkadaşları veya çevresi de, karşılıklı iletişim yolu olarak

⁷⁵ Çoban S. (2014). *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko Direniş*, Esra Arslan, Savaş Çoban (Editörler), İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 201

Facebook'u seçmekte ve arkadaşlık teklifleri yollayarak arkadaş grubu içerisine girmektedirler. Böylece samimiyet derecesi en alt düzeyde olan kişi de, kullanıcının her türlü paylaşımını görebilir hâle gelmektedir. Ayrıca, yapılan beğeniler ve paylaşımlar neticesinde, asıl paylaşımı yapan kişinin arkadaşlarının arkadaşları da bu paylaşımları görebilmektedir. Bu durum, ister istemez, fiziki sınırları oldukça büyük bir meydana benzemekte, tüm kullanıcıların bu meydana birbirleriyle sınırsız ve kesintisiz bağlantı kurabilmeleri anlamına gelmektedir. Tüm bu bilgilerin sonucunda, "Facebook, dünyanın en büyük kamusal alanıdır," demek doğru olacaktır. Ancak kamusal alan olmakla beraber, görüntü olarak, özel hayat görüntüsü vermektedir. Bunun nedeni, Facebook üzerinde kişisel sayfamızın olmasıdır. Paylaşılan her veri, kişisel sayfamızda paylaşıldığı için, sanki kişiye özel bir görüntü arz etmektedir. Yani kamusal boyutu, psikolojik olarak geri planda kalmaktadır. Paylaşılan her bilginin, sadece tanıdıkların çevresi tarafından görüleceği düşüncesi, genel anlamda mahremiyet olgusunun da önemini yitirme tehlikesini doğurmaktadır. Çünkü Facebook içerisinde paylaşılan her ileti, eğer öncesinde yeterli güvenlik çalışması yapılmadıysa, öncelikli olarak "arkadaşlar" tarafından sonrasında ise "arkadaşların arkadaşları" tarafından görünebilmektedir. Bu durum, Facebook üzerinden mahremiyet algısıyla ilgili ciddi çelişkilere sebep olmaktadır. Kullanıcının başka gözlerden uzakta olduğunu düşüncesiyle yaptığı pek çok hareket, aslında çevresindekiler tarafından görülebilmektedir. Bu noktada "Facebook yeterince mahremiyet yaratabilmekte midir?" sorusu gündeme gelmektedir.

Tüm bu sosyo-politik değişimle beraber, teknolojinin de hızla değişimi, özellikle sayısal sistemin insan hayatına etki etmesi, yaşam pratiklerindeki ciddi değişimleri yeniden gündeme getirmiştir. Özellikle kitle iletişim araçları, kişilerin özel yaşamlarının güvenliğini de tehlikeye sokmuştur.

Modernleşmenin ürünü ve modernleşmeyi hızlandıran en önemli faktörlerden birisi olan medya, kişilerin özel yaşamlarını ihlal etmenin en önde gelen araçlarından birisidir. Özellikle televizyon programları ile birlikte "özel yaşam" kavramının sınırları belirsizleşmiş ve bireye ait alanlarla

topluma ait alanlar arasındaki sınır gittikçe ortadan kalkmıştır.⁷⁶

Ancak günümüzde bu sınırları yok eden araç sadece televizyon değildir. Bilişim teknolojilerinin ve internet tabanının, günlük yaşam içerisinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle hızlanan ve kolaylaşan global iletişim, toplumları, insanları bir klavye kadar yakın hâle getirmiştir. Hatta cep telefonları sayesinde bu erişim internetin olduğu her yerden ve her an sağlanabilmektedir. Bu kolaylık ve hız, internet içerisinde, iletişim kuracak yeni toplulukların oluşmasını sağlamış ve belli ilgi, bilgi ve bakış açılarını paylaşan kullanıcılar bir araya gelerek, sanal/sayısal topluluklar oluşturmaya başlamışlardır. Bu kullanıcıların oluşturdukları ortamlara “sanal” denmesinin sebebi, kullanıcılar tarafından kurulmalarına rağmen, içerisindeki bilgilerin her an yok olabileceği, fiziki bir mekân içerisinde bulunmamaları ve karşıdaki kullanıcıların ne derece kendi kimlikleriyle bu ortamları kullanıyor oldukları üzerindeki belirsizlikten dolayıdır.

Ancak sadece televizyon, internet, güvenlik kameraları gibi teknolojik cihazlar mahremiyeti tehdit etmemektedir. Öncelikli olarak mahremiyet sınırlarını zorlayan, delen, ifşa eden, kişinin kendisidir. Kanımızca da asıl problem de buradadır. Yukarıda aktarılan teknolojik araçlar sadece birer araçtır. Bu araçların kullanılması sorumluluğu ise kullanıcılara aittir. Bu sebeple, interneti, geleneksel kitle iletişim araçlarını suçlamak, onları bu yeni oluşan tehdit ortamındaki tek suçlu olarak görmek oldukça anlamsızdır. Eğer bir tehdit varsa, bunun sorumlusu yine o mecraayı kullanan kişinin kendisidir. Kişinin kendisi olduğu kadar, kişisel özellikleri de mahremiyet sınırlarını tehdit eder. Bunun sonucu olarak da diğer bireyler, kullanıcılar, kişinin gizlilik alanına girerler. Alan Westin, ‘Privacy and Freedom’⁷⁷ isimli kitabında kendini ifşa etme, merak ve gözetleme başlıklarıyla mahremiyete yönelik üç kaynağın olduğunu söyler. Mahremiyete yönelik birinci tehdit kaynağı, kişinin kendisini ifşa etmesidir. Mahremiyet, her zaman başkaları tarafından saldırıya uğramaz; aynı zamanda bizzat kişinin kendisi tarafından da ihlal edilebilir. Kişiler, çevrelerinde bulunan kimselere, kendileri hakkında yaptıkları ifşaatlarla

⁷⁶ RTÜK Özel Çalışma Grubu, *Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri (rapor)*, Ankara, 2005, 2.

⁷⁷ Westin, A.F. (1967). *Privacy And Freedom*. New York: Atheneium

özel yaşam alanlarını oldukça sınırlandırabilmektedirler. Mahremiyetin bilerek ve isteyerek teşhir edilmesinin sebeplerinden birisi de kişisel varlığın kanıtlanmasıdır.

Okur ve Özkul'a⁷⁸ göre özellikle kamusal alanda kendisine yer verilmeyen birey; özgür olmak, bilinir olmak, tanınmak veya saygı görmek çabasıyla, kendi isteğiyle özel yaşam alanının sınırlarını daraltarak, kamusal alanın özel alanı işgal etmesine izin vermektedir. Korkmaz⁷⁹, Şener ve Özkoçak, Facebook fotoğraflarında benliğin ifşasını konu alan çalışmalarında kişilerin paylaştıkları fotoğraflarda vermek istedikleri ana mesajın 'ben yalnız değilim, sosyalim, eğleneliyim ve mutluyum' olduğunu tespit ettiklerini belirtmektedirler.

İkinci tehdit kaynağı olarak merak, esasında evrensel bir insani eğilimdir. Bu eğilim, yoğunluğu bireylere ve kültürle göre büyük ölçüde değişmekle beraber, bütün toplumlarda bir dizi önemli işlev görür. Farklı tecrübelerin yaşanmasına, bilginin dolaşımına, grup ve topluluk normlarının gelişmesine katkıda bulunması, bu işlevlerinden sadece birkaç tanesidir. Alışılmış biçimleri içinde merak, aile, komşuluk ve örgüt hayatının bir parçası olarak işler. Bu çerçevede merak, kişilerin herhangi bir sosyal çevrede nelerin vuku bulunduğunu, nelerin kişinin özel yaşam alanına veya mahrem alanına ilişkin olarak gizli kaldığını bilme isteğini ifade eder. Radyolar, televizyonlar, gazeteler, dergiler ve kitaplar yoluyla merakı tatmin etmeye yönelik etkinlikler, medya dünyasında önemli bir yer tutar.

Mahremiyete dönük tehdit kaynaklarından üçüncüsü olan gözetleme, temel sosyal kontrol araçlarından biridir. Ana-babalar çocuklarını, öğretmenler öğrencilerini, ustabaşılar çalışanlarını, dinsel önderler müritlerini, polisler sokakları ve diğer mekânları, devlet kuruluşları vatandaşların mevcut düzene uyumlarını izler. Çok eski dönemlerden beri özgürlük tarihinin merkezi temalarından biri; bireyleri ve grupları, kendi iradelerine karşıt olarak gözetim altına almak ve onların dinsel, siyasal ve ekonomik güçleri üzerine sınırlar koymak olmuştur.⁸⁰

⁷⁸ Okur, H.D., Özkul M. (2015) Modern İletişimin Arayüzü: Sanal İletişim Sosyal Paylaşım Sitelerinin Toplumsal İlişki Kurma Biçimlerine Etkisi (Facebook Örneği), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2015/1 Sayı:21, 221

⁷⁹ Korkmaz, İ. (2013) Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 107

⁸⁰ Westin, 1967, 65

3.2. Facebook Aracılığıyla Gözetleme ve Teşhir

Dikizlemek veya diğer anlamıyla gözetlemek; birine veya bir şeye gizlice bakmak, birinin yaptıklarını belli etmeden izlemek anlamlarına gelmektedir.⁸¹ Anlamdan da anlaşılacağı gibi, alenen yapılan bir eylem olmaması, tam aksine, gizlice yapılıyor olması ve karşısındaki kişi ya da kişilerin bu izlemeden haberdar olmaması dikizlemenin en önemli özelliğidir. Kişi, izlendiğini bilmediği için de, izlenmesiyle ilgili rıza gösterip göstermeyeceği de bilinmemektedir.

“Teşhir” kelimesi gösterme, sergileme, herkese duyurma, dile düşürme anlamına gelmektedir.⁸² Kelimeden de anlaşılacağı gibi, teşhirde, var olan bir varlığı veya olguyu başka kişilere gösterme, ifşa etme, herkesin duyabilmesi ve görebilmesi için gereken iletişim yollarını açma eylemlerinin bir birlikteliği söz konusudur. Bu, kişinin yarattığı bir eser de olabilir, bizatihi o insanın kendisi de olabilir. Bu bağlamda, tez içerisinde teşhir konusu, kişinin kendi yarattığı eserler olarak değil, kişinin kendisini teşhir etmesi olarak irdelenecektir.

Bilginin ne denli önemli olduğunu anlayan insanoğlu, bilgi edinmenin en önemli yollarından olan gözetlemeyi, yerleşik yaşama geçtikten ve topluluklar halinde yaşamaya başladıktan sonra daha fazla kullanmıştır. İnsanların bir araya gelerek güvenliklerini sağlamak topraklarını korumak için devlet kurmuşlardır. Devletler de kendi bekalarını koruyabilmek gerek içten gerekse de dıştan gelebilecek tehlikeleri önlemek için istihbarat teşkilatları kurmuşlardır. İstihbaratın da en önemli ögesi, çeşitli kanallardan gözetlemek ve bu yolla bilgi edinmektir.

Günümüzde istihbarat kanallarının içerisine sayısal ortamlar da girmiştir. Geçmişteki gibi fiziki izlemelerin yerine “dijital iz takibi” yapılmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler sayesinde, “Dijital iz takibi” ile günümüzdeki insanlar hiç olmadığı kadar gözetlenir hâle gelmiştir. İş yerlerindeki turnikeler, çalışanların hangi saatler içerisinde iş yerinde olduklarını, kredi kartları, kullanıcıların hangi gün ve saatte, ne kadar alışveriş yaptığının yanı sıra alışveriş alışkanlıklarını, cep

⁸¹İnternet:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54610c27ebffb9.58051334 06.08.2014’te alınmıştır.

⁸² İnternet:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.543cd6610831a7.50687178, 18.05.2014’de alınmıştır.

telefonlarının, yaydıkları sinyaller yardımıyla ne zaman ve nerede bulunduklarını, gözetlemek için sıkça kullanılan teknolojik araçlardır. Son zamanlarda güvenlik kameraları da, insanların hangi gün ve saatte ne yaptıklarını kayıt altına alarak dijital iz takibi sınırlarını genişletmişlerdir.

İnternette yapılan her hareket sayısal başka bir iz bırakmaktadır. Özellikle “Teknik Takip” adı verilen ve devletin emniyet birimleri kanalıyla yapılan iz sürmeler, telefon dinlemeleri, mekân dinlemeleri, bilgisayar datalarının izlenmesinin yanı sıra Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinin de incelenmesiyle yapılmaktadır. Facebook içerisinde yapılan yazı, video ve fotoğraf gibi paylaşımlar derinlemesine incelenmekte, suç unsuru tespit edilen paylaşımlar ya engellenmekte ya da kullanıcılar göz altına alınmaktadır. Bu anlamda devlet kullanıcıları gözetlemekte, gerektiğinde harekete geçmektedir.

Gözetleme eylemi başlıca üç şekilde olmaktadır: İlki, küçük bir topluluğun, büyük bir topluluğu gözetlemesi (*panoptikon*), ikincisi ise, büyük topluluğun, küçük toplulukları ya da kişileri gözetlemesi (*sinoptikon*)... Hem panoptikon hem de sinoptikonun bir arada olduğu üçüncü gözetleme şekli ise omnioptikondur. Her üçü, farklı özelliklerde olsa da, günümüzde aktif bir şekilde kullanılmaktadır ve her üçünde de insanlar ortak paydadır.

Panoptikon kelimesi bütünü (pan) gözlemlemek (opticon) anlamına gelmektedir. Azınlığın çoğunluğu izlemesi şeklinde de kısa bir açıklaması yapılabilir. İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham tarafından geliştirilen bir hapisane inşa modelidir. Ancak daha sonrasında sadece hapisanedeki mahkûmlar için değil, hastanedeki akıl hastaları, okullar gibi çok kişilik mekânları gözetlemenin bir modeli niteliğinde de düşünülmüştür.

Panoptikonda bina, içindekilerin, doktorlar, ıslahevi yöneticileri ya da gardiyanlar tarafından sürekli gözlenmesini sağlayacak biçimde, merkezi bir gözetleme kulesinin çevresinde dairesel olarak yerleştirilmiş kafesler kümesinden oluşur. Buradaki insanlar birbirleriyle konuşamadıkları gibi

kendilerinin gözlemlendiğinin de farkına varamaz; çünkü Bentham merkezi kule için dâhiyane gözetleme pencereleri ve gizli bölmeler tasarlanmıştır.⁸³

Panoptikon ortamı, izlenen için oldukça güvensiz bir ortam olduğu kadar, gözetleyen için de bir o kadar güvenlidir. İzlenen kişi, ne zaman izlendiğini bilmez. O yüzden de her an izleniyormuşçasına bir davranış sergiler. Bu sayede, otokontrol sistemi bir hayli gelişir ancak özgürlük konusunda oldukça baskı altında hisseder. Kaç kişi tarafından izlendiğini bilmiyor olmak, her an, davranışlarını sınırlamayı gerektirir. Durmaksızın cam vitrinde izleniyor olma hissi, bir süre sonra, insanın kendisiyle olan psikolojik bir savaşı da tetikler. Kendine özel bir yerin olmaması, mahremiyetten uzak ve başkasının güdümünde yaşama hissini ön plana getirir. Bu da insanın sosyalleşmesi önünde bir engel olur. “Charles Fried’ın işaret ettiği gibi, sosyal ilişkilerin kurulabilmesi için de mahremiyete gereksinim vardır. Çünkü panoptikon benzeri, bireylerin gözetlendiği bir toplumda dostluk, samimiyet ve güven ilişkileri gelişemez.”⁸⁴ Kişiler her an izlendiklerini düşünerek, birbirlerine karşı samimi davranamaz. Gerçek duygu ve düşüncelerini söylemek yerine, iktidarın ya da bulundukları ortamın genel geçer ideolojisine uygun bir davranış yapısı oluşturur. Böylece, kendisi olmaktan çok, ortama uygun kişilik yapısını rol olarak alır ve onu oynamaya başlar. Böylece hegemonyanın istediği düzenin bir parçası olur. Bir süre sonra ise, kişi, doğal olarak da bu şekilde davranmaya başlar. Bu tür baskılar, kişilerin ve toplumların değişimi açısından önemlidir.

Sosyal paylaşım ağları, panoptikon kuramını hatırı sayılır derecede desteklemektedir. İnternet ve yeni medya aracılığıyla panoptikon , eylemi bir üst seviye olan, süperpanoptikon haline gelmiştir. Süperpanoptikon, panoptikon gibi sadece tek bir mekânı veya bir kompleksi gözetlemez. Süperpanoptikon, çok daha büyük mekânları, insanları, toplumları hatta dünyayı izleyerek, global bir gözetleme yapar. Bu noktada, sayısal hayata bulaşmış herkes gözetlenmektedir.

Sosyal paylaşım ağlarının en büyüğü olan Facebook da, siteye olan üye sayısı düşünüldüğünde milyarlarca panoptik ortamın bütünü halindeki bir

⁸³ Sennett, R. (2005), *Otorite*. (çev. K. Durand), 2. Baskı, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 68

⁸⁴ Johnson, D. G. (2001). *Computer Ethics*. 3rd edition, NJ:Prentice-Hall Inc., 120

süperpanoptikondur. Siteye kayıt yapan herkes, belli bilgilerini de sisteme girmektedir. Bunun sebebi, sitenin asıl kurulma amacıyla ilintilidir. Facebook, eski okul arkadaşlarını bulmak ve onlarla görüşmek için yapılandırılmış bir sitedir. Dolayısıyla kişilerin kullanıcıyı bulması için belli başlı özel bilgilerin girilmesi gerekmektedir. Bu durum da ister istemez, kişilerin birbirini gözetlemesini ve kullanıcıların kendi bilgilerini deşifre etmelerini körüklemektedir. Günümüzde Facebook, sadece okul arkadaşlarını bulmak ve onlarla görüşmek için kullanılmamaktadır. Her yeni çıkan araç (*medium*), kendi ideolojisini ve hegemonyasını da yaratmaktadır. Tıpkı, Facebook'un artık ilk çıktığındaki amaç için kullanılmadığı gibi... Facebook artık, sadece iletişim halinde olmak için değil, teşhir edilen hayatları gözetlemek ve bu hayatlar hakkında bilgi edinmek için de kullanılmaktadır.

Thomas Mathiesen, panoptik ortamlardan yola çıkarak, panoptikonun tam tersi olarak, çoğunluğun da azınlığı izlediğini görmüş ve bu fikrini kuramlaştırarak sinoptikon (*synopticon*) kuramını ortaya atmıştır. Mathiesen, kavramsal olarak sinoptikonu şu şekilde açıklar.

Kabaca formüle etmek gerekirse; sadece panoptizmin değil, sinoptizmin de toplumumuzu ve moderniteye geçişi karakterize ettiğini söylemek mümkündür. Bu kavram, Yunanca kelimeler olan, “*syn*” beraber ya da aynı anda ve “*opticon*”, görsel olarak gerçekleştirmek kelimelerinden oluşmaktadır. Bu terim, çokluğun, ortak bir şeye yoğunlaşması olarak da kullanılabilir. Diğer bir değişle, azın çoğu izlemesinin karşısında durmaktadır. Kelimenin bu çift yönlülüğü ve belirgin çift anlamından hareketle “*izleyici toplumu*” içinde yaşıyoruz diyebiliriz.⁸⁵

Geleneksel medyanın sinoptik bir ortam sunduğu söylenebilir. Radyo ve televizyon programları, basılı eserler azınlık tarafından üretilir ve çoğunluğun beğenisine sunulur. Bu durum karşılıklı etkileşime girilemeyen sinoptik ortamlar sunar. Burada medya aracının kendisi ve iletim yolu iletişimi tek taraflı kılar.

⁸⁵ Mathiesen, T. (1997). *The Viwer Society: Micheal Foucault's "Panopticon" Revisited*. Theroical Criminology, London New Delhi:Sage Publication, Vol1 (2), 219

Böylece çoğunluk, azınlığın yaptıklarını takip ederler. Bauman⁸⁶, Panoptikonun, insanları seyredilebilecekleri bir konuma zorla getirirken, sinoptikonun baskıya ihtiyacı olmadığını savunarak, insanları seyretmesi için ayarttığından bahseder. Kullanıcılarına sınırsız özgürlük ve eğlence vaat eden internetin, bu anlamda tam bir sinoptikon olduğunu iddia eder. Ancak kanımızca günümüzde panoptikonun da baskıya ihtiyacı yoktur. Özellikle Facebook özelinde kullanıcılar tüm davranış kalıplarını belli bir alan içerisinde “özgürce” uygulamaktadırlar.

Facebook, günümüzün en önemli hem panoptik hem de sinoptik mekânıdır. Dolayısıyla bu ikisini de barındırdığı için omnioptik (*izleme ve izlenmenin beraber olduğu*) mekânlar da demek doğru olacaktır. Her kullanıcı birbirini görebilir ve iletişim halinde olabilir durumdadır. Kullanıcı diğer kullanıcıyı gözetleyebilmekte, ancak bir yandan da diğer kullanıcıların gözetimi altında kalmaktadır. Daha fazla izleyebilmek adına daha fazla teşhir etmek gerekmektedir. Böylece kitlelerin birbirini gözetim altında tutması, tek yönlü yapılan bir eylem olmamakta, çok yönlü bir yapı yaratmaktadır. Ayrıca yapısal olarak devletin toplumu denetlemesi gibi sadece dikey bir seyir izlememekte, kullanıcıların diğer kullanıcıları denetlemesi üzerinden yatay bir seyir de izlemektedir. Bunun sonucu olarak da, toplumun tüm “sayısal üyeleri” gözetim toplumunun birer dişlisi haline gelmektedir.

Gitgide hızlanan gündelik yaşam içerisinde, paylaşmak, paylaşılmak, üretmek ve tüketmek gibi kavramlar hızla değişim yaşamış, daha önceden ifade edilen anlamlardan farklı hallere girmiştir ve girmeye de devam etmektedir. Özellikle internet ve sosyal paylaşım ağları, bu değişimin paylaşılabildiği ve hem üretimin hem de tüketimin yapıldığı aynı anda yapılabildiği sanal mekân olduğu için önemlidir. Üretim ve tüketimin aynı anda yapılması ve bu yapılanların paylaşarak bilinir hâle gelmesi sonucu bir gözetim kütlesi oluşmakta, bu kütle, kişisel alanlara girerek, mahremiyet alanlarını tehdit etmektedir. Bu durum siber ortamları, kullanıcıların görünmemek adına kaçmakta zorlandığı birer “cam vitrin” içerisine hapsetmektedir. Kitle iletişim araçları ile mahremiyet alanı özel olmaktan çıkarılarak, alenileştirilmiş içi boşaltılmıştır. Sonuç olarak, mahremiyet, kitle iletişim araçlarının tüketim kültürüne dayalı kamusalılığı üzerinden ailenin yaşamına sızan

⁸⁶ Bauman, Z. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press, 62 (Akt: Öztekin H., Öztekin A., 2010)

toplumsal güçlerin akınlarıyla giderek büyüyen bir gediğe dönüşmektedir. Bu durumda evlerin duvarları incelmekte, mahremiyet duvarları alçalmakta, saydamlaşmakta ve dahası, bireylerin kendilerine ait özel bir şeyleri kalmamaya başlamaktadır.⁸⁷ Özellikle Facebook gibi paylaşımın en üst düzeyde olduğu ortamlarda bu cam vitrin çok daha saydam olmaktadır.

Yapılan bazı çalışmalar, bu saydam alan içerisinde herkes görünür olduğunun farkında olduğunu göstermektedir. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında, “Enformasyon Teknolojileri ve Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Tanımlanması” adlı dersin içerisinde⁸⁸ “Facebook Kullanım Pratiği” başlığı altında yürütülen çalışmanın anket ayağında, kullanıcılara, çeşitli sorular yöneltilmiş, sorularına verilen cevaplar sonucunda kullanıcıların Facebook’ta “gözetlenirken görünür olmak” durumunu işaret ettiği saptanmıştır. En çarpıcı sonuç, kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun Facebook’ta mahrem alanın olmadığını belirtmiş olmalarıdır. Yani bireyler, her ne nedenden ötürü olursa olsun, söz konusu ağ’da bulunmalarının mahrem alanlarını ortadan kaldırdığının ayırdındadır. Yapılan özel paylaşımların Facebook üzerinde özel olarak kalmadığını, aleni hale geldiğini kullanıcıların çoğu bilmektedir. Bu verinin ışığında, kullanıcılar sosyal ağ içerisinde mahremiyet aramamakta, aksine izlemek ama bir yandan da izlenmek istemektedirler. Facebook’un yapısı, izleme ve izlenme üzerine kurulduğu için Facebook üzerinden bir yeni kişi ile tanışıldığı andan itibaren, kişi, kullanıcının arkadaş çevrenize eklenir. Kişinin tüm aktivitelerinden haberdar olmanızı sağlayan “takip” (*follow*) butonu da kendiliğinden etkinleşir. Eklenen kişi paylaşım yaptıkça, takip edenler de bu paylaşımdan haberdar olurlar. Böylece arkadaş listesine eklenen herkes birbirini takip etmeye başlar. Kişiyle arkadaş olup, o kişinin takip edilmesi istenmiyorsa, mutlaka takip butonunun etkinliğinin kaldırılması gerekmektedir.

Facebook’un kurucusu Mark Zuckerberg, sitenin de var olmasının temelindeki düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır: “İnsanlar bilgilerini teslim ederler ve kimlerle nasıl paylaşacaklarını kontrol ederler. Birisi bilgilerini paylaşmak istiyorsa, öncelikle kullanım sözleşmesini kabul etmiş olması gerekir ki

⁸⁷ Aslan, 2011,122

⁸⁸ Toprak vd., 2009,163

bizler de onun bu bilgilerini onun isteği doğrultusunda paylaşabilelim. Bu sözleşme imzalanmadan, onun bu bilgilerini paylaşmasına yardımcı olamayız.”⁸⁹ Yapılan bu açıklama da, Facebook’un kuruluş amacını oldukça açık bir şekilde anlatmaktadır. Kullanıcıların zaten paylaşmak istedikleri bilgileri, kullanım sözleşmesini de imzalayarak, kullanıcıların istekleri doğrultusunda, istedikleri kişilerle paylaşmaları hususunda aracı olmak. Bu anlamda, Facebook, kullanıcıların paylaşmak ve teşhir duygularının arenası olan bir sayısal mekân olduğu söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye’de en popüler kullanıma sahip sosyal paylaşım ağı olan Facebook ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçları, sanal ortamda kurulan teşhir ve gözetleme ilişkisini anlamak açısından son derece ilginçtir. Araştırmada Facebook kullanıcılarına *“Facebook’ta gözetlendiklerini bilip bilmedikleri”* sorulmuş, ankete katılan 37 kullanıcının yüzde 60’ı *“evet”*, yüzde 32’si *“hayır”*, yüzde 8’i ise *“umurumda değil”* cevabını vermiştir.⁹⁰ “Evet” cevabını verenlerle “umurumda değil” cevabını verenler bir arada ele alınırsa, bu sonuca göre kullanıcıların yüzde 68’i gözetlendiğinin farkında ya da farkında değilse bile bu durumu önemsemiyor ve gözetlendiğini bile bile Facebook’ta kişisel bilgilerini paylaşıyor.

Benzer bir şekilde yine Facebook kullanıcılarının mahremiyet algıları üzerine Güven ve Kovanlıkaya’nın, 2008 yılında yapmış olduğu bir başka araştırmanın sonuçlarına göre;⁹¹ ankete katılan 280 kullanıcının yüzde 50,7’si kişisel bilgilerinin başkaları tarafından görüntülenmesinden ya da okunmasından rahatsızlık duymadığını söylerken, yüzde 49,3’ü rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir. Kullanıcıların yüzde 58,2’si, tanımadıkları insanların profiline bakmaktadır. %41,8’i ise gözlemci olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca kullanıcıların yüzde 85,4’ü Facebook’un kullanıcı sözleşmesini, yüzde 86,1’i ise gizlilik sözleşmesini okumadan siteye üye olmuştur. Bu sonuca göre, kullanıcılar siteye koydukları kişisel bilgilerle kendi mahremiyetleri arasında bir ilişki olduğunu düşünmemekte, bu yüzden de bu sözleşmeleri okumaya gerek görmemektedirler.

⁸⁹ Chen ,W. (2009). Facebook Privacy and Criminality. *Journal Of Digital Research And Publishing*, 3(1), 124

⁹⁰ Toprak vd., 2009, 166

⁹¹ Güven, S. K., Kovanlıkaya, Ç. (2008). Postmodern Rear Window: Facebook. İnternet: http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2008/2008_481-496.pdf , 493

Araştırma sonuçları genel olarak, kullanıcıların kişisel bilgilerini ve diğer aktivitelerini Facebook'ta diğer insanlarla paylaşmaktan herhangi bir rahatsızlık duymadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca kullanıcılar kendi izinleri olmadan kişisel bilgilerinin başkaları tarafından kullanılabilir olması gerçeğinin de farkındadır. "Kullanıcılar, kendi fotoğraflarının kopyalanıp başka arkadaşlık sitelerinde yayınlanabileceğinin farkında olmalarına karşın, *"gizleyecek bir şeyleri olmadığı"* gerekçesiyle bu durumu kendi mahremiyetleri açısından bir tehdit olarak değerlendirmemektedirler."⁹² Yine Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı "Facebook Kullanım Pratiği" başlığı altında yürütülen çalışmanın anket ayağında elde edilen bulgular da bu yöndedir⁹³: Kullanıcılar, Facebook'ta en çok paylaştıkları bilgi/veri türü olarak fotoğraf ve videoyu göstermişlerdir. İlerisi genel paylaşımlarının yanı sıra doğrudan kendileri ile ilgileri neleri paylaşımına sokmaktan rahatsız oldukları sorulduğunda da, benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların yoğunlukla kendi fotoğraflarını paylaşmaktan rahatsız olmadıkları görülürken, kimi kullanıcılar özel/özel olmayan fotoğraflar türünden bir açıklamaya yönelmiş ve özel fotoğraflarını paylaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Facebook'la ilgili bir başka araştırma da "The Grey Erea of Protectedness. A Case Study Of Facebook Users' Awarness Of Their Privacy and Secrecy"⁹⁴ başlıklı çalışmalarında Aşkın Demirağ ve Erdem Öngün tarafından yapılmıştır. Çalışmaları göstermektedir ki, Facebook içerisindeki güvenlik önlemlerinin erkekler tarafından daha fazla önemsenerek alındığı, özellikle 29 yaş altı bireylerin, Facebook güvenlik ayarları hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğu ve uyguladığı, eğitim seviyesinin artışıyla beraber, güvenlik önlemlerinin öneminin daha çok irdelendiği ortaya çıkmaktadır. Böylece, 29 yaş altı bireyler, 29 yaş üstü bireylere nazaran, Facebook'taki profil güvenliğini daha fazla önemsemektedirler. Ayrıca eğitim seviyesinin yüksek oluşu, bu önlemlerin daha fazla işe yaradığı düşüncesini pekiştirmektedir.

⁹² Güven, Kovanlıkaya, 2008: 493

⁹³ Toprak vd., 2009, 159-160

⁹⁴ Demirağ, A., Öngün, E. (2014 08-09 Mayıs). *The Grey Erea of Protectedness. A Case Study Of Facebook Users' Awarness Of Their Privacy and Secrecy*. Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı'nda sunuldu, Çanakkale

Gör÷lmektedir ki, kullanıcılar, normal hayat içerisindeki mahremiyet algısını, sayısal ortam içerisindeki mahremiyet algısından başka şekilde algılamaktadır. Yukarıda belirtilen ankete göre, kullanıcıların yarısı, kendi bilgilerinin, başka kişiler tarafından biliniyor ya da kullanılıyor olmasına karşı değildir. Bu algı, sayısal ortamların, insana fiziksel olarak hiçbir zarar veremeyeceği algısından güç almaktadır. Yani, sayısal hayatın, dışarıdaki hayattan daha zararsız olacağı, bu sebeple de, bilgilerinin rahatlıkla dolaşımda olmasının, kullanıcıya hiçbir şekilde zarar vermeyeceği algısı ön plandadır. Ayrıca, siteye kayıt sırasında yapılmış olan sözleşmenin de, hiçbir bağlayıcı yönü olmadığı düşün÷lmekte, herhangi bir para veya mal sözleşmesindeki risklerden arınmış olduğu fikri yaygındır. Bunlarla beraber, normal hayattaki ahlâki normların tam tersine, kullanıcıların büyük bir çoğunluğu, tanımadıkları insanlar üzerinde dikizci konumunda olduğunu kabul etmektedir. Bu da, sayısal ortamların, normal hayattan çok daha fazla özgürlük ortamı sağladığı ve herhangi bir ahlâki düzen veya normun olmadığı düşüncesini desteklemektedir. Ancak kanımızca Demirağ ve Öngün tarafından yapılan araştırma, Facebook konusunda, daha genç kullanıcıların, eğitim seviyelerine de bağlı olmak üzere daha bilinçli olduğu gör÷lmektedir. Bu durumda, 11 yıllık geçmişiyle daha yeni olarak tanımlanabilecek Facebook sitesine karşı bir bilinç oluştuğu, kullanıcıların Facebook'u eskisi gibi zararsız bulmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu bilinçlenmeyi hızlandıran nedenler arasında, Haziran 2013 tarihinde yaşanan, büyük tahribata yol açmasının yanında can ve mal kaybına da yol açan “Gezi Olayları” ve sonrasında yaşanan gözetli süreçleri bulunabilir. Böylece kullanıcılar, zararsız olarak gördükleri mesajların, videoların, fotoğrafların, ne derece farklı mecralara çekilebileceğini görmüş ve kişisel mahremiyetlerini koruyabilecek önlemleri almaya başlamış olabilirler. Ayrıca yine aynı çalışmalar göstermedir ki, Facebook’la büyüyen nesil, onu daha kolay analiz edebilmekte, gündelik hayatlarına daha fazla soktukları kadar, diğer kullanıcılara göre daha fazla korunmaya çalışmaktadırlar. Yukarıdaki araştırmalardan yola çıkarak, 2009 – 2014 yılları içerisindeki kullanıcı davranış değişiminin, Facebook ve gerçek hayat bağının ne kadar paralel gittiği bilinciyle doğru oranlı olduğu söylenebilir.

4. GÜNDELİK HAYAT VE FACEBOOK

İnsanların, yaşadığı dünyayı daha hızlı ve derinlemesine anlayabilmesi için gündelik hayat mefhumunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Gündelik hayat her ne kadar basit bir kavram olarak görülse de iç yüzü bir hayli karmaşıktır ve bir teoriye bağlanarak açıklanması oldukça zordur. Yaşanan her şey gibi, sosyal medya ve Facebook da gündelik hayatın bir parçasıdır ve Facebook pratiklerinin neden sonuç ilişkileri, oluşturduğu etkileri, yine gündelik hayat kavramı içerisinde açıklanabilmektedir. Facebook'un gündelik yaşam pratiği içerisinde kullanımını anlayabilmek ve açıklayabilmek için gündelik hayat kavramını irdelemek gerekmektedir.

Gündelik hayat (*daily life, ordinary life, everyday life*), kavramını tanımlamak bir yandan oldukça kolay ancak bir yandan da epeyce zordur. Mike Featherstone'a⁹⁵ göre sosyolojik kavramlar içerisinde en fazla gündelik hayat kavramının tanımı zorluk çıkarmıştır. Bunun bir sebebi, herkes tarafından ve herkesle beraber yaşanır olmasıdır. Ayrıca herkesin farklı görüş ve yaşam şekilleri sebebiyle milyarlarca ayrı "gündelik hayat" yaşandığı söylenebilir.

Türk Dil Kurumu'na göre "gündelik" kelimesinin anlamı; her günkü, yevmîdir.⁹⁶ Bu tanım gündelik hayatın durmaksızın tekrarını, her gün yenilenen ve kişilerin önüne sunulan sıradan, biteviye ve kesintisiz bir süreci işaret eder.

Necdet Subaşı'ya göre;⁹⁷ gündelik hayat, sosyal gerçekliğin bir parçasıdır. Günümüz sosyolojisi, gündelik hayat fenomenini farklı açılardan ele alarak gündeme taşımaktadır. Gündelik hayat dünyası devlet, iktidar, yaşam çeşitliliği, kültürlenme gibi öğeler tarafından açık bir etkilenmeye sahip olsa da, aslında o, bütün bunlardan ayrı olarak, belli bir çoğulluğu, doğallığı ve uyumu da yansıtmaktadır. Hatta gündelik hayat, içinde taşıdığı belirsiz, sentetik ve uçuk anlamların varlığına rağmen yine de bütünlüklü bir yapı görünümü vermektedir.

⁹⁵ Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. London:Sage, 55

⁹⁶ İnternet:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54e45382a77f52.19615659 02.02.2015'de alınmıştır.

⁹⁷ Subaşı, N. (2001). Gündelik Hayat ve Dinsellik. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, 239

Şahin ve Baltaya göre⁹⁸ gündelik hayat; “Gündelik olan”, bilebildiğimiz bütün toplumlarda insan soyunun varlığını sürdürmek için geliştirdiği etkinliklerden oluşur: yeme, içme, barınma, üretme, güvenlik, soyun yeniden üretimi gibi basit insani gereksinimleri karşılamak üzere yapılan tüm etkinlikler. “Gündelik” rutinlerin yığılmış bilgilerin, ritüellerin, toplumsal işbölümünün arasına dağılmış bir yığın işi kapsar.

Ensar Çetin;⁹⁹ gündelik hayatın, gün içerisinde gerçekleşen kalıplaşmış davranışların bütünü olduğunu söylemektedir. Bu kalıplaşmış davranışlar, değişimi oldukça zor nitelikte, günlük veya haftalık sıraları değişse bile durmaksızın tekrar eden bir süreci betimler. Gündelik hayat davranışsal bir konudur ve merkezinde, insan davranışları bulunmaktadır.

Lefebvre, gündelik hayat kavramına kalıpların biraz daha dışında yaklaşmaktadır: “Gündelik hayat nedir ki? Ekonomik, psikolojik veya sosyolojiktir; özel yöntemler ve yollarla kavranması gereken özel nesneler ve alanlardır. Beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir. İsterseniz buna “maddi kültür” diye adlandırın ama birbirine karıştırmayın, hepsini aynı kefeye koymayın.”¹⁰⁰ Gündelik hayat, birbirine karıştırılamaması gereken hayata dair pek çok farklı anlam kümeciklerinin karışımında oluşturulur. Bu sebeple de bu anlam kümeciklerini tek bir potada eritebilme olanağı yoktur.

Gündelik hayatın niteliğine dil üzerinden açıklama getiren bir başka yaklaşım, gündelik hayatın, egemen sınıfın ve mantığın her gün yeniden ürettiği kültür, ahlâk, fikir ve geleneklerin bütünü olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: “Bir topluluğun konuştuğu dilin yapısı/niteliği, o topluluğa hâkim olan siyasal sistemin, bu siyasal sistemin var oluşunda belirleyici role sahip olan egemen sınıfın ve bu sınıfın çıkarlarının, egemenlik ilişkilerini her gün yeniden ve yeniden üretilen tesis

⁹⁸ Şahin, Ö., Balta, E. (2001). Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce. *Praksis*, Sayı:4, 185.

⁹⁹ Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi*. İstanbul:Rağbet, 17

¹⁰⁰ Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (çev: Işın Gürbüz), İstanbul: Metis, 32

eden egemen mantığın, kültürün, ahlâkın ve geleneklerin, kısacası, gündelik hayatın yönünü belirleyen şeylerin varlığı ile açıklanabilir.”¹⁰¹

“Gündelik yaşam” her gün tekrar edilen, rutin olan, herkes tarafından paylaşılan ama çoğunlukla sıradan ve bu nedenle konuşulmayacak kadar önemsiz olan şeyleri çağrıştıran bir kavramdır. Gardiner,¹⁰² *Critique Of Everyday Life* adlı eserinde Lefevbre’den yola çıkarak, araştırılması gereken bir duruma işaret eder ve gündelik yaşam içinde olan küçük, önemsiz, ayrıntı olarak görülen ‘şeylerin’ incelenmesi gerektiğine değinir. Üzerinde durulmasına bile gerek duyulmayan, araştırma olarak önemsiz, hatta yaşanırken bile önemi olmayan küçük parçaların, toplamda büyük ve anlatılması, irdelenmesi gereken bir yapıya dönüştüğü düşüncesi Lefevbre için araştırma konusudur. Gündelik hayat içerisinde yaşanan her şeyin tekrar ediyor ve edecek olması, sayısal olarak insan hayatında çok yapılması onu değersiz değil, aksine pek çok şeyden daha değerli hâle getirmektedir.

Yukarıdaki farklı açıklamalar ışığında kanımızca gündelik hayat; her ne kadar alt kültüre aitmiş gibi gösterilse de, tüm sınıfların farklı şekillerde yaşadığı, kültür, ideoloji, iktidar, ahlâk gibi manevî ihtiyaçların ve yeme içme, barınma giyinme gibi maddi ihtiyaçların birlikte yaşandığı, hayatta var olan tüm zıtlıkların (doğru-yanlış, canlı-ölü, zengin-fakir, güçlü-zayıf, büyük-küçük,vb.) yaşam döngüsü içinde harmanlandığı, yaşamın varoluşu kadar eski, tüm bilim ve sanat dallarının altyapısını oluşturan, yaşanan hayatın ta kendisi olarak tanımlanabilir. Ancak bu tanım da gündelik hayatı tam olarak nitelemeye uygun olmayacaktır. Zira gündelik yaşamın tanımı tüm beşerî bilimler tarafından farklı şekillerde yapılabilir. Bu anlamda, felsefi, sosyolojik ve sanatsal olarak gündelik yaşam tanımları farklılık göstermektedir.

Tüm bilim ve sanat branşları, gündelik hayat kavramından yararlanarak inşa edilir. Gündelik hayatın sorgulanması, insanların kendi yaşamsal devamlılığı için de gerekli ve önemlidir. Sokrates hayatı sorgulamanın önemini “Sorgulanmayan

¹⁰¹ Gündelik Hayatın Dili, Kavramı ve Bilinci Üzerine, *Komünist Zemin*, Sayı 9, İnternet:<http://www.komunistzemin.org/yazilar/1/77/gundelik-hayatin-dili-kavrami-ve-bilinci-uzerine/> 12.02.2015’te alınmıştır.

¹⁰² Gardiner, M.E. (2000). *Critique Of Everyday Life*. London Newyork:Routledge, 74-75 (Akt. Cemiloğlu, 38)

hayat, yaşanmaya değer bir hayat değildir.”¹⁰³ sözleriyle tanımlamaktadır. Gerçekten de gündelik hayat kalıpları içerisinde yaşamak, bu kalıpları sorgulamadıkça, bu kalıpları kırmadıkça veya değiştirmedikçe tam olarak yaşamak anlamına gelmemektedir. Sorgulanmayan, üzerinde düşünülmeyen hayat, önceden programlanmış ya da her günü farklı şekilde, başkaları tarafından programlanan “hayat” gibidir. Kanımızca, popüler kültür ve kitle kültürü tam da bu alanı gündelik hayata sunmaktadır. Sorgulanmaya gerek bırakmayacak bir yapı ile, sadece egemen güçlerin çizdiği yaşam sınırları içerisinde yaşanan bir gündelik hayat. Bu sebeple, günümüzde yaşanan gündelik hayat da yine egemen güçlerin tasarımı yaptıği bir alandır ve gündelik hayatın kontrol edilmediği andaki potansiyel gücü, özellikle Sokrates tarzı bir düşünüşle birleştğinde, her tür hegemonyanın korkuyla izleyeceği bir güç halini alabilmektedir.

Gündelik hayat kavramı, pek çok bilim ve sanat dalının araştırma konusu olsa da iki ana bilim dalının derinlemesine araştırma yaptıği mecradır. Özellikle felsefe ve sosyoloji, gündelik hayat, “gündeliklik” kavramı ve gündelik hayatın insan davranışlarına etkisi gibi konularda derinlemesine araştırma yapmaktadır.

Gündelik hayat konusunda düşünen ve eser üreten kişilerin başında Henri Lefebvre gelir. Ancak Lefebvre, gündelik hayat konusunda kesin bir tanım yapmaktan kaçınmış, onun yerine, farklı özelliklerini ortaya sunarak, oldukça geniş bir tanım yapmaya çalışmıştır. Lefebvre, gündelik olanın sıradan olmasının yanında, önemsiz olmadığını, hatta kesinlikle üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olduğunu savunmaktadır. Gündelik hayatın karakteristiğini şu şekilde özetler:

Gündelik hayat mütevazı ve sağlamdır, doğal olandır, kısımları ve parçaları belirli bir zaman kullanımı içinde, kuşkuyla meydan vermeyecek bir biçimde birbirine bağlanan şeydir. Gündelik hayat tarih taşımaz. Görünüşte göstergesizdir, kişiyi meşgul eder ve uğraştırır, yine de söylenmeye gerek duymaz; zaman kullanımında gizli olan etiktir, kullanılan bu zamanın dekorunun estetiğidir. O modernlik ile birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden

¹⁰³ Çetin, E. (2014). Türkiye’de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt 3, sayı 2, 266

yeni olanın ve yeniliğin işaretini taşıyan şeyi anlamak gerekir: Parlaklıktır, paradokstur, teknik veya dünyevîlik tarafından damgalanmış olandır. Gözü pektir (öyle görünür), geçicidir, kendini ilan eden ve kendini alkışlatan maceradır.¹⁰⁴

Gündelik hayat her ne kadar genel anlamda karmaşık ve potansiyeli güçlü olsa da bireysel anlamda basit şekilde yaşanır. Bu şekilde yaşanmak zorundadır da. Çünkü gündelik hayat herkes içindir ve insanın doğasından, yaşamsal sürecinden ayırt edilemez. Bu sebeple de, ister nesnel, ister öznel her şey gündelik hayatın içerisinde bir yerlerde bulunur. Gündelik hayatı yaşayan insan, düşünce üreten felsefe insanından farklı konumdadır. Lefebvre'e¹⁰⁵ göre, gündelik insan kendi malı-mülkü ve tatmin araçlarına kapanır, kimi zaman buna üzüldüğü de olur. Düşünce ve kültürle uğraşan özneye kıyasla, doğaya daha yakındır ya da öyle görünür. Bu anlamda felsefî bir tavır alan ve bu tavrı öğrenen felsefeci için gündelik hayat, kurulu sistemlerde bulunmayan gizemliliği ve hayranlığa değer olan şeyler barındırır. Felsefeciler onun karşısında, doğada veya sanatta buldukları herhangi bir şey karşısında olduğundan daha fazla şaşkınlığa düşerler. Birçok kez, ilk profesyonel felsefecinin, yani hiç yazmamış olan Sokrates'in, felsefî bir diyaloga girişmek için nasıl sadece günlük şeylerden, küpçüyle birlikte küplerden, ayakkabıcıyla birlikte ayakkabılardan söz ettiğini dile getirmiştir. Bu da, felsefenin kökeninin, gündelik hayattan nasıl beslendiğini göstermektedir. Her ne kadar sonraki düşünce yapıları içerisinde, felsefî bakış açısı, gündelik hayata daha aşkın ve üstten bakar halde olsa da, yaşaması için gerekli ana damarlar yine gündelik hayat içerisinde bulunmaktadır. Lefebvre bu noktada gündelik hayatı, felsefenin nesnesi olarak görür. Ona göre gündelik hayat felsefî değildir ancak onu besler. Yani felsefî bir nesnedir. Bu anlatım, felsefenin de yönünün geleneksel nesnelerden başka yönlere çevrildiğinin ifadesidir. "Bizler, saptadığımız hedefler karşısında felsefî bir bakışı sürdürürken, gündelik insan felsefenin önünde kaybolmuşu benzer: Kösteklenmiş, binlerce bağla sınıksız bağlanmış, binlerce ufak tefek zorlamayla karşı karşıyadır."¹⁰⁶

¹⁰⁴ Lefebvre, 2010, 35

¹⁰⁵ Lefebvre, 2010, 28

¹⁰⁶ Lefebvre, 2010, 27

4.1. Sosyolojik Alan Olarak Gündelik Hayat

Gündelik hayat kavramı sosyolojinin de araştırma alanlarından birisidir. Sosyolojinin bir alt dalı olan Gündelik Hayat Sosyolojisi, gündelik hayat içerisinde bireyden başlayarak, toplumsal algılamaları, değişimleri inceler. Çetin'e göre; “Gündelik Hayat Sosyolojisi”, toplumsal hayatı ve değişimleri her yönüyle inceleyen, toplumsal olgulara farklı bakış açılarıyla ve eleştirel bir şekilde yaklaşarak bu olguların altında yatan gerçekleri ortaya çıkarmayı amaç edinen bir sosyal bilim dalıdır.”¹⁰⁷ Sosyolojik olarak gündelik hayat, rutinleri kırmak amaçlı yapılan çabalar bütünü olarak da anlaşılabilir. Her gün oluşan bir döngünün, farklı bakış açılarıyla anlatılması, Sokrates'in vurguladığı gibi, hayata eleştirel olarak yaklaşmayı sağlayan her tür çabadır.

Gündelik yaşam kavramı özünde insan ve toplum olduğu için hem antropolojik ve hem sosyolojiktir. Görünüştten daha çok, görünüşün neden ve sonuçlarının araştırıldığı büyük bir alandır. Keşfedildikçe yeni pratiklerin arandığı, zaman, mekân ve kültürel bileşenlerle devamlı değişim gösteren, tüm rutinlere rağmen, değişimin en hızlı olduğu alandır.

Gündelik Hayat Sosyolojisi, bireylerin ve grupların kendi gündelik hayat koşullarını değiştirme fırsatını arttırarak kendi kendini aydınlatma olanağı sağlar. Neden böyle davrandığımız hakkında daha çok şey bildikçe, kendi geleceğimizi etkileme olanağımız daha fazla olacaktır.¹⁰⁸

Gündelik hayat, rutinin durdurulduğu değişim yollarının bulunduğu, eleştirildiği, çatışmaların ve mücadelelerin yaşandığı ve tüm bunların sonunda toplam sentezin oluşturulduğu arenadır. Hayatın özü olması nedeniyle herşeyin hem başlangıç hem de bitiş noktasıdır.

Modernite ile kavramlaşan ve dönüşen gündelik hayat, günümüz hayatına yön vermiş yön verdiği ölçüde de dönüşmüştür. Bugün moderniteye olan bakış açılarının farklılıkları, gündelik hayata olan bakış için de geçerlidir. Pek çok

¹⁰⁷ Çetin, 2013, 17

¹⁰⁸ Erdoğan, İ. Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram*. Ankara:Erk Yayınları, 15

sosyolog, modernitenin getirdiği olumsuzluklardan bahsederken dolaylı yönden gündelik hayatı da eleştirmiştir. Göker, Demir ve Doğan¹⁰⁹ günümüzle ilgili eleştiri getirmişler ve gündelik yaşam pratiklerinin bireyin inisiyatifinde olduğu düşüncesinin modern dünyanın en büyük yanılsamalarından birisi olduğunu savunmuşlardır. Foucault'cu iktidar yaklaşımından yola çıkarak makro siyasi ve ekonomik sistemlerin gündelik hayatın her alanına 'sızdığı' ve kontrol mekânizmaları geliştirdiğini savunmuşlardır. Yine Foucault'dan¹¹⁰ yola çıkarak, iktidarın uygulanmasını, davranışları yönlendirmek ve muhtemel sonuçları bir düzene koymak olarak açıkladığını savunmuşlar, örnek olarak da bireyin kaçınılmaz bir şekilde günün her anı ve mekânında 'reklam' gibi tecimsel bir iletiyle karşılaşılıyor olması, kuşkusuz kişinin reklam izleme/takip etme 'tutkusu' ile açıklanamayacağını, Kapitalist ekonomik sistemin zorunlu bir gereği ve sonucu olarak ortaya çıkan reklam olgusu ekonomik işleyişin bir yaptırımı olarak bireyin gündelik yaşamında yer edindiğini savunmuşlardır. Böylece gündelik hayatta 'yaygın' bir şekilde gerçekleşen pratik ve rutinlerin; bireyin zorunlu ve fakat rıza gösterdiği bir mekânizmanın sonucu olarak algılanması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu anlatım günümüz "mahalle baskısı" teriminin de bir farklı şekli olarak algılanabilir.

Modernite kavramı ve onun yansıması olan gündelik hayat olgusu, özellikle teknolojik gelişmelerin sonuçlarından oldukça hızlı etkilenmektedir. Bu etki, kullanım tarzına göre hem iyi yönde, hem de kötü yönde olmaktadır. Yeniliklerin, insanlar tarafından kötü yönlü kullanımları da her zaman, bilim ve sanat alanlarında tartışılan, eleştirilen, araştırılan konulardır. Eleştirel Sosyal Bilim yaklaşımına göre, yeniliklerin getirdiği kazanımlar, götördüklerinden daha az araştırılır. Sosyologların asıl araştırdığı konu, yeniliklerin insanlardan neler götördüğüdür. Her yenilik insanlara kolaylıklar sunduğu kadar, insanların aleyhine bir takım sonuçlar da yaratmaktadır. Özellikle teknolojik yeniliklere yapılan en büyük eleştiri, teknolojinin hayatı kolaylaştırdığı kadar, özgürlükleri de yok ettiği üzerinedir. Kızılçelik'e göre "Modernite kavramı üzerinde çalışan sosyologlar,

¹⁰⁹ Göker, G., Demir, M., Doğan, A. (2010). Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Paylaşım: Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 5, Number: 2, Article Number: 4C0035, 186

¹¹⁰ Foucault, M. (2005), *Büyük Kapatılma*. (çev. I. Ergüden, O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 74

genellikle onun disiplin altına alıcı, sınırlandırıcı ve olumsuzluklar taşıyan yönlerini öne çıkarmışlardır.”¹¹¹ Bu sebeple de, gerek bilim adamları, gerekse sanat insanları, yeniliklerin insanlara kaybettirdikleriyle daha fazla ilgilenir olmuşlardır.

Modernizm’e yapılan pek çok eleştirinin başında Kapitalizm’in geldiği söylenebilir. Modernizimin bir sonucu olan kapitalizm, gündelik yaşam pratiklerinin içerisine girmiş, onu farklı bir kavramsal yapı haline getirmiştir. Kapitalizm, gündelik yaşam pratiklerini kökten değiştirmiş, ona yeni kavramlar ve yeni tarzlar kazandırmıştır. Ancak kapitalizmin yapısı, insanları şartlayan, sınırlayan, kontrol altına almaya çalışan ve insanlardan hep daha fazlasını isteyen niteliktedir. Öyle ki, soyut bir kavram olan zaman mefhumu bile, para ile somutlaştırılan, metalaşan bir hal almıştır. Özellikle, sanayi devrimi sonucu önem kazanan saat mefhumu, gündelik hayatın ayrılmaz parçası olmuştur. Metropol hayatı içerisinde saat ile yapılaşdırılan zaman kavramı oldukça değerli hâle gelmiş, çalışma ve boşta geçirilen zamanlar, saat yapısı dâhilinde sınırlanmıştır. Makineleşme ve çalışma düzeninin, gündelik hayatta “saat” kavramını ön plana çıkardığı gibi, internet de denetimin çok daha etkin şekildeki pratiklerini sunmuştur. “Saat, özellikle kapitalist fabrikada nasıl modern gözetim mekânizmasının hayatî bir parçası haline geldiyse, günümüzde de bilgisayar, üretim alanının ötesindeki faaliyetler de dâhil olmak üzere, zaman-mekân içindeki faaliyetleri koordine eder.”¹¹²

4.2. Gündelik Hayat ve Facebook

Gündelik hayatın önemi, modernitenin armağanı olan çeşitli medya araçlarıyla daha fazla gün yüzüne çıkmaktadır. Özellikle teknolojik araçların yarattığı medya çeşitleri (televizyon, radyo gibi) kitlelerin dinleme, haber alma ve eğlence aracı olmuştur. Ancak kitlelere hitap ediyor ve büyük etkiler yaratıyor olduğu için tüm bu araçlar, süreç içerisinde belli hegemonyanın boyunduruğu altına girmesiyle birlikte, ekonomik ve ideolojik araç olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu kullanım, kitleleri kontrol altında tutabilmek, yönlendirebilmek ve onların gündelik yaşamlarının içerisinde sızabilmek amaçlıdır. Bunun sonucu

¹¹¹ Kızılcılık, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak*. Ankara:Anı Yayıncılık, 10

¹¹² Lyon, 1997, 56

olarak, gündelik hayat içerisinde de medyanın varlığı ve ağırlığı her an değişim göstermektedir.

Geleneksel medyanın yavaş yavaş “Yeni Medya”ya yerini bırakıyor olması, gündelik hayat pratiklerinde de önemli ve kökten değişimleri tetiklemektedir. Yeni medyanın hayata geçmesindeki en önemli unsur olan internet, tüm dünyada, insanların gündelik hayatlarını değiştirmiştir. Önceleri bir bilgisayar yardımıyla girilen ve tüm dünya ile iletişime geçme şansı veren internet, daha sonraları yeni nesil cep telefonlarının, tabletlerin de uyumlu hâle getirilmesiyle, her sınıftan insanın dâhil olabildiği bir mecra haline gelmiştir. Tüm bu dâhil olma durumu, gündelik yaşam pratiklerinde de kökten değişikliklere neden olmuştur. Hatta Yağlı’nın Lyon’dan aktardığı gibi; gündelik hayatta bilgisayarlar, evlerimizde sıradan olan gündelik yüzeylere sızmış ve gerçek bir mobilya parçası haline gelmiştir.¹¹³

“Sayısal devrim” (*digital revolution*) olarak tanımlayabildiğimiz internet, insanları ve yaşadıkları gündelik hayatı hem iyi anlamda, hem de kötü anlamda etkilemiştir. İnsanların birbiriyle iletişime geçmesi için artık fizikî bir mekâna ihtiyaç yoktur. Facebook ve benzeri olan sosyal paylaşım ağları, iletişimin mekânsızlığını getirmiş, internetin olduğu, her an ve her yerden iletişim olanağı sunmuştur. Ancak bir yandan da, etkin güç, hegemonya olarak tanımlanabilecek devlet, kartelleşen şirketler, medya, bilişim dünyasının önde gelen şirketleri, reklam ve halkla ilişkileri yönetenler, bu özgürce iletişim alanını denetlemeye ve manipüle etmeye başlamıştır.

Bu sebeptendir ki, teknoloji geliştikçe, insanlara rahat ve özgür alanlar açıldığı kadar, denetim, boyunduruk, gözetim gibi özgürlüğü kısıtlayıcı kavramları da gündeme getirir. Yağlı’ya göre;¹¹⁴ özgürleştirici gibi duran teknoloji, özgürlüğün sınırlarını tartışmaya açtığı gibi, denetim ve gözetim mekânizmalarına bağlı olarak da, bireylerin bizzat kendi rızalarıyla ürettiği ideolojik bir manipülasyon alanını da göz önüne koyar. Standartları belirlenmiş bir özgürlük alanı içerisinde dolaşan birey, bu mecranın öngördüğü çerçevede kendi yaşamsal dolaşımını gerçekleştirir.

¹¹³ Yağlı, S. (2014, 08-09 Mayıs). *Yeni Medyada Örtük Olanın İfşası ve Gözetlenen Mahremiyetin Dönüşümü*. Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı’nda sunuldu, Çanakkale, 287

¹¹⁴ Yağlı, 2014, 282

Bu da bireysel gibi duran kitlesel aynıdaşıktır. Özellikle internetin kışkırtıcı özgürleştirici bireyin önünde kitlesel bir tatmini çağrıştıran/davetkâr vahşi bir arzu gibi durmaktadır.

Öyle ki, eski arkadaşların birbirini bulabilmesi ve iletişime geçebilmesi için yaratılan Facebook, günümüzde bu işlevinin çok ötesine geçmiş, bilgi deşifreleri sayesinde sadece hegemonyanın denetimi altında değil, kullanıcıların da birbirini denetim altında tuttuğu büyük bir arenaya dönüşmüştür. Gündelik hayatımızın büyük bir bölümünü etkisi altına almaya başlamış, pek çok kullanıcı için bağımlılık derecesine gelmiş, hayatta bir varoluş şekline dönüşmüştür. Elektronik denetimin gündelik yaşamı denetleyebilmesi, kısıtlayabilmesi, toplumsal zihinlerin, yaşama şekillerinin, kültürün, bilginin, davranışların ve benzeri pek çok toplumsal özelliğin de denetlenebilmesi anlamına gelmektedir.

Hem yazışma yapılabilmesi, hem dosya paylaşımlarının sağlanabilmesi hem de haber niteliğindeki bilgilerin takip ediliyor olması, Facebook'u, en fazla kullanılan iletişim kanalı yapmaktadır. Ancak Facebook'u sadece bu yönü gündelik yaşam içine sokmamaktadır. Ayrıca site içerisinde oynanan oyunlar da Facebook'u popüler hâle getirmektedir. Facebook, gündem içerisinde ya da bir dönem içerisinde popüler olan her öğeyi, kullanıcılar aracılığıyla oldukça etkin şekilde gündelik hayata sokmaktadır. Gündelik hayatın içine sızma, internetle beraber başlayan bir süreç değildir. Kitle iletişim araçlarının icadı ile başlayan süreçte, gündelik hayat, mahremiyet ve kitle iletişim araçları arasında bir gerilim her zaman olmuştur. Michel De Certeau da bu gerilimin, tüketicilerin ne ürettiğiyle ilişkilendirmiştir. Certeau'ya¹¹⁵ göre, televizyon aracılığıyla yayımlanan imgelerin (tasavvurların) analizi ve televizyon karşısında geçen sürenin analizi (davranış biçimi) kültürel tüketicinin bu saatler boyunca ve bu imgelerle ne "imal ettiğinin" incelenmesiyle tamamlanmalıdır. Gün ışığına çıkacak bu "imalat", bir üretdir, bir yaratıcılıktır ancak gizli bir üretim, gizli bir yaratıcılıktır; çünkü bu imalat, "üretim" (televizyon aracılığıyla üretim, kentsel üretim, ticari üretim vb.) sistemleri tarafından tanımlanan ve bu sistemlerin boyunduruğu altında bulunan bölgelere çaktırmadan yayılır. Çünkü bu sistemlerin giderek daha kapsamlı bir şekilde

¹¹⁵ Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi*. (çev. L. Arslan Özcan), İstanbul:Dost Kitabevi, 45

yayıma nedeniyle, “tüketiciler”, ürettikleriyle ne yaptıklarını gösterebilecekleri bir yer bulamaz olmuşlardır.

Her ne kadar Certeau'nun yaşadığı dönemde internet ve Facebook olmasa da, üretim ve tüketim hakkında yazdığı şablon bugün de aynı şekilde devam etmektedir. Dolayısıyla geçmişte televizyon hakkında söylenen pek çok eleştiri, günümüzde internet ve internet kökenli yapılar için de geçerlidir. Bu noktada üretim ve kullanım biçimleri kavramı devreye girmektedir ki Certeau bu durumu açıklarken¹¹⁶, bu üretimin kurnaz olduğunu, dağınık olamakla beraber her yere sızabildiğini, neredeyse görünmez olabilecek kadar sessiz olduğunu çünkü bu üretimin kendini, kendine ait ürünlerle belli etmediğini; kendini, egemen ekonomik düzen tarafından dayatılan ürünleri kullanma biçimleriyle ortaya koyduğunu söylemektedir. Tıpkı Facebook'un düzen gereği dayatılması ya da internet iletişimi içinde tek seçenekmiş gibi gösterilmesi gibi. Facebook da egemen ekonomik düzen tarafından yönetilen, insanlara iletişimin olmazsa olmazları arasında sunularak kullanıma zorlanan ve böylece insanların gündelik hayatlarına sızarak gündelik hayatın “demirbaşı” haline geldiği söylenebilir.

Facebook, görsel materyallerin yüklenebildiği ve dağıtımının yapılabildiği bir sayısal ortamdır. Kullanıcılar, çekmiş oldukları fotoğraf ve video gibi görsel materyalleri yükleyebilmekte, bu materyallerin kimler tarafından görünür olabileceğine karar verebilmektedirler. Kişisel veya toplu çekilen, farklı mekânları gösteren ve hatta ne tür sofralarda ne tarz yemeklerin yendiğini bile görüntüleyen fotoğraf ve videolar Facebook'ta sıkça görülen paylaşımlardır. “Facebook'ta paylaşılan video ve resimler, yorumlar, bağlantılar ve sosyal gruplanmalar, giderek bireyin gündelik yaşamında da belirleyici olmakta, gerçek yaşamdaki paylaşımların konusu haline gelmektedir.”¹¹⁷ Tüm bu süreç, gündelik yaşamın Facebook'taki yansımalarını göstermekte, kişilerin gündelik yaşam tarzlarını görebilme ve o yaşamlara, sayısal da olsa dâhil olabilme fırsatı yaratmaktadır.

¹¹⁶ Certeau, 2008, 45

¹¹⁷ Özsoy, S. (2012). Kulüp Taraftarlarının Twitter Kullanımları, *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 1136

Facebook, insan ilişkilerini de etkilemektedir. Özellikle aile içerisinde yaşanan bazı özel sorunların nedeni internet, sosyal paylaşım ağları ve Facebook olabilmektedir. Merkezinde Facebook'ta yapılan paylaşımların olduğu çeşitli adli ve hatta kriminal vakalar, sık sık gündeme gelmektedir. Facebook içerisinde yapılan bir iletinin, aile içi şiddet, boşanma, cinayet gibi sonuçlanan olayları tetikliyor olması Facebook'un gündelik hayata ne kadar girdiğini, yıkıcı olabildiğini ve gündelik hayatın üzerindeki etkisini göstermektedir. "Yargıtay aldatıldığını ispat için eşinin Facebook hesabına izinsiz giren kadına ceza verilemeyeceğine hükmetti."¹¹⁸, "Facebook'tan fotoğrafını paylaşıp öldürttüler"¹¹⁹, "Bursa'da Facebook yüzünden cinayet işlendi."¹²⁰ gibi gazete haber manşetlerinin yanında, yapılan araştırmalar da Facebook'un gündelik hayat içerisindeki ilişkileri etkilediğini savunmaktadır. "Amerikan Boşanma Avukatları Akademisi" tarafından yapılan araştırmaya göre, flört içeren mesajlar ve fotoğraflar, Facebook yüzünden boşanma nedenlerinin başında gelmektedir. Araştırmada ayrıca Facebook yüzünden boşanmaların çoğuna, yıllardır görüşülmeyen eski sevgililerle temasa geçmenin de yol açtığı belirtilmektedir.

"Avukatlar, boşanma davalarında Facebook'un kanıt için en büyük kaynak olduğunu, bunu MySpace ve Twitter'ın takip ettiğini bildirdi. Türkiye'de de gösterilen "Desperate Housewives" dizisinin oyuncusu Eva Longoria, basketbolcu eşi Tony Parker'dan Facebook'ta bir kadınla görüştüğü için boşanmıştı."¹²¹ Türkiye'de yapılan araştırmalar sonucunda ise, Facebook'un gündelik yaşam içerisinde aileye olan etkileri oldukça açık şekilde belirtilmiştir.

Atatürk Üniversitesi'nde düzenlenen "Medya ve Mahremiyetin Sınırları" sempozyumunda Türkiye'deki boşanmalar ve sosyal paylaşım sitelerinin evlilikler üzerindeki etkileri anlatıldı. Yapılan araştırmalara yer verilen sempozyumda Türkiye'deki her beş boşanma davasının dördünün sebebi olarak Facebook'un gösterildiği belgelerle açıklandı. Haliç Üniversitesi Tanıtım Bölüm Başkanı Prof. Dr.

¹¹⁸ İnternet:Taraf Gazetesi, <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-aldataan-ese-ozel-hayat-yok-169393/> 02.03.2015'te alınmıştır.

¹¹⁹ İnternet:Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/facebook-tan-fotografini-paylasip-gundem-1988115/> 02.03.2015'te alınmıştır.

¹²⁰ İnternet:Gündem Bursa Gazetesi, <http://www.gundembursa.com/haber/bursada-facebook-yuzunden-cinayet-islendi-g100302b.html>. 02.03.2015'te alınmıştır

¹²¹ İnternet:Sabah Gazetesi, http://www.sabah.com.tr/dunya/2010/12/02/bosanmalarin_5te_biri_facebook_yuzunden 03.03.2015'te alınmıştır.

Osman Özsoy, sosyal paylaşım sitelerinin Türk aile yapısına zarar verdiğini söyledi. Ülke genelinde yaptığı araştırmaları Erzurumlularla paylaşan Özsoy, evli çiftleri ise Facebook konusunda uyardı. Sosyal paylaşım sitelerinde yazılanlara ve yazışma yapan kişilere dikkat edilmesi gerektiğini ifade eden Özsoy, yedi yıl önce kurulan Facebook'un dünya üzerindeki evliliklerin bitiren birinci etken olduğunu dile getirdi.¹²²

Facebook üzerinden yapılan paylaşımlar elbette sadece boşanma davalarına neden olmamaktadır. Hırsızlıktan dolandırıcılığa ve cinsel istismara kadar pek çok konuda Facebook kullanılmaktadır.^{123 124} Hatta hem ülkemizde hem de dünyada Facebook üzerinden kendi fikrini söyleyen kişiler de tutuklanabilmektedir.¹²⁵

Facebook görselin gücünü iyi anlamış ve bu gücü iyi kullanan bir sitedir. Kullanıcıların görsel materyalleri siteye yüklemesi ve onları paylaşması eylemlerini destekleyen ve hatta varolma gücünü bu eylemlerden alan bir yapıdır. Kullanıcılar ise, sayısal ortama açılırken, gerçek yaşamlarındaki durumdan farklı olarak görsel olarak kendilerini başkalarından daha farklı, daha çekici, daha enteresan, daha karizmatik, daha entellektüel gösterme eğilimi içerisindedirler. Tüm bu bileşenler, gündelik hayat içerisinde özellikle de gündelik hayat içerisindeki ekonomik çevrelerde farklı değişimleri ve yenilikler beraberinde getirmektedir. Kullanıcılar, Facebook'ta profil fotoğrafı olarak kullanmak için özel "Facebook fotoğrafları" çekirmektedirler. İnternet üzerinden arama motorlarından arama yapıldığında, bu sektör içerisinde bulunan pek çok şirket sitesi çıkmaktadır. Hatta bu durum, bazı gazetelerde de haber olmuştur.

İstanbul'da bir fotoğrafçı hayatımızın bir parçası haline gelen sosyal paylaşım siteleri için profesyonel profil fotoğrafı hizmeti veriyor. Kampanya ile Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcıları için profesyonel profil fotoğrafı çeken Mustafa Budak, kampanyaya ilginin yoğun olduğunu belirterek "Özellikle genç kızlar çok ilgi gösteriyor, özel kıyafetlerini getiriyorlar.

¹²² İnternet:Türkiye Gazetesi, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/99832.aspx> 03.03.2015'te alınmıştır.

¹²³ İnternet:<http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/facebook-uzerinden-kucuk-cocuk-ayartan-bati-trakyalı-sapık-tutuklandı-11192014.html> 09.04.2015'te alınmıştır.

¹²⁴ İnternet:<http://www.gazetevatan.com/-facebook-un-kara-dulu-15-kisiyi-uyutup-soydu-765533-dunya/> 09.04.2015'te alınmıştır.

¹²⁵ İnternet:Ntvmsnbc, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25315671> 09.04.2015'te alınmıştır.

Profil fotoğrafı konusunda çok titizler. Bazıları iki ayda bir gelip çekim yaptırıp profil fotoğrafını değiştiriyor. Arkadaşlarının yanında söyleyemeyip sonradan gelip fotoğraf çektirenler de var” dedi.¹²⁶

Profesyonel ellerden çıkan bu fotoğraflar aracılığıyla, kullanıcılar kendi olmak istedikleri kişilikleri siteye yansıtmakta, kendi olduklarından çok farklı görseellikleri ve karakterleri Facebook aracılığı ile “vitrin”e koymaktadırlar.

Fotoğraf 4.2.1: <http://www.sivasrehberim.net/resimler/galeri/facebook-resmi-cekilir.jpg>

Fotoğraf 4.2.2: http://media.tumblr.com/tumblr_lrm4s1FmlB1qf9zm6.jpg

Facebook ve gündelik hayat birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Özellikle günümüz teknoloji ve bilgisayar çağında, insanlar pek çok konuda kendilerini sosyal paylaşım ağlarından yararlanarak ifade etmektedirler. Özellikle cep

¹²⁶ İnternet: Taraf Gazetesi, <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-yazdir-91335.html>, 03.03.2015'te alınmıştır.

telefonlarının da internete eklenmesi sonucunda Facebook, her an ve her yerden ulaşılabilen bir site haline gelmiştir. Zaman ve mekân sınırlarını yok eden cep telefonları ile de, sadece kullanıcının gündelik yaşamının izlenmesi değil, başkalarının da gündelik yaşamları Facebook üzerinden izlenebilir durumdadır. Böylece popüler kültür nesnesi haline gelen Facebook, gündelik hayatta varlığını gitgide daha da genişleyen biçimlerde sürdürmekte, hatta gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

Gündelik hayat, insanlardan ayrı tutulamaz. İnsan, gündelik hayatın en önemli unsurudur. Ona hayat verir, yönlendirir. Gündelik hayat kavramı, kişiliğini, insanın kişiliği ile bulur. İnsanoğlu, meraklıdır. Yeniliklere açık, kararlı, ilerlemeci ve yenilikçidir. Gündelik hayat da onunla eşgüdümlü şekilde ilerler. İnsanın merakı ve kendini aşma ve kendini gösterme çabası da gündelik hayatı aynı karakterlere büründürür. İnsan, başkalarını, onların yaşam tarzlarını, özel hayatlarını her zaman merak eder. İnsanların sır alanlarına girmek ister. Bir yandan da popüler olmak, her zaman herkes tarafından tanınmak ve sevilmek ister. Facebook, insanın tüm bu isteklerini gerçekleştirebileceği yegâne yerlerdendir. Bu sebeple, kullanıcılar, Facebook aracılığıyla hem başkalarının hayatlarına sızmak ve onların mahremiyetlerini sonuna kadar esnetmek, onlar haberdar olmadan dikizlemek, hem de kendilerini farklı bir arenada göstermek, popüler hâle gelerek, herkesin parmakla göstermesini, bunu yaparken de hem kendi bedenlerini, hem de kendi sosyal hayatlarını teşhir etmek isterler. Bu istek, ister istemez başka sorunların da habercisidir.

4.3. Popüler Kültür ve Facebook

4.3.1. Kültür

17. yüzyıl içerisinde kullanılmaya başlanan “kültür” kavramı, üretme, yetiştirme ekip-biçme anlamında Latince asıllı “cultura” kavramından gelmektedir. Bu kavramın asıl kökeni “cultus”tur. Günümüzdeki kullanılan anlamdan uzak olsa da, bir üretim ve bereket ifadesi ile toplumun ortak değerleri ve ürettikleriyle yondeş anlamdadır. Farklı kaynaklara göre ise “kültür” kelimesinin kökenleri şöyledir: “Kültür” ile aynı kökten gelen “coulter”, saban demirinin ağzı demektir.

İnsan faaliyetlerinin en inceliklisine işaret eden kelimemizi emek ve tarımdan, gelişim ve üründen alırız¹²⁷.

Türkçenin Batı dilleriyle ilişkilerinden önce, kültür kelimesinin yerine “hars” kelimesi kullanılmıştır. Osmanlıca – Türkçe sözlükte “hars” kelimesinin karşılığı, tarla sürmek anlamındadır.¹²⁸

Latince “*colere*”, “*cult*,” “toprağı işlemek, ekip biçmek” fiilinden türetilmiştir.¹²⁹

“Colere” kelimesinin ilk kullanımı “ürünlere ve hayvanlara bakma” anlamındayken sonradan “düşünceyi besleme” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Böylece kültür “uygarlığa” bağlanmıştır¹³⁰.

Kültür kelimesinin kökenine bakıldığında, tarımı, toprağa bağlı üretimi işaret ettiği görülmektedir. Kültür asıl anlamıyla insanın maddesel üretimini tanımlamaktadır. Sanayi devrimi öncesi, insanların üretim olarak sadece toprak ve toprak altından çıkan bazı cevherlerle üretim (kılıç, kalkan vb. gibi savaş malzemeleri) yaptığı düşünüldüğünde, kültür kelimesinin kökeni günümüzden oldukça farklıdır. Ancak günümüzde kültür kavramı anlam değiştirmiş ve ziraî üretimden koparılmıştır. Ziraî üretim kelimesinin karşılığı Romalıların “mera işlenmesi” anlamına gelen “agriculture” kelimesi ile tanımlanmaktadır.

Kültür genel bir ifadeyle bir halkın tarzı ve yaşam biçimidir.¹³¹ Maddî hayatını günlük üretim faaliyetleri ağı içinde üreten insan aynı zamanda bu hayatı, üretimi, üretim ilişkilerini ve sonuçlarını, umut ve beklentilerini, umutsuzluk ve korkularını kendisi ve toplum için açıklar. Dolayısıyla materyal hayatını üreten insan aynı zamanda bu materyal hayatın bilincini de (ruhsal ve dinsel dahil düşünsel, bilişsel, ideolojik açıklamasını) üretir. Materyalin ve düşünselin üretiminin yapılış biçimi

¹²⁷ Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Çev. Ö. Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 9

¹²⁸ Develioğlu, F. (1996). *Osmanlıca Türkçe Osmanlıca Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi

¹²⁹ Bahaettin, M. (1926). *Yeni Türkçe Lugât*.

¹³⁰ Alemdar, K., Erdoğan, İ. (2005). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları, 327

¹³¹ Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara. 9

insanın kültürünü oluşturur. Dolayısıyla materyal ve düşünseli üreten insan, bu üretimiyle birlikte, ona bağlı olarak gelen kültürünü de üretir.¹³²

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük isimli eserinde kültür;

1- Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çerçevesinde egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin,

2- Bir topluma ve halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü,

3- Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi,

4- Bireyin kazandığı bilgi,¹³³ olarak tanımlanmıştır.

Filozof John Dewey'e göre kültür, "Her şeyi taşıdığı değer ve amaçlarına bakarak algılama ve değerlendirme alışkanlığıdır". Sosyolog Ali Şeriatî, daha geniş bir çerçeveye oturtarak, kültürü, "tarih boyunca bir toplumda meydana gelen bütün maddi ve manevi değerler toplamı" olarak tanımlar.

Ziya Gökalp "kültür" kelimesine karşılık olarak "hars" kelimesini kullanır. Gökalp'e göre, kültür kelimesinin iki anlamı vardır: Bu anlamlardan birini "hars", diğerini ise "tezhîp" (terbiye etme, eğitim) tabiriyle Türkçe'ye çevirmek gerektiğini söyler. Gökalp'e göre hars, halkın ananelerinden, eğilimlerinden, öfkelerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, estetik ve iktisadi ürünlerinden ibarettir.¹³⁴

¹³² İnternet:Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. <http://irfanerdogan.com/makaleler1/popne.htm> 27.01.2015'te alınmıştır.

¹³³ İnternet:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.557002549637b1.48896542

¹³⁴ Ünalın, Ş. (2004). *Dil ve Kültür*. 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 146

Cemil Meriç ise kültürü; Avrupanın düşünce sefaletini belgeleyen tarımdan idmana, balıkçılıktan medeniyete, akla gelen ve gelmeyen düzinelerce manası olan karanlık, kaypak, samimiyetsiz bir bukalemun olarak tanımlar.¹³⁵

Amiran Kurtkan, konuyu daha genel hatlarıyla şöyle ifade eder: “Zira kültür, ferdin mensup olduğu (millet denilen) büyük grubun benimsediği, din, ahlâk, tarih, töre, anane ve sanat anlayışı gibi manevi unsurlarla, (hem bu manevi değerlere, hem de ihtiyaçlara göre şekillenen) maddi mahiyetteki sosyal yapı unsurlarının bütününden meydana gelir.”¹³⁶

Oxford Sözlüğü’nde kültür;

“1- *Belli bir toplum veya zamanın sanat, edebiyat, musikî ve diğer entelektüel (fıkrî) ifadeleri*” ve 2- *“Belli bir grup veya milletin örfleri, sanatları, sosyal kurumları, vb.”* olarak tanımlanmıştır.¹³⁷ Kültür kavramı, Hukuk Lügatinde, *“Hars; bir toplumun manevî özelliğini, duyuş ve düşünüş toplamını oluşturan gelenek durumundaki her türlü yaşam, düşünce ve sanat varlıklarının tümü”* şeklinde tanımlanmıştır.¹³⁸

Erol Mutlu kültürü şu şekilde tanımlamaktadır: *“İnsan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirlerinden ayırt eden özelliklerinin toplamına kültür denir”*.¹³⁹

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, kanımızca, kültür, ‘bir toplum veya milletin tarihi süreç içerisinde dil, din, inançlar, alışkanlıklar, görgü, anane, gelenek, töre, ahlâk anlayışı, sanat anlayışı, politika vb. manevî unsurlar ve değerler ile sosyal ihtiyaçlara göre şekillenen maddi mahiyetteki sosyal yapı unsurlarından (giyim-kuşam tarzı, mimari eserleri, destan ve musiki eserleri, ekonomi, ziraat, sanat eserleri, göçler, çevre vb.) oluşan ve kuşaktan kuşağa, yani gelecek nesillere aktarılan, giderek değişen ve gelişen ve değerleri bütünü şeklinde tanımlanabilir.

¹³⁵ Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yay., 9

¹³⁶ Kurtkan, A. (1977). *Türk Milletinin Manevi Değerleri*. İstanbul: Devlet Kitapları, 6

¹³⁷ Hornby, A. S. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Jonathan Crowther (Ed.), 5. Baskı, Oxford: Oxford University Press, p.285

¹³⁸ Yılmaz, E. (1992). *Hukuk Sözlüğü*. 4. baskı, Ankara: Yetkin Yayınevi, s.338

¹³⁹ Mutlu, E. (2012). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayınları, 229

Sosyolojik açıdan kültür, insan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirinden ayırt eden özelliklerin toplamıdır. Bir toplum kültürünün içinde çeşitli altkültürler bulunabilir. Altkültür, kendisinden daha büyük bir kültürün parçası olmakla beraber, kimi inanışları ve davranışlarıyla bu kültürlerden farklı olan bir grubun kültürünü ifade eder. Beyazların çoğunluğu oluşturduğu bir toplumda siyah insanlar, erkek egemen toplumlarda kadınlar birer altkültür örneğidir. Altkültürler, hâkim kültürlerle ortak bazı öğelere sahip olsalar da, bu kültüre muhalif öğeler de içerir.

Kültür (hars) tarihsel süreç içerisinde her zaman araştırmalara konu olmuş bir kavramdır. Ancak modernizm ve sonrasında postmodernizm ile oldukça ön plana çıkmış, özellikle kapitalizmin günden güne daha fazla ağırlığını koymasıyla, kültürel öğelerde de değişimler görülmeye başlanmıştır. Bu bakımdan kültür, araştırılması ve üzerinde bilimsel çalışmalar yapılması için oldukça önemli bir husus olmuş, özellikle İngiliz Kültürel Çalışmaları Okulu ile Raymond Williams, Richard Hoggard, Stuard Hall gibi İngiliz toplum bilimciler kültür üzerine ve kültürün değişimi üzerine çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca, İngiliz Kültürel Çalışmalarından farklı olarak, ancak bir tamamlayıcısı olduğu da düşünebilen, Theodor Adorno, Max Horkheimer, Jürgen Habermas ve Walter Benjamin gibi düşünürlerin önderliğini yaptığı Frankfurt Ekolü de kültür üzerine çalışmalar yapmıştır. Adorno'nun kavramsallaştırdığı "Kültür Endüstrisi" kavramı, kültürün kapitalist ideoloji içerisinde nasıl metalaştığını anlatması bakımından önemlidir.

Kültür kavramının açık seçik tanımlanmasındaki zorluk, kültür sosyolojisinin bir sorunu olarak görülmektedir. Çünkü kültür, toplumsal hayatta bir somutlaşmayı değil, bir soyutlaşmayı ifade etmektedir.¹⁴⁰ Ancak İngiliz Kültürel Çalışmalarının öncülerinden Raymond Williams kültürle ilgili konuyu üç ana başlık içerisinde değerlendirir. Williams'a¹⁴¹ göre ilki 'ideal kültür'dür ki bu, evrensel ve mutlak olan bakış açısından insanların durum ve hallerinin mükemmelliğinden, idealliklerinden bahseder. Bir diğeri, 'belgesel (dokümanter) kültür'dür ki bu da fikrî ve yaratıcı işlerin, insanın akıl ile deneyimlerinin kaydedilmesiyle vücut bulmaktadır. Kültürün

¹⁴⁰ Oskay, Ü. (1971). *Gelişme Açısından Kültür Değişimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 12

¹⁴¹ Williams, R. (2006). *The Analysis of Culture*. J.Storey (Ed.). Cultural Theory and Popular Culture London: Prentice Hall, 48

analizi, bir tanımlama olarak, akıl ve deneyimin doğası gereği, aktif tanımlı ve belli bir değeri olan biçim, adet ve dilin detaylarıyla ilgili eleştirel bir aktivitedir. Üçüncüsü ise, sosyal bir tanım olarak kültür, sadece sanat ve öğrenimin değil, gündelik sıradan davranışların ve gündelik hayatın özel bir tanımı olarak da kesin anlam ve değerleri niteler.

Kültür, toplumları birbirinden ayıran en önemli öğedir. Bu anlamda toplumdan topluma değişim göstermekte, her toplumda farklı şekillerde yönelmektedir. Her toplumun tutum, değer yargıları ile farklılaşmakta, toplumun tarihsel gelişimi ile yoğrulmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, toplumların yaşadıklarına bağlı olarak, farklı fikirler, farklı tepkiler ve düşünceler doğmaktadır. O halde kültür, çeşitli unsurlardan oluşan bir bileşkedir. Kültürün içerisine, örf ve âdetler, ananeler, görenekler, müzik, sanat, edebiyat, yaşam tarzı, yemek tür ve tarzları, giyim-kuşam, atasözleri, masallar, Genel manâda o toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Ancak bir yandan da kültür, farklı konulara atfedilmekte ve pek çok farklı kültür formları oluşturulmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, günümüzde kültür çeşitli şekillerde tezahür etmekte ve buna göre de çeşitli adlar almaktadır. Bostancı'nın¹⁴² anlatımına göre pek çok farklı kültür bulunmaktadır. Millî kültür-evrensel kültür, yerli kültür-yabancı kültür, popüler kültür, kitle kültürü, müzik kültürü, sanat kültürü, geri kültür-ileri kültür, alt kültür-üst kültür, folk kültürü, halk kültürü-elitist kültür, mutfak kültürü, giyim/kuşam kültürü, burjuva kültürü, şiddet kültürü, gençlik kültürü-yetişkin kültürü, iletişim kültürü, kitle iletişim kültürü (yazılı basın kültürü, televizyon kültürü, radyo kültürü, sinema kültürü, internet kültürü), okuma kültürü, eğlence kültürü, alışveriş kültürü, demokrasi kültürü, bilgi kültürü, enformatik kültür, tek kültürlülük-çok kültürlülük, gibi pek çok kültür tür ve tarzlarından bahsetmek mümkündür. Bütün bunlar genel "kültür" lafının içinde, kimi zaman yan yana, kimi zaman iç içe, kimi zaman ise kesişerek var olurlar.

Her toplumun, her milletin manevi ve maddi değerlerden oluşan bir kültürü vardır. Bu bakımdan, bir Türk kültürü, bir Alman kültürü, bir İtalyan kültürü, bir İngiliz kültürü, bir Hint kültürü vb. mevcuttur.

¹⁴² Bostancı N. (2002). "Cumhuriyetimiz". Ankara: Vadi Yayınları, 83

Günümüzde, hızla gelişen bir dönem yaşanmaktadır. Özellikle sanayi devriminden sonra başlayan bu hızlı döngü, insanları bu yeni duruma adapte olmaya zorlamış ve toplumsal değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim tarih boyu hiç durmasa da, bu yeni süreç içerisinde oldukça hızlı hâle gelmiştir. Lewis'in¹⁴³ de anlatımlarından anlaşılacağı gibi; Kültür, kapitalist dönem öncesi düşünüldüğünde, iki ana başlık altında farklılaşmaktadır. Halk kültürü ya da folk kültürü ve yüksek kültür ya da elitist kültür. Folk (halk) kültür, aşağı sınıftaki grupların, kırsal yaşamıyla özdeşleştirilen halkın oluşturduğu, "basit duygu ve gelenekler vasıtasıyla doğrudan iletilebilen, genellikle parasız, anonim olarak sunulan, içinden çıktığı grubun değerlerini yansıtan, üreticilerin ve kullanıcıların profesyonel olmadığı kültür tipidir. Folk kültürü, basittir. Fazla derinlemesine anlam beklememek gerekir. Geleneksel değerler daha ön plandadır. Üreten ve tüketen aynı kişidir. Toplumun yaşam şekline göre ortaya çıkar ve onunla beraber değişir. Halk kültürü içerisinde, nesilden nesile geçiş vardır. Uzun bir sürecin sonucudur. Elit kültür ise oldukça farklıdır. Halkı alt gören bir kültürdür. Asiller, soylular, ruhban sınıfı, sanatçılar, üst yönetim kademelerindeki insanların oluşturduğu kültürdür. Yüksek kültür, karmaşık biçimi, estetik ölçütleri olan, yaratıcılık isteyen bir kültürdür. Yüksek kültürün ürünleri yenilikçidir, bir düşünceyi anlatma gayesi taşır, bu nedenle eleştirel düşünceye de açıktır.

Elit kültürün hedef kitlesi de yine elitlerdir. Üretilen tüm eserler, yüksek kültür içerisinde, son derece iyi eğitim almış insanlar için üretilmiştir. Ancak, modernleşme süreci içerisinde, kültürün bu formlarında da belli farklılıklar ve aşınmalar oluşmuştur. Sanayileşmenin getirdiği şehirleşme süreci içerisinde, folk kültüründe de, elitist kültürde de oldukça büyük farklılıklar oluşmuştur. Bu büyük ve kırılğan değişim, modernizmin kapitalist mantalitesiyle birleşerek, kitle kültürünü meydana getirmiştir.

¹⁴³ Lewis C.A. (1972). *Sociology through Literature*. N.J:Prentice-Hall. 16 – 17

4.3.2.Kitle kültürü

Alemdar¹⁴⁴ da kitle kültürünün 19. Yüzyılın kendi yarattığı bir kültür olarak tanımlar. Ona göre kitle kültürü modernizmin ve modernist yaşamın bir sonucudur. 19'uncu yüzyılın kapitalizmi, yeni ve eşi olmayan bir egemen kültürü, kitle kültürünü, yaratmıştır. Bu kültür, ihtisaslaşmış özel bir sektör olarak, durmadan artan endüstri üretimi olarak ve en önemlisi, ilk defa işçi sınıfına yöneltilen ve özellikle onların tüketimi için üretilen bir kültür olarak ortaya çıkmıştır. Bu kültürel üretim kitle üretimi yapan kapitalist pazara entegre olmuş yaşam biçiminde, pazar güçlerinin kendilerini sürdürme ve yayılma (ulusal ve uluslararası sömürü) zorunluluğuyla birlikte gelir. Kitle kültürü kitle üretimi yapan bir endüstriyel yapının yarattığı materyal yaşamı gerçekleştirme ve bu gerçekleştirmenin materyal ve bilişsel/düşünsel biçimidir. Standartlaşmış kitle üretim biçimi ve tekniklerini, örgütlerini ve kitle tüketicisini gerektirir. Kitle kültürü seri üretimin sonuçlarından biridir ve kitle toplumundan önce var olmamıştır. Kitle toplumu üzerine de inşa edilmemiştir: Kitle toplumunun ticarileşmiş kendisidir. Günümüzde kitle kültürü, kitle iletişimi araçları ve bu araçların desteklediği küresel pazarın mal, hizmet ve ideolojisiyle birlikte düşünülür.

Krogh'un¹⁴⁵ bakış açısına göre kitle kavramının oluşması, kitle kültürü, popüler kültür ve kültür endüstrisi terimleri, o günlerde kavramlaştırılmış ve günümüzde de günden güne daha fazla kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Fordist¹⁴⁶ kitlesel üretim mekânizmalarının tetiklediği tüketim toplumu olgusu, kitle iletişim araçlarının artan baskı ve etkisi ve özellikle politik amaçlar için kitle iletişim araçlarının kullanılıyor olması, yeni sanat kolu olarak hızlı bir sürecin içinde olan sinema'nın geniş kitleler nezdindeki itibarı, eğlencenin adeta bir endüstri halini almış olması, hâsılı Amerikan ekonomisinin ve hayat tarzının gelişim süreci onların kültür endüstrisi konusunda düşüncelerinin berraklaşmasını sağlamıştır.

¹⁴⁴ İnternet:Erdoğan İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine, <http://irfanerdogan.com/makaleler1/popne.htm> 27.01.2015'te alınmıştır.

¹⁴⁵ Krogh, T. (1999). *Frankfurt Okulunun Kültür Analizi. Medya İktidar İdeoloji*, (Der. M. Küçük). Ankara: Ark. 259

¹⁴⁶ Fordizm 1920'li yılların başlarında Henry Ford'un öncülüğünde uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamanın ana fikri üretim bandının uygulama sürecine dâhil edilmesidir.1920'lerden buyana en baskın olarak kullanılan üretim yöntemlerinin başında gelmektedir. Bu sistem, niteliksiz işçilerin bir üretim bandı oluşturduğu ve üretimi bu sayede gerçekleştirdiği, kitle üretimi ve tüketimi üzerine kurulmuştur. Her çalışan bu üretim bandında gayet küçük ve vasıfsız bir işte görev almış olup, üretilen ürünün bütününün ne olduğu konusunda pek bilgiye sahip değildir.

Gerek sosyolojik olarak, gerek iletişim bilimleri dâhilinde incelenen ve başat aktörleri Adorno, Horkheimer, Benjamin, Habermas, Fromm, Marcuse gibi düşünürler ve teorisyenlerin olduğu Frankfurt Okulu, modernizmin iyi işlemeyen yönlerini eleştirerek, postmodern genleri taşıyan bir görüşü savunmuşlardır. Sevim'in¹⁴⁷ de belirttiği gibi; Frankfurt Okulu, özellikle iki savaş arasındaki dönemde faşizmin ve totaliter ideolojinin güçlenişi ile bu gücü yaratan kurumları çözümlemeye girişmiştir. Bu çözümlemede seri üretimle kültürün standartlaşarak ticari bir meta hâline gelişi ve kitle kültürü düzeyinin düşüklüğü önemli bir yer tutmaktadır. Modernliğin tekelci kapitalist aşamasının “bireyin sonu”nu hazırlama tehdidi yaratmasından söz edilmektedir. Bireyin sözü edilen sonu, kapitalist ekonominin, onun kültür endüstrilerinin, bürokrasilerinin ve toplumsal denetim tarzlarının ürünüdür.

Medyanın gelişimi de dikkate alındığında, gelişim süreci, kitle kültürünün yükselişi ve yaygınlaşmasıyla aynı dönemlere denk gelmektedir. Bu denk gelişin şans eseri olduğunu söylemek oldukça güçtür. Öncelikle, hareketli görüntünün (motion picture) sinemaya dönüşümüyle birlikte, çok daha büyük kitlelere yayılmaya başlaması, sonraki süreçte radyo ve son olarak televizyonla, bu yayılmanın, her katmandan insana kadar ulaşabilmesi, kitle kültürünü de daha hızlı kabul edilen bir hâle getirmiştir. Böylece medyanın gücünü elinde tutanlar, kitleleri de rahatça etkileyebilmiş ve yönlendirebilmiştir. Hall¹⁴⁸, medyanın, yirminci yüzyıl ileri kapitalizminde hem nicel hem de nitel olarak kültürel alanda tayin edici temel bir önderlik tesis ederken, bu süreçte kitle iletişim araçları ekonomik, teknik, toplumsal ve kültürel kaynaklar bazında, ayakta kalabilmiş daha eski, daha geleneksel kültürel kanlardan nitel olarak daha büyük bir dilimi yönetimi altına aldığından bahseder. Ancak Hall'a göre çok daha önemli olan ise, bütün bir devasa kamusal iletişim ve mübadele karmasından oluşan alanın bu tip toplumlardaki “toplumsal bilgi'nin üretimi ve tüketimi, modern iletişim araçlarının dolaşımına” bağımlı olma tarzıdır. Modern iletişim araçları kültürel ve ideolojik alanı tedricen kolonileştirmiştir

¹⁴⁷ Sevim, B. (2008). *Kültür Endüstrisi Bağlamında Yıldızlaştırılan Televizyon Anahaber Sunucularının Haberin İzlenmesine Etkileri*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 16 -17

¹⁴⁸ Hall, S. (1994). *İdeoloji ve İletişim Kuramı*. (Der. S. İrvan), Medya Kültür Siyaset, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 200

Hall¹⁴⁹, kitle iletişim araçlarının küreselleşme sürecinde merkezi bir konumu olduğunu düşünür. Hall’a göre, kitle iletişim araçlarının etkileri hem geniş hem de sınırlıdır. Küreselleşmenin olduğu tüm alanlarda önemli bir rolü olmasından dolayı geniştir, gündelik yaşamın önemli bir parçası olmasına rağmen kültürel deneyimin tek kaynağı olmamasından dolayı da sınırlıdır.

Küresel kültürün karşısında yerel kültür, özel sektörün serbest olduğu serbest piyasa ekonomisi karşısında devletçi duruş olduğu gibi, küresel kitle kültürünün karşısında da yerel kültür durmaktadır. Ancak, kitle kültürü, arkasındaki küresel sermayenin de gücüyle, yerel kültürü, yerel kültürün kendi alt yapısını kullanarak yok etmektedir. Medya perspektifinden bakarsak, NTV’nin MSNBC ile işbirliği yapması, Fox TV’nin Türkiye’de de faaliyet veriyor olması, CNN’in Türkiye’de CNNTürk olarak yayın hayatına devam ediyor olması gibi örnekler, küresel güçlerin yerel kültürel motiflerle nasıl işbirliği içerisinde olduğunu göstermektedir. Böylece kitle kültürü, daha yerel olan her kültürü, medyanın da etkisiyle küresel hâle getirmektedir.

4.3.3 Popüler kültür

Kitle kültürünü var edebilmenin en önemli ögesi popüler kültürdür. “Popüler” kelimesinin etimolojisi, “populace, popülasyon, public, publication, pub, people” gibi kökenlerle akrabalıklara dayanır.”¹⁵⁰ “Popüler kültür (*popular culture*) sanat terimi olarak “Yüksek kültür denilen opera, tiyatro, klasik müzik ya da klasik edebiyatın karşıtı” ya da “Sıradan insanın müziği, sanatı, edebiyatı” olarak tanımlanır.”¹⁵¹ Ancak kelime, zamanla modernist şekillenmeler nedeniyle anlamca farklı yönlerle doğru da değişim göstermiştir. Özellikle kapitalist sistemin gitgide daha ağırlıkla dünyaya hâkim olmasıyla beraber popülerlik kavramı halk anlamından çıkarak, halkı manipüle ederek kapitalist sistem içerisine çeken bir anlama da gelmeye başlamıştır.

¹⁴⁹ Tomlison, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (çev. A. Eker) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 37

¹⁵⁰ Batmaz, V. (2006). *Medya Popüler Kültürü Gizler*. İstanbul: Karakutu Yayınları. 9

¹⁵¹ Sakallı, E. (2014). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 3/2, 310

İrfan Erdoğan¹⁵² popüler kültürün halk kültürüyle karıştırılmamasını, bunların aynı anlamda olmadığını söyler. O'na göre, popüler kültür geniş iş bölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür. Bu biçim olmayınca, örneğin teknolojik çoğaltma, seri üretim, tv veya basın olmayınca, bu araçlara dayanan böyle bir kültür biçimi de olmaz. İlk şekli ne kadar masumsa, bu yeni anlamı masumiyetten o kadar uzaktır.

Herbert J. Gans'a göre popüler kültürün insanlar üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ancak O'na göre olumsuz etkiler, olumlularından çok daha fazla ve daha derindir. Popüler kültür ve insan, toplum arasındaki olumsuz etkileri dört ana başlık altında toplar.¹⁵³ Bunlardan ilki "Popüler kültür yaratmanın olumsuz özelliğidir" ki yüksek kültürün aksine, kâr zihniyeti yatırımcılar tarafından sadece parasını ödeyen izleyiciyi memnun etmek üzere toptan ürettiği için sevimsizdir. İkincisi "Yüksek kültür üzerindeki olumsuz etkileri"dir. Buna göre, popüler kültür yüksek kültürden alıntı yapar, böylece onu ayağa düşürür; ayrıca geleceğin pek çok yüksek kültür yaratıcısını baştan çıkartır, böylece onun yetenek kaynağını tüketir. Bir diğer başlık, "Popüler kültür izleyicileri üzerindeki olumsuz etkileridir." Bu durumda ise, Popüler kültür içeriğinin tüketilmesi en iyi olasılıkla sahte mutluluklar yaratır, en kötü olasılıkla da izleyiciye duygusal olarak zarar verir. Dördüncü ve son başlık ise, "Toplum üzerindeki olumsuz etkileri"dir. Böylece, popüler kültürün yaygınlaşması yalnızca toplumun kültürel -ya da uygarlık- kalitesini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda diktatörlüğe eğilimli demagogların kullandığı kitle ikna yollarına tuhaf bir biçimde ilgi gösteren, edilgen bir izleyici kitlesi yaratarak totaliter rejimlere çanak tutar.

Kültür Endüstrisi, popüler kültürü yönlendirmektedir. Bu yönlendirme sonucunda halkın beğenisine sunulan şeyler halk tarafından kullanılmakta ve kullanıldıkça da benimsenmektedir. Bir süre sonra herkes aynı şeylerden hoşlanır hale gelerek toplum içerisinde bir "uyum" oluşur. Horkheimer¹⁵⁴, Charlie Chaplin'in

¹⁵² İnternet:Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. <http://irfanerdogan.com/makaleler1/popne.htm> 27.01.2015'te alınmıştır.

¹⁵³ Gans, H. J. (2007). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (çev. E. O. İncirlioğlu) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 43

¹⁵⁴ Horkheimer, M. *Akıl Tutulması*. (çev. Orhan Koçak) Metis Yayınevi, İstanbul, 2008b, 121 - 122

1936 yılında çektiği Modern Zamanlar filminden yola çıkarak, kitlesel üretimlerin insanları nasıl homojenize ettiğini anlatır. Homojenize olmuş bir toplumda, bundan sonra hiçbir şekilde farklı fikir yürütülemez. Yaratılan ‘uyum’, diğer tüm uyumsuzlukları deşifre eder, ifşa eder ve uyumun içerisine hapsetmeye çalışır. Sonuç olarak da “uyum”, düşünülebilecek bütün özel davranışların ölçütü haline gelmektedir.

Tüm bu etkilerin gücünün merkezinde medya bulunmaktadır. Özellikle kitlesel yayın, büyük insan topluluklarına ulaşabilmek ve ideolojik olarak manipüle edebilmek adına etkilidir. Bu etki, kapitali elinde tutan pek çok grup tarafından kurulmakta, kimi zaman medya savaşları gündeme gelmekte, “havuz medyası”, “paralel medya”, “malûm medya kuruluşları” gibi atıflarla, siyasetin de merkezinde ideolojik bir silah, suçlama, aklama ve uyutma aracı olarak kullanılmaktadır. Medya ve Kültür kitabında da Güneş medya ve kültür kavramlarının nasıl eşgüdümlü çalıştığından bahseder. Güneş’e¹⁵⁵ göre, medya ve kültür neyi, nasıl algılanacağını, anlatılacağını bütün araç ve gereçlerinin, yol ve yöntemlerinin ortak adıdır. Biri diğerlerinden bağımsız düşünülemez. Biri diğerini etkiler ve belirler. Biri diğerinin içinde yer alır ve nihayet biri diğerini tanımlar.

Bu durumun psikolojik etkileri de farklı değildir. Medya insanları etkiler ve tek tipleştirir. Sayar¹⁵⁶, geniş kitleler üzerinde muazzam etkilerde bulunan televizyon ve internet kültürünün, insanları bir örneklettiğini, birbirine benzetmeye başladığını, birbirleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığını ve aynı internet, aynı televizyon tarafından klonlanmış, aynı şeyleri konuşan, aynı şeylerin dedikodusunu yapan bir dolu insanla karşılaşılır hale getirdiğini söylemektedir. Onun görüşüne göre, popüler kültür insanları afyonlamakta ve uyuşturmaktadır. Doğru soruları, doğru zamanlarda sormalarını engellemekte, materyalistleşen dünyada insanların kitle kültürünün afyonu ile kendilerinden geçtiklerini ve kültürün de, düşüncenin de, ruhsal tekâmülün de hiçbir anlamı kalmadığından bahsetmektedir. Böylece sadece geleneksel medyanın değil, internet tabanlı yeni medyanın da insanları etkisi altına alarak küreselleştirme mottosu altında tek tiplettiğini söylemek oldukça mümkündür. Facebook da bu sürecin önemli

¹⁵⁵ Güneş, S. (2001). *Medya ve Kültür*. Ankara: Vadi Yayınları, 121

¹⁵⁶ İnternet:Psikiyatrist Prof. Dr. Kemal Sayar ile yapılan röportaj:

<http://www.kemalsayar.com/KatagoriDetay-Populer-kultur-insanlari-afyonluyor-261.html>

aktörleri içerisindedir. Kullanıcı kitlesinin sayısal üstünlüğünün yanı sıra farklı uygulamaları kullanarak yine aynı kitleyi yönlendirmeyi ve uyuşturmayı başarabilmektedir.

4.4. Popüler Kültür Nesnesi Olarak Facebook

Globalleşen dünyanın sürüklendiği nokta, küresel kültürdür. Küresel kültür, kıta Avrupası ve Amerika kökenli, tüm dünyaya dayatılmaya çalışılan bir kültürdür. Huntington¹⁵⁷, bu konu ile ilgili iki tez sunmaktadır. Birincisi, coca-colanizasyon adını verdiği tezdır. Bu teze göre, Batı'nın, özellikle de Amerika'nın popüler kültürü dünyayı sarmaktadır. Amerikan yemekleri, giyimi, müziği, sineması ve her türlü tüketim eşyası her kıtada günden güne yayılmakta ve benimsenmektedir. İkinci tez ise modernleşmeyi konu edinmekte, Batı'nın tüm dünyayı modernleşmeye yönelttiğini söylemekte; bununla kalmayarak, başka uygarlıklara mensup olanların da modernleştikçe giderek batılılaştığını, kendi geleneksel değerlerini, kurumlarını, örf ve âdetlerini Batınıninkine değiştirdiklerini ifade etmektedir. İki tez de, evrensel ve homojen bir Batı dünyası hayal etmektedir ve her ikisi de değişik ölçülerde de olsa övünmeci, yanlış, hatalı ve tehlikelidir.

Bu kültürde farklılıklar çok sınırlıdır. Aynen McDonald's ya da Burger King gibi fastfood restoranlarının tüm dünyada olan aynı menüleri gibi, hatta aynı dekorasyonu gibi, küresel kültür de aynı fikirselle alt yapıyı tüm dünyada aynı şekilde yapılandırmaktadır. Dünyanın en popüler sayısal sosyal alanı Facebook da böyle bir mekândır. Dünyanın neresinde olunursa olunsun, Facebook'ta hesap açmak ve kullanmak hep aynı prosedürlerle ve aynı "dekor" içerisinde olmaktadır. Facebook'ta kullanılan renkler, sekmeler hep aynı şekildedir ve hiçbir zaman heterojen bir özellik içermez. Fiziki ve sayısal mekânlar insanlar üzerinde egemenlik kurar. Bu anlamda mekânlar önemlidir. John Fiske'ye¹⁵⁸ göre, güçlüler iktidarlarını uygulayabilecekleri mekânlar (büyük alışveriş merkezleri, okullar, işyerleri, evler) inşa ederler. Zayıflar ise bu mekânlar içerisinde dolaşırken geçici olarak buraları kendi mekânları haline getirirler. Güçlülerin stratejisi, gündelik yaşamın parametrelerini oluşturan mekânları ve metaları denetim altında tutmaya

¹⁵⁷ Huntington, S. P. (1997). Batı 'Tek'dir Ama Evrensel Değildir, *Medeniyetler Çatışması*. Ankara: Vadi Yayınları, 99-100

¹⁵⁸ Fiske, J. (2012). *Popüler Kültürü Anlamak*. (çev: S. İrvan), Ankara:Parşömen, 46-47

çalışmaktır. Zayıflar ise bu mekânlarda kendi pratiklerini oluştururlar. Yani insanlar popüler kültür stratejilerinin işlendiği yerleri, bu bir mekân da olabilir, bir metin de, içine girerler ve onu kendi uzamları haline getirirler. Facebook da bir grup insanın yarattığı, geliştirdiği ancak büyük kitlelerin gündelik hayatlarında oldukça sık şekilde kullandığı bir mecraadır. Gücü elinde tutan bu azınlık, Fiske'nin zayıflar olarak adlandırdığı bu kitleleri kontrol altında tutarlar. Kullanıcı kitlenin, kullanım pratiklerini aslen kendileri belirledikleri düşünülse de, özellikle 2012 yılında hazırlanan "zaman tüneli" uygulamasında büyük görsel değişim, kullanıcıların istekleri sonucunda değil, tam tersi Türkiye'deki kullanıcıların ısrarla reddetmesine rağmen yapılmış oldu. Sonrasında kullanıcılar, günümüzdeki bu tasarıma alıştırıldı ve o zaman yaşanan sorunlar ortadan silinmiş oldu. Seçenekler yeniden tek tipleştirilerek kullanıcıların seçim hakları süreç içerisinde ellerinden alındı. Bu bakımdan Facebook, kitle iletişiminin en önemli unsurlarından birisi olan, kitleleri yönlendirmeyi, alıştırmayı ve bu kitlelerin itaat etmesini sağlamış oldu. İtaat etmeyenler ya zorla bu yeni görünüme kavuşan sisteme sokuldu ya da bu sistemin dışına itildi.

Facebook'un popüler olmasının bir diğer etkisi de Facebook'u olmayanların toplumdan dışlanmaya başladığı hissiyatıdır. ". İsteyerek ya da istemeyerek de olsa birey, artık kendini bu ortamda var etmek, elinde olanları paylaşmak, ağ üzerinden iletişimini sürdürmek ve sistemin dışında kalmamak üzere koşullanmıştır¹⁵⁹."

Facebook'un popüler kültür unsuru olduğunu gösteren diğer bir etken ise, aslen insanların arkadaşlarını bulabilmek ve iletişime geçebilmek için geliştirilmiş site olmasına rağmen, site içerisindeki, kuruluş amacının dışına çıkan pek çok unsurun, kullanıcıların hizmetine sunulmuş olmasıdır. Örneğin, çeşitli oyun yazılımlarının site içerisinde entegre olması, kullanıcıların site içerisinde daha çok kalmasını, hatta site içerisinden başka hiçbir siteye gitmemesini hedeflemektedir. Böylece kullanıcılar siteye azami ölçüde alıştırılmaya çalışılmakta ve bu oyunları oynayabilmeleri için kullanıcıların tüm bilgilerine ulaşım sağlanmaktadır. Ayrıca, kullanıcıların başka insanları da bu oyun dünyasına çekmesi çeşitli ödül

¹⁵⁹ Erdem, E. (2010), *Elektronik Medya Ve Yeni Bir Medya Olarak Sosyal Ağlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 61

mekânizmalarıyla sağlanmakta ve kullanıcılar, oyunların parasız ajanları haline gelmektedir.

Pek çok site, kendi sitelerine yapılan üyelikleri, yine Facebook başta olmak üzere, çeşitli sosyal paylaşım siteleri üzerinden yapmaktadır. Sitelere yapılacak her yeni üyelik, bundan önce, çeşitli bilgilerin yazılması, yazılan bilgiler ışığında yollanan e-postanın konfirmasyonu ve yeniden siteye giriş şifresinin girilmesi şeklinde yapılırken, günümüzde kullanıcıların daha hızlı erişim sağlaması adına, “Facebook bilgileri üzerinden giriş” butonunun tıklanmasıyla Facebook üzerinden yapılmaktadır. Sistem Facebook’taki kullanıcının hesabına bağlanmakta, oradan aldığı kişisel bilgiler ile doğrulama yapmaktadır. Böylece kullanıcı bir parça daha hız kazansa da, o siteye giriş yaptığını bu andan itibaren Facebook bilmekte, bu bilgileri kendi data merkezinde saklamaktadır. Bu şekilde, kişilerin kullanım pratikleriyle ilgili pek çok bilgi saklanmakta, ilgi duydukları konularla ilgili reklamlar seçilerek, kullanıcının “zaman tüneli”nde kullanıcının önüne sunulmaktadır. Bu durum Facebook’un ne şekilde bir reklam aracı olduğunun ifadesidir.

Popüler kültürün bir başka özelliği de durmadan değişimdir. Değişimin her an ve her koşulda olmak zorunluluğu, nesneye büyük bir devinim vermektedir. Tüketim ne kadar hızlı olursa, üretim de bir o kadar hızlı olmak zorundadır. Böylece tüketilen her şey, yeniden üretilerek ve başkalaşarak yeniden tüketime sunulur. Facebook’un bugünkü doğası da birebir bu şekildedir. Yaptığınız herhangi bir etkinlik – bu metinsel bir üretim olsun, görsel bir çalışma olsun - gündemde kalma süresi oldukça düşüktür. Birkaç dakika içerisinde listenin en altına doğru ilerlemeye başlar ve gözden düşer. Yeni üretim yapılmadıkça da silinir yok olur, görünürlüğü biter. Özellikle arkadaş çevresi genişledikçe, gündemde kalma oranı da değişir. Arkadaş sayısı ve o arkadaşların üretim sayısı ile kullanıcının yaptığı üretimin gündemde kalması arasındaki oran ters orantılıdır. Bu şu anlama gelmektedir: Kullanıcı ne kadar sosyalse – matematiksel bir veri olarak sosyallik kastedilmektedir- gündemde kalma oranı da o kadar düşüktür. Facebook’un yapısı bu noktada kullanıcılarını yeni üretimler yapmaya, üretilen o şeyleri de paylaşımaya zorlayacak şekilde yapılanmıştır. Gündemde kalabilmek, popüler olabilmek ve bu popülerliğin aurasını yani etkileme gücünü genişletebilmek, çok üretim yapmak ve çok beğeni alabilmekten geçmektedir. Böylece kullanıcılar, paylaşacak bir şeyleri

olmasa bile, başka kişilerin sözlerini, herhangi bir önemi bile olmayan bir fotoğrafı, hiçbir şey bulamasa da özçekim (*selfie*) fotoğrafları paylaşmaya başlamışlardır. Bir tarafta ne kadar tüketilirse, öteki tarafta o kadar üretilmektedir.

Popüler kültürün daha çok halk tabakasına hitap ediyor olması, her zaman elitist görüşteki yüksek kültür mensuplarının, bu kültürü elinin tersiyle itmesine neden olmaktadır. McQuail'in "Kitle İletişim Teorisi" kitabı da bu durumu açıklamaktadır. McQuail'e¹⁶⁰ göre kitle kültürünün ve popüler kültürün bir başka özelliği ise, önceleri ayırım konulan elitist kültür ve folk kültürünün birbirine harmanlanarak birleştirilmesidir. Popüler kültür, farklı özelliklere sahip geniş yığınlar tarafından paylaşıldığı için folk veya yüksek kültür gibi belirli bir tabakanın kültürü olarak isimlendirilememekte; fakat her iki kültür göstergelerini de içinde barındırmaktadır. Popüler kültür, yüksek kültür gibi az sayıda, eğitilmiş insanın anlayabilmesi için kodlanmamıştır. Aksine, kâr düşünen yatırımcılar parasını ödeyen müşterilere yönelik geleneksel olmayan, kitlesel olarak üretilen, ticari, popüler ve homojen bir kültür üretmektedir.

Yüksek kültüre göre, basit, bayağı, avam ve çok hızlı değişime açık olduğu görüşü, iki kültürel olguyu birbirinden sert bir fay hattıyla ayırmaktadır. Bu ayırım sonucunda popüler kültür her zaman eleştirilerin ortasında kalmaktadır. "Yüksek kültür ile kıyaslandığında, popüler kültür, yüksek kültürden alıntılar yaptığı, sahte mutluluklar yaratıp, izleyicinin duygu dünyasına zarar verdiği, toplumun uygarlık kalitesini düşürdüğü ve de edilgen bir izler-kitle yarattığı için eleştirilmiştir."¹⁶¹

Facebook da hem folk kültürüne hem de elitist kültüre hitap eder şekildedir. Toplumun her katmanından insanın bulunduğu, farklı şekillerde kullanılsa da aynı veri ve görsel tabanın kullanıldığı bir mecradır. İçerik, arayüz ve kullanımı oldukça basit şekildedir. Herkesin rahatlıkla anlayabileceği, kavrayabileceği şekilde tasarlanmıştır. Bu sebeple de, ister eğitilmiş olsun, ister olmasın herkes Facebook'u kullanabilir. Arayüzler, tüm dünyada aynı olduğu için de, farklı bir ülke veya dil bile olsa, Facebook'u daha önce kullanan herkes rahatlıkla kullanmaya devam edebilir. Ancak sayısal dünya içerisinde pek çok mecra olduğu gibi ve Gans'ın da

¹⁶⁰ McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*. London: Thousand Oaks, 40

¹⁶¹ Gans, 2007, 43

görüşüne doğru orantılı olarak, sahte dünyalar ve sahte mutluluklar yaratan bir yerdir. Öncelikle, internet üzerinde olması ve sayısal olması bile Facebook'un simülatif bir mekân olduğunu göstermektedir. Bu gerçek ötesi mekân, gerçek ötesi bir tatmin duygusu da yaratmaktadır. Gözle görülmekte fakat elle tutulamamaktadır. Bu, internet mecrasının ontolojik olarak hipergerçekliğinden dolayı meydana gelmektedir.

4.5. Simülasyon, Hipergerçeklik ve Facebook

Bu noktada hipergerçek (hyperrealité, hypereality) terimini ve onu var eden zemini anlamak gerekmektedir. Facebook'un, Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik terimleriyle oldukça ilintili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hiper kelimesi "ötesi" anlamına gelmektedir. Hipergerçeklik de "gerçek ötesi" anlamında kullanılmaktadır.

Baudrillard'ın kavramlaştırdığı, hipergerçeklik, simülasyon, simulakr gibi kavramların kökenine bakıldığında modernizmden ve post modernizme dönüşümün etkisini hissetmek mümkündür.

Siyasal, kültürel ve endüstriyel devrim, kıta Avrupası'nın en önemli değişim ve kırılma sacayaklarından. Bu değişim bugünün modern demokrasisinin de temelini oluşturmaktadır. Özellikle "aydınlanma" süreci ile başlayan hayat şekli, dünya görüşü, endüstriyel değişimler modernizmi beraberinde getirmiştir. Modernizm ile ilgi pek çok farklı görüş ve açıklama vardır. Tüm bu açıklama ve görüşler, modernizmin farklı boyutlarına gönderme yapmaktadır. Kavram pek çok kez irdelenmesine ve farklı boyutlardaki açıklamalara rağmen, ortak görüş, bir sürecin sonucunda yaşanan zamansal ve mantıksal değişim ve onun getirdiği yepyeni ve hızlanarak değişen süreç olarak tanımlanabilmektedir.

Modern dünyanın başladığı zamanların on yedinci yüzyıl Batı Avrupası'na kadar izi sürülebilir. Yeni bilimsel ve rasyonel bilginin geliştirilmesi, ortaya çıkışı ve hayata geçirilişinde rol alan Bacon, Galileo, Hobbes, Machiavelli'dir. Özellikle Descartes, salt sübjektif ile onun karşısında yer alan objektif ve

gerçeği birbirinden ayırt eden rasyonel bilginin temellerinin tam anlamıyla atılmasını sağlamıştır.¹⁶²

Rönesans ve reformlarla Avrupa’da başlayan bu aydınlanma hareketi, özellikle, teolojik yaşamı gündelik hayatın merkezinden çıkarmış, çok daha seküler bir hayatı merkeze yerleştirmiştir. Böylelikle kültür, sanat, mühendislik ve sanayi konularında çok büyük değişimler hayata geçmiş ve bugün hayatımızı çevreleyen tüm yeniliklerin temelleri atılmıştır.

“Bir değişme ve gelişme kuramı olan modernleşme kuramı, toplumların modern ekonomik gelişme aşamasına ulaşmaları için kültürel ve toplumsal bir değişim sürecine ihtiyaç duydukları yönünde bir inanca dayanır.”¹⁶³

Modernizmin kökeninde aydınlanma ile ilgili büyük proje bulunmaktadır. Aydınlanma projesi, eski ve gelenekselleşen, kulaktan dolma bilgileri önemsiz kılmakta, öncelikle akıl ve empirizmin ışığında bilgilenme ve yenilenmeye yönelmektedir. “Postethnic America: Beyond Multiculturalism” eserinde Hollinger; “İnsanları ancak hakikat özgürleştirip mutlu kılabilir. Dünya ve kendimiz hakkında bilgimiz ne kadar bilimsel olursa, insanoğlunun hayatı da o kadar iyi olacaktır. Ahlâksızlık ve mutsuzluğun nedeni cahilliktir ve bilimsel bilgi, ilerleme ve özgürlüğü meydana getirmeye engel olan cahilliğe engel olacaktır,”¹⁶⁴ demektedir.

Hollinger’in görüşünü iyi niyetli bir görüş olarak değerlendiresek de, açıklamasına tamamen katılmamaktayız. Kanımızca, sosyolojik dünya sadece akıl ve bilim ile açıklanamaz. Kaldı ki bu anlayış duyguyu, estetiği, sanatı çerçevenin dışına itmektedir. Oysa insanı insan yapan düşünce ve duyguların tam ortasında sanat da bulunmaktadır. Ayrıca, ahlâksızlık ve mutsuzluğun nedenini sadece cahilliğe indirgeme doğru bir tanımlama olarak görülme de, cehaletin, ilerlemenin önündeki en büyük engel olduğunu kabul etmekteyiz. Bu nedenle, farklı görüşten pek çok kaynağın okunarak bir sentezden geçirilmesi alışkanlığının toplumun tüm kesimlerine yaygınlaşması gerektiğini, ancak bu şekilde doğru bilgiye ulaşılabileceğini savunmaktayız.

¹⁶² Jenks, C. (2012). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. (çev. İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Birleşik Yayınevi, 500

¹⁶³ Altun, F. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*. İstanbul: Yöneliş yayıncılık.

¹⁶⁴ Hollinger, D. A. (1995). *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books, 101

Modernizm süreci ile ilgili çeşitli düşünürlerin farklı yaklaşımları olmuştur. Bunların bazıları birbiriyle çelişmekle beraber, bazıları da aynı bakış açısı içerisinde farklı yorumlamalardan oluşmaktadır. Ancak yorumlar ne olursa olsun, tüm görüşler, Modernizm'in gerçek bir vaka (*fact*) olduğu ve insanoğlunun geçtiği bir süreç olduğu konusunda hemfikirdir.

“Marksist görüş çerçevesinde Modernizm, kapitalist görüşün çıkışı ile ilişkilendirilmiştir. O'na göre modernleşme süreci, kapitalizmin ortaya çıkışı ve gelişmesi ile kapitalist toplum üretim tarzının maddi örgütlenmesi tarafından oluşturulan sosyal ilişkilerin uyarlanması sürecidir.”¹⁶⁵ Modernist toplum ayrıca kapitalist toplum olmakta, bu toplum içerisinde yalnızca kendi emeklerini satan proleter bir sınıf oluşmaktadır ve ayrıca bu iş gücüne hâkim olan burjuva sınıfı da üretim fazlası (*surplus value*) değer olan kârın sahibi konumundadır. Burjuvazinin kendi ürettiği işin kontrolünü yitirmesinden dolayı ise, kendi yaptığı işe karşı yabancılaşmaya başlar. Bu da Modernizm içerisinde, insanların kendi ürettikleri mallara karşı yabancılaştığı bir ortam sunar.

Jeanniere¹⁶⁶, modernliğe benzer bir açıdan yaklaşarak modernliğin, toplumsal süreçlerde yeniyi ait olan bir bilinç yapılanması olduğunu ve eskinin, sürekli olarak dışlandığını belirtir. Eskinin karşısına yeninin ön plana çıkartıldığını yani, modaya-güne-çağa uygunluğun, modernlikte esas olduğunu söylemektedir. Özkiraz da benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Özkiraz'ın¹⁶⁷ perspektifine göre, modernite, geçmiş, geleceği ilgisinin dışında tutar. Geçmişe bakışı bir tür geriye dönüş olarak niteler. Mühim olan bugündür. Modernizmin bugünü, aynı zamanda iyi, güzel ve doğru olandır. Bugünü meşrulaştıran modernitenin kendisidir. Bugün kendi mantığı içinde varolan ve üstün olandır. Aynı zamanda modernitede zamanın mekânsallaşmasının bir sonucu olarak dün ve dünün gerçeklerini, bir başka deyişle ölçülerini inkâr ediş vardır.

Son olarak modernite, ekonomik bir değişimin de habercisidir. Sanayi devrimi ile başlayan süreç içerisinde, insanın, makineye karşı bir mücadelesi de

¹⁶⁵ Jenks, 2012, 503

¹⁶⁶ Jeanniere, A. (2000). *Modernite Nedir?* Modernite Versus Postmodernite. M. Küçük (Derleyen). Ankara: Vadi Yayınları, 18

¹⁶⁷ Özkiraz, A. (2003). *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*. Çizgi Kitabevi, Konya, Çizgi Kitabevi, Konya

başlamıştır. Sanayileşme, makineleşmeyi getirmiş, makineleşme, seri ve çok sayıda üretim tarzını oluşturmuş ancak bunun yanında daha az iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Bunun sonucu olarak, insanlar, sanayi merkezlerine yönelmiş, şehirler büyüyerek megapol halini almış, ancak iş gücündeki daralma, sert bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Böylece, insanlar kapitalist sistemin altında ezilmeye başlamış, daha bireysel ve makineleşmiş bir hayat içerisine girmiştir.

Marshall Berman “Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor” adlı eserinde Modernizmin nasıl işlediğini ve sonuçlarını Marksist bakış açısı üzerinden formülize etmektedir. Berman’a¹⁶⁸ göre bir dünya pazarı oluşmuştur.. Bu dünya pazarı yayıldıkça değdiği her yerel ve bölgesel pazarı yok eder. Üretim, tüketim ve insan ihtiyaçları giderek uluslararası ve kozmopolit bir nitelik kazanır. İnsan arzularının ve taleplerinin kapsamı, giderek çökecek yerel pazarların kapasitesinin çok ötesine ulaşır. İletişim dünya ölçeğinde genişler ve teknolojik bakımdan karmaşık kitle iletişim araçları ortaya çıkar. Sermaye giderek daha az elde yoğunlaşır. Bağımsız köylü ve zanaatkârlar kapitalist kitlesel üretimle rekabet edemez; topraklarını terk etmek, atölyelerini kapatmak zorunda kalır. Bu ciddi anlamda bir göç anlamına gelmektedir. Metropollerin oluşmasının en önemli sebeplerinden birisidir. Ancak bir yandan da hem metropollerde hem de terk edilen kırsalda derin dengesizlikler oluşur. Üretim giderek merkezileşir ve ileri derecede otomatlaşarak fabrikalarda yoğunlaşır. Kırsalda da durum farklı değildir; çiftlikler “tarlalardaki fabrika” halini alır ve köylerini terk etmeyen köylüler tarım proleteryasına dönüştürülür. Muazzam sayılarda köklerinden koparılmış yoksul insan büyüklüğü -ve sarsıntılı- bir şekilde ortaya çıkan şehirlere akın eder. Bu büyük değişimlerin görece düzenli seyredebilmesi için yasal, mali ve idari merkezileşme gereklidir. Ulus devletler çıkar ve ellerinde büyük güç toplarlar. Gene de sermayenin uluslararası kapsamı bu gücü yıpratmaktadır. Bu arada sanayi işçileri adım adım bir tür sınıf bilinci geliştirmeye başlar; yaşadıkları derin sefalet ve müzmin baskıya karşı harekete geçerler.

Berman’ın en temel şekliyle anlatmaya çalıştığı durum, modernizm sonucunda ortaya çıkan kapitalizmin insanlara, topluma ve son tahlilde tüm

¹⁶⁸ Berman, M. (2009). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. (çev. Ü. Altuğ, B. Peker). İletişim Yayınları, 12. Baskı, 130

dünyaya yapmış olduğu etkidir. Bu etki o kadar sert hale gelmeye başlamıştır ki, bu etkiyi yok etmeye çalışacak, onu ters düz edecek farklı yaklaşımlar aranmaya başlanmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın etkileri ve Liberalist görüşler yayıldıkça, o görüşlerin karşısına “modern ötesi” olarak adlanan Postmodernizm görüşleri çıkmaya başlamıştır

İnsan yaşamındaki her sorunun akılcı koşullar içerisinde çözümlenmesi, türeyen sorunların, eğitimsizlik ve cahillik çerçevesinden algılanması gibi düşünce şekillerinin, bir süre sonra, tüm sorunları çözemediği anlaşılmış, hatta bu düşünce içerisinde bile tutarsızlıklar oluşmuştur. Bunun sonucu olarak da modernizm algısında değişimler, modernizme karşı eleştirel yaklaşımlar olmuştur. Postmodernizm böylesine bir yaklaşımın sonucudur. Ancak Postmodernizm'i tam olarak açıklayabilmek oldukça zor görünmektedir. Featherstone¹⁶⁹ da benzer bir düşünceyi paylaşmaktadır. Onun perspektifine göre de postmodernizmi açıklamak oldukça güçtür. Zira sınırlarının muğlâk olması ve gerçekten modernizmin farklı bir devamı olup olmadığı oldukça tartışmalıdır. Ancak “post” kelimesinin “den sonrası” anlamını göz önünde bulundurursak, modernizmden farklı bir çizginin çekilmeye çalışıldığı, modernizm sonrası bir başka akım olduğunun vurgulandığı da anlaşılmaktadır. Böylece modernizmden farklı, onun daha ilerisinde ve ona –bir görüşe göre- karşı bir akım olduğunu söylemek olasıdır. "Postmodern" terimindeki "post" önekinin moderne karşıt olarak tanımlanan modernin sonrasını, modernden bir kırılmayı ya da kopmayı gösterdiği apaçıktır ve "postmodernizm" terimi modernin bir yadsınışını, belirgin bir şekilde terk edilmesini, modernin tayin edici görünümünden bağıntısız uzaklaşma anlamının vurgulandığı bir kırılmayı ya da sapıp uzaklaşmayı daha güçlü bir şekilde anlatır. “Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü” eserinde Orkunoğlu¹⁷⁰, modernitenin, farklı kuramcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığını sergiler. Kimilerine göre post-modernizm, meta-anlatılara inanmazlık,(Lyotard) kimine göre ‘radikalleşmiş modernite’ (A. Giddens), kimine göre ‘geç kapitalizmin mantığıdır’ (F. Jameson). E. Gellner'e göre postmodernist akım, göreceliğin, yaşayan ve günümüzde karşımıza çıkan bir türüdür. Postmodernizmi ‘gösteri toplumunun’ (G. Debord) kültürü olarak ele alanlar da

¹⁶⁹ Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

¹⁷⁰ Orkunoğlu, Y. (2007). *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*. İstanbul: Ceylan Yayınları

vardır. Habermas'a göre postmodernizm 'yeni muhafazakârlık'tır. Kimilerine göre postmodernizm, sağ-sol, doğru-yanlış, bilim-din gibi karşıtlıkları aşmaya çalışan bir düşüncedir.

Sanatta da Postmodernizm ile durum farklılaşmaya başlar. Modernizm'in öğretileri yavaş yavaş ötelenmeye başlar. Kurallardan oluşan sert çizgiler çok daha az belirgin hale gelir. Cevizci¹⁷¹ de benzer şekilde Postmodernizm tanımı yapar. Resimde mantık, simetri ve düzenliliği reddederken karışıklık ve çelişkiden hoşlanır. Sanatla günlük yaşam arasındaki, popüler kültür ve elit kültür ayırımını aşmayı arzular. Örneğin sanatsal üretimin özgünlüğüne karşı çıkar ve sanatın salt tekrara dayalı bir faaliyet olabileceğini iddia eder. Edebiyat eleştirisinde postmodern yaklaşım metnin yaratıcısı olarak yazarın otorite ve iktidarına meydan okur. Dolayısıyla eleştiride, yazarın amacının ya da niyetinin ne olduğu önemsizleşir.

Görülmektedir ki, postmodernizm, modernizmden oldukça farklı konumdadır. Postmodernizm, modernizmin alt üst edilmiş, hataları üzerinde yeniden düşünülerek tasarımılaştırılmış, modernizmin "yersiz yurtsuz"laştırıldığı bir zaman akışıdır. İlerleyiş ve yeniden yorumlama, diyalektiğini, ontolojisini, kurallarını, tüm kavramsal alt yapısını yeniden gözden geçiren bir süreçtir. Özellikle çelişkilerin kendi içerisindeki armonisinden beslenerek, çatışmacı (tez, antitez ve sentez) ve gerilimli ortamdan yeni kurallar doğuran ve bu kuralların pek çoğunun, eski kuralları yok edecek radikallikte olduğu bir anlayıştır.

Küçükalp¹⁷², "Postmodern düşünce içerisinde, konu ne olursa olsun eleştiri (*criticism*) yatmaktadır" demektedir. Ona göre, ister rasyonel olsun, isterse irrasyonel, her düşünce ve fikre eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. "Postmodernizm" bir anlamda sadece, yirminci yüzyılın sonlarında yaşamının nasıl bir şey olduğuna ilişkin bir dizi yaklaşım, değer, inanç ve duygu için kullanılan, elverişli bir yaftadır. Kesin olarak postmodernizme atfedebileceğimiz biricik özellik, derin bir şüphecilik içermesi ve bu şüpheciliğin dil ve anlama yönelik büyük bir saplantıdan doğup şekillenmesidir.

¹⁷¹ Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 841

¹⁷² Küçükalp, K. (2003). *Nietzsche ve Postmodernizm*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Eleştirel teorisyenlere göre, kapitalist modernlik bireyin sonunu hazırlama tehdidini içeriyordu ve yeni bir tahakküm biçimi olarak kültür endüstrisi tek boyutlu bir toplum yaratıyordu. Bu toplum modeli, Foucault'un çözümlemesini yaptığı modernlik pratikleriyle paralellik arz etmektedir. Foucault post-hümanist bir çerçevede, modern dönemde bireyin ölümü metaforuyla, bireyin modern teknolojiler tarafından üretilen bir nesne durumuna indirgendiğini vurgulamaktaydı. Aynı şekilde eleştirel teoriye göre de, bireyin sönükleşmesi, nesneleşmesi; kapitalist sistemin kültür endüstrilerinin, bürokrasilerinin ve toplumsal denetim tarzlarının bir ürünüdür.¹⁷³

Postmodernizm, globalleşmiş tekil kültürü kesinlikle reddeder. Çoğulculuk ve hayatta yaşanan her rengin söz hakkı vardır. Böylece her kesimden insan, postmodern toplumlarda söz sahibidir ve kendi yaşam alanları vardır. Hiçbir güç, kurallar ve baskılar ile bu farklılıkları homojenize etmeye çalışamaz.

“Postmodernizm saldırısına uğrayan en önemli kavramlar, ‘bilgi teorisi’, ‘nesnel gerçeklik’, ‘evrensellik’, ‘özne’ vb. kavramlardır. Gerçekliğin bir ‘söylem’ ve ‘kurgu’ olduğunu iddia eden postmodernizm, gerçekliğin insan aklının ürünü olduğunu ileri sürer.”¹⁷⁴

Postmodern görüşlerin hâkim olduğu genel konular yanyana geldiği zaman, gerçeklerin modernist gerçeklerden farklı olduğunu görmek zor değildir. Gerçek artık herkes için farklı hâle gelmiştir ve algı tekilleştirilmekten çok çoğullaştırılmaya çalışılmaktadır. Gerçeklik içerisindeki bu değişim, şüphesiz ki teknolojinin insan yaşamına olan etkisiyle de ilgilidir. Artık insanlar tek bir gerçeklik içerisinde değil, algıların neyi nasıl algılandığıyla ilgili bir gerçeklik yaşamaktadır. Bu da postmodernizmin muğlaklık ilkesiyle pekişmekte, evrensel gerçeklerin yerini, küçük gerçeklik parçaları almaktadır. Orkunoğlu gerçekliğin öznel olduğunu, sadece bireylere göre değişen imajlar var olduğunu söylemektedir. Her bireyin kendi öznel gerçekliği vardır. Derrida'nın, ‘metnin dışında hiçbir şey yoktur’ düşüncesini ileri sürerek, nesnel gerçekliği reddettiğini benzer bir şekilde, Baudrillard'ın simülasyonun ön plana geçtiğini bu nedenle postmodern felsefe, ‘her şey söylem

¹⁷³ Best, S., Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmalar*. (çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı. 263-264

¹⁷⁴ Orkunoğlu, 2007, 136

veya metindir' görüşünü ileri sürdüğünü ve gerçek dünya hakkında bilginin gereksiz olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁵

Gerçekliğin öznel oluşu, değişen imajlar dünyası gibi kavramlar postmodern söyleme yeni bir bakış getirmiş ve gerçekliğin birer izdüşümler olduğu, var olmayan bir şeyin varmış gibi gösterilmesi gibi kavramlarla simülasyon kuramı ortaya çıkmıştır.

4.5.1 Simülasyon, simulakr ve hipergerçeklik çerçevesinde Facebook

Sayısal hayatın bilgisayar ve internet sayesinde gündelik hayatın önemli bir bölümüne hâkim olması, toplumların farklılaşmasının ve değişimin ana unsurunu oluşturmaktadır. Günümüzde insanlar hayatın karmaşık ve hızlı döngüsünden uyum sağlamak için sayısal hayatı oldukça fazla kullanmaya başlamıştır. Ancak gerek bilgisayar, gerekse internet sayısal bir platformda hayat bulmaktadır ve elle tutulur bir fizikselliğe sahip değildir. Yapılan işlemlerin hepsi sayısal ifadelerle belli ortamlarda saklanmakta, ancak herhangi bir yanlış işlem ile bir anda da yok olabilmektedir. Elektriksel, manyetik ve hatta virüs tabir edilen yazılımsal etkiler, gerçekten yapıldığı düşünülen tüm işleri bir anda yok edebilmektedir. Bu sebeple de, günümüzde yapılan pek çok sayısal işlem, gerçek anlamda simülatiftir. Banka hesapları, internette yaratılan yeni hesaplar, hatta yazılan bu tez bile her an yok olmaya ya da sayısal anlamda zarara oldukça açıktır.

Simülasyon kelimesi yaklaşık yarım asırdan beridir kullanılan bir terimdir. En yalın tanımıyla simülasyon, olmayan bir şeyi var göstermektir. Adanır'ın¹⁷⁶ belirttiği gibi, simülasyon gerçeğin tüm göstergelerine sahip olduğu halde, gerçeğin kendisi olmayandır. Günümüzde özellikle teknolojik bir terim gibi algılanmaktadır. Çünkü gerçekten de bir simülasyon teknolojisiyle simülasyon teknikleri vardır (savaş uçağı pilotları için uçuş ve bombalama simülasyonu tekniği, Japon itfaiyeciler için eğitim amacıyla kullanılan deprem simülatörleri vb). Baudrillard'ın sözünü ettiği simülasyon ise bu teknolojik anlamı da kapsamakla birlikte, daha genelde toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik olanı kapsamaktadır.

¹⁷⁵ Orkunoğlu; 2007, 138

¹⁷⁶ Adanır, O. (2008). *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*. İstanbul: Hayalet Kitap,12

Adanır¹⁷⁷, Baudrillard'ın, gerçekliğini yitirmiş bir 'üretim' düzeninde yaşandığını belirtir ve Baudrillard, bu düzene bir 'yeniden-üretim' düzeni (re-production) düzeni demektedir. Bilinenin aksine, somut anlamda da yaşamı belirleyen sanayi ve tarım sektörleri değil, hizmet ve iletişim sektörleridir ki bunların üretimden çok, birer yeniden üretim sektörü olduklarını söylemek daha doğrudur. Hizmet ve İletişim, gerçek değer yaratan sektörler değil ancak katma değerler yaratan sektörler olduğu düşünülebilir. Ancak günümüzdeki en önemli güçlerden olduğu da kabul edilmelidir. "Baudrillard, giderek sanallaşan, elektronikleşen, teknolojikleşen en son iletişim biçimlerinin insan toplumlarındaki yansımaları ile bunların gerçek değerlerinin anlaşılması amacıyla geliştirdiği yeni tasarım ve kavramlarla son derece büyük yankılar uyandırmıştır."¹⁷⁸

İmge kavramı Baudrillard için önemlidir. Bunun nedeni, etrafta görüp yaşanan her şeyin, insan beyninde bir karşılık bulmasıdır. Bu karşılık bulan her şey imgeyi oluşturmakta ve insanların algı ve davranışlarını etkilemektedir. Baudrillard'a¹⁷⁹ göre; her şey imgeden geçtiği için, gerçeğin yok olmasından yakınıyor. Ancak şurası unutuluyor ki, gerçeklik karşısında imgenin kendisi de yok oluyor. Bu işlem sırasında asıl feda edilen şey, gerçeğin kendisinden çok imge; çünkü özgünlüğü elinden alınmış olan imge, utanç verici bir suç ortaklığına sürükleniyor. İmgenin yüzeyselliğine teslim edilmiş olan gerçeğin özlemini duyup bunun karşısına, gerçeğin ifadesine teslim edilmiş bir imgenin yüzeyselliğini çıkarmak gerekir. İmgeye eski gücünü kazandırmanın tek yolu, onu gerçeğin elinden kurtarmaktır ve ancak imge kendi özgüllüğüne (Rosset, kendi budalalığına diyordu) kavuştuktan sonradır ki gerçeğin kendisi de kendi hakiki imgesi ile yeniden buluşabilir.

Baudrillard'ın bakış açısına göre, artık modernite, kapitalist düzenin ta kendisi olmuş ve yok olmaya başlamıştır. Kellner'ın ifadesiyle, Baudrillard'ın genel anlatısı üretim ve endüstri kapitalizminin egemenliğindeki modernite çağının sona ermesi ve "taklitler", "hipergerçeklik" "şiddetli bir infilakla içe dönük çöküş" (implosion) ve

¹⁷⁷ Adanır, 2008, 14

¹⁷⁸ Ulaş, S. E. (2002). *Felsefe sözlüğü*. (Haz.: A. B. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

¹⁷⁹ Baudrillard, J. (2005). *İmkânsız Takas*. (çev. A. Sönmezay), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 146-147

yeni teknoloji, kültür ve toplum biçimleri tarafından oluşturulan postendüstriyel Postmodernite çağıyla ilgilidir.¹⁸⁰

Bu fikre göre yaşamımızı çevreleyen her şey kendi gerçekliğinden kopmuş, gerçeği taklit eden, ancak taklit ederken de gerçekten gitgide uzaklaşan, gerçek tanımını yok eden bir durumdur. Kopyalar modelin taklidi ve benzeridir, ama simulakrın modeli yoktur. Serilerden herbiri farklılıktan oluşmuştur ve farkların farklılığı sayesinde diğer serilerle iletişim halindedir; çünkü "model fark içinde paramparça olur". Bu tanımlama Baudrillard'ın hiperreellerinden çok farklı gibi gözükmemektedir. Simulakr "ebedi dönüşün merkezini kaybetmiş merkezleriyle geçip giderek sadece kendi kendinde işler."¹⁸¹

Ancak bu başkalaşım başka bir tür gücü içinde barındırır. Postmodern sistemin kendi içerisindeki tutarsızlığını devreye sokar. "Simulakr, Nietzsche'nin de belirtmiş olduğu gibi "eğrinin (doğru olmayan) yüksek gücüdür". Ebedî dönüş sayesinde ikonlardan, modellerden kurtulunur ve temsili olan bir dünya sistemi saptırılır. Yersiz yurtsuzlaşılır ve kimliksizleşilir. Bu, simulakr ile iç içe olarak kabul edilen Postmodern düşüncenin özürleştirici ve saptırıcı yanıdır."¹⁸²

Her ne kadar Jean Baudrillard'ın bugünkü internet dünyasını görmeye ömrü yetmese de, ortaya attığı kuramlar, bugün oldukça etkin bir şekilde kullanılmakta ya da hararetle tartışılmaktadır. Özellikle simülasyon ve hipergerçeklik kuramları, sayısal ve bilgisayarlarla düzenlenmiş hayat içerisinde oldukça tanıdık bilgiler içermektedir. Herkesin herkese, fiziki ortamlar dışında ulaşabiliyor olması, bir "şey" in "şey" olabilmesinin ancak elle tutulur, gözle görülür olması şartından çok uzak bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Artık varlıklar, sanal ortamlar içerisinde, sanal durumlarından çok daha farklı durumda olmaktadır. Baudrillard¹⁸³ da bu durumu çok daha önceden görmüş bir düşünürdür. Ona göre, video, etkileşimli ekran, , multimedya, internet, sanal gerçeklik: karşılıklı etkileşim bizi her yandan tehdit ediyor. Her yerde mesafeler birbirine karışıyor, her yerde mesafeler ortadan kaldırılıyor: Cinsiyetler arasında, zıt kutuplar arasında, özneye nesne arasında,

¹⁸⁰ Kellner, D. (1993). *Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar, Modernite Versus Postmodernite*. Mehmet Küçük (Editör), 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları, 227-259

¹⁸¹ Akay, A. (1997). *Postmodern Görüntü*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 91

¹⁸² Akay, 1997, 92

¹⁸³ Baudrillard, J.,(2001). *Baştan Çıkarma Üzerine*, İstanbul : Ayrıntı Yayınları, 129- 130

sahneyle salon arasında, eylemin başkahramanı arasında, gerçeğe gerçeğin sureti arasında bir mesafe bulunmuyor ve Baudrillard'a göre insanlar, artık hiçbir engelle karşılaşmadan, ekranın, sanal görüntünün içine giriyor. Birinin hayatına girer gibi ekranın içine giriliyor. Bu noktada Baudrillard kendi hayatlarımızı dijital bir kombinezon gibi üzerimize geçirdiğimiz metaforunu kullanıyor.

Bu metafor ışında Facebook'un da o kombinezonlardan birisi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Facebook, kullanıcının sayısal bir uzantısı olarak, gerçek yaşamda varolduğu kadar sayısal ortamda da varlık alanıdır. Hemen hemen her gün Facebook kimliği kontrol edilmekte ve o kimlik çeşitli paylaşımlarla geliştirilmektedir. Tıpkı bir kombinezon gibi kullanıcıların şeffaf olarak üzerini kapatan, eksikleri örttüğü kadar, kullanıcıları daha çekici kılan bir yapı olduğu söylenebilir. Facebook sayesinde hemen hemen hiçbir engel kalmadan, kullanıcıların hiç tanımadığı diğer kullanıcıların bilgilerine erişebildiği ve onların hayatlarıyla ilgili bilgiyi zahmetsizce toplayabildiği yerdir. En önemlisi, LinkedIn gibi sitelerin aksine, kullanıcının diğer kullanıcının profilinin görüntülediği hakkında hiçbir bilgi vermeyen bir sitedir. Baudrillard'ın da savunduğu gibi hiçbir engelle karşılaşmadan insanların hayatlarına girilebilen en önemli sayısal mecradır.

Türkiye'de de bir zamanlar olduğu kadar günümüzde de benzerini ekranlarda gördüğümüz,¹⁸⁴ Amerikalı Loud ailesinin yer aldığı program oluşmaktadır (veya oluşturulmaktadır) Bu programda bir anne, bir baba, beş çocuk ve iki köpekten oluşan 7 kişilik Loud ailesinin günlük hayatları 7 ay boyunca 24 saat kamera altına alınmış ve seyirciye ulaştırılmıştır. Amaç, ideal Amerikan ailesinin yaşamını ekranlarda göstermek, gerçek bir yaşamı kaydetmektir. Ancak Baudrillard, bunun mümkün olmadığını söylemektedir. Çünkü kameraların olduğu bir ortamda hiçbir zaman kendimiz olarak davranamayız. Dolayısıyla ailenin yaşamıyla ilgili bir gerçeklik yoktur.

Günümüzde bu tür programlar rating alıyor olmalarından ötürü, fazlasıyla ekrandadır. Survivor, Ütopya ve hatta “evlendirme programları”, kişiliklerin sahte yüzlerinin ekranlara yansıtıldığı, içinde fazlasıyla kurgusallığın olduğu, en büyük

¹⁸⁴ Biri Bizi Gözetliyor Televizyon Programı

kurgunun da, kişinin kameralar önünde olduğunun farkındalığıyla kendi karakterinin bir rolünü oynadığıdır. Program yapımcıları tarafından yarışmacılar, özellikle birbirinde farklı, zıt karakterlerden oluşturulmakta, program içerisinde, çekişme, kavga gibi durumların oluşturulması sağlanmakta, yarışmacıların, birbirinin arkasından dedikodu yaptığı anlar çekilerek ekrana farklı insan karakterleri kurgusu yansıtılmaktadır. Tüm bu programlar, açık hava veya stüdyo ortamında ama bir çekim platosunda çekilmekte ve yayınlanmaktadır. Gerçek hayattan kesitler olarak gösterilen bu tür programlar, bir mağazanın vitrini gibidir ve tüm oyuncular birer konu mankenidir. Her biri kendi kişiliklerinden uzak, şöhretimsiliğin getirdiği şartlara bağlı bir kişilik sunmaktadırlar. Bu, hem kameralardan dolayı, hem de sisteme girmeden önce imzaladıkları sözleşme sebebiyledir. Baudrillard¹⁸⁵ bu tür ortamları bireyin kendi üstüne düşünmediği, ama sayısız nesnel göstergeyi seyretmesinde, toplumsal statünün gösterenlerinin düzeninde soğrulduğu tüketimin düzenli yeri olarak vitrine benzetir. Bu bakış açısına göre birey vitrinde yansımaz, orada soğrulur ve yok olur. Tüketimin öznesi göstergelerin düzenidir. Facebook aracılığıyla kullanıcılar da reklam verenlerin ya da çeşitli firmaların üzerinde çalışmalar yaptığı denekler haline gelir. Facebook için ne kadar çok kullanıcı olursa, işletmelerin satış çalışmaları yapacağı bir o kadar fazla denek, Facebook'un da bir o kadar fazla kazancı olacağı söylenebilir. Vitrinlerde kendini sergilemeye çalışan kullanıcılar soğrularak birer meta haline gelirler. Bu durumu, kullanıcının yaptığı her hareketin küresel ekonominin ekmeğine yağ sürmesi olarak anlamlandırabilmek de mümkündür.

Sayısal düzenler, elle tutulur ve gözle görülür değildirler. Onları elle tutulur ve gözle görülür hâle getirmek ancak başka medyaların devreye girmesiyle oluşur. Ekran, yazıcı vs. gibi... Dolayısıyla sayısal platform ontolojik olarak sanaldır. Herhangi bir araç yardımı olmadan görülemez, yaratılamaz ve ayrıca güç kaynağı kapandığı andan itibaren de yok olur, çalışmaz. Medyalardan biri, mesela sabit disk, bozulduğu andan itibaren de, o artık yoktur. Yazılmış yüzlerce sayfalık bir kitap, çekilmiş videolar veya fotoğraflar normal koşullarda varmış gibi görünseler de, bir arıza neticesinde milisaniyeler içerisinde ulaşamaz, dolayısıyla da yok olmuş hâle gelebilirler.

¹⁸⁵ Baudrillard, J. (2010a) Sanat Komplosu, İstanbul: İletişim Yayınları. 2. Basım. 252

Facebook, sayısal düzenin bir parçasıdır. Bu anlamda Facebook da her an yok olabilecek hipergerçek bir mekândır. Hipergerçek olmasının nedeni, sanal bir platformun, gündelik yaşam içerisinde önemli bir yere gelmesi ve yönetilmeye ihtiyaç duyularak sanallığının ötesine geçmesidir. Dünyada, 2014 yılında, ortalama olarak, 2 saat, Türkiye’de ise 2,5 saat¹⁸⁶ kadar sosyal medya ile ilgilenildiği düşünüldüğünde, insanların hipergerçekliğe gösterdiği çaba ve harcadığı zaman ile emek önemli bir şekilde ortaya çıkmış olur. Bu kadar zaman harcanması da, günlük olarak siteyi yönetmeyi gerektirmekte, eksikliklerin giderilmesi, yeni iletilerin veya görüntülerin eklenmesi gibi, siteyi daha da hipergerçek hâle getiren yolların aranması zorunluluğunu getirmektedir.

Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde belirttiğimiz gibi, Facebook, kullanıcılarının gerçek karakterlerini gösteren bir site görünümünde değildir. Kişinin sitedeki ana fotoğrafından başlayarak, sitenin tüm karakteri, kişinin daha etkili görünümünü yansıtmaktadır. Hiçbir kullanıcı, karakterinin kötü yönlerini, insanlar arasında küçük düşebilecek ama geçmişte yaşanmış gerçek olayları, kendisinin karanlık yüzlerini siteye aktarmamaktadır. Özel olarak çekilmiş fotoğraflar, iletiler, yazılar genellikle sitelerde görülmekte ve kullanıcı hakkındaki düşünceler, bu manipüle edilmiş olan taraflarıyla çıkan imajlardan edinilmektedir. Bu da Baudrillard’ın simulakr tanımlamasının karşılığı anlamına gelmektedir.

Elias Aboujaoude, Facebook’u hayatımızın büyük bir bölümünü kaplayan solar sisteme benzetir. Bu görüşe göre, Facebook, birçok kullanıcının etrafında döndüğü, bizi içine çeken, kullananları diğer meşguliyetlerimizden ayıran ve güncellemelerle, artık insanların tanıştığı, buluştuğu, öğrendiği ve bildiği, bizi büyüleyen illüzyonlar sunan merkezler olarak görür. Ancak Aboujaoude¹⁸⁷ bu noktada Facebook’un yazma ve okuma faaliyetlerine yıkıcı bir etkisi olduğunu söyler. Facebook pek çok benzeri gibi, fotografik özelliklerin ağır bastığı bir mekândır. Yazı ve okuma kısa olduğu sürece vardır ancak uzun yazıların çok fazla okunmadığını söyler. Bu da postmodern eğimin en belirgin özelliklerinden birisidir. İmajların her şeyi anlattığı düşünülen ve kullanıcıların derinleme analiz

¹⁸⁶ İnternet:<http://wearesocial.net/blog/2014/01/social-digital-mobile-worldwide-2014> 14.01.2015’te alınmıştır

¹⁸⁷ Aboujaoude, E. (2011). *Virtually You: Dangerous Powers Of The E- Personality*. WW Norton&Company, Newyork London, 197

yapabilmesinden uzak bir platform... İnsanların, videolar ve fotoğraflar paylaştığı, içerik anlamında sosyal sorumluluk projeleri bile olsa, iinin boşaltıldığı, sabun köpüğü iletilerden oluşan bir hurdalık gibidir. Derinlemesine düşünmek ve yeni şeyler yaratmak yerine, iletilerin az bir sürede yok olduğu, sayısal olarak büyük ancak niteliksel olarak oldukça güçsüz bir mecradır.

Facebook'ta değişim oldukça hızlıdır. Gündemde kalabilmek ciddi anlamda bir plan, program ve tasarım işidir. Kişinin kendi görünürlüğünü tasarlayarak her an farklı şeyler üretmesi gerekir ki, listenin hep üstünde kalabilsin. Bu anlamda popüler kültürün en önemli uygulama alanlarından biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Baudrillard'ın tanımıyla; simülasyon evreninde toplum yoktur. Toplum ötesi (kitle) vardır. Ayrıca 1,3 milyar üyesiyle birlikte kendisi bir kitle sitesi halinde olan Facebook, kitle kültürünün de en önemli merkezleri içerisinde yer almaktadır. Bu kültürden kopmak pek de olası değildir, zira çeşitli uygulamalar ve oyunlarla, insanların sürekli online olması sağlanmaktadır. Hatta oyunların ilerleyebilmesi, diğer kişilerin belli istek iletilerine cevap vermesiyle oldukça ilintilidir.

Oscar Wilde'in dediğı gibi "İllüzyon bütün hazların başlangıç noktasıdır." Facebook'ta insanların kendini dünyaya sergilemesi de, aslında göz önünde olmaya, şöhrete ve popülariteye olan tutkunun kanıtıdır. Üyelerin popülaritesi için bir ölçüt kabul edilen arkadaş sayısı ise, özel ve açık alanla, gerçeklik ve sanallık arasındaki sınırı belirsizleştiren bir etmendir."¹⁸⁸ Postmodernizmin bünyesinde de belirsizlik ve muğlâklık olduğu düşünüldüğünde, Facebook'un postmodern dünyaya ait kapitalist yaklaşımlı bir site olduğunu söylemek çok da yanlış değildir. Ayrıca gerçek hayatta hayal edilen kişiliklerin, sayısal bir platformda simülatif karşılıkları olmasının en büyük ölçütü "arkadaşlar" bölümündeki kalabalık, ancak hiçbir zaman görüşülmeyen kişilerdir. Sayının fazla olması, kişinin de popülaritesinin arttığı gibi bir hipergerçeklik sunar. Bunların sonucu olarak, kullanıcıların bile kendi ilişki ağları, birbirleriyle ilişkileri kopuk arkadaşlık çatısı altındaki kitlesel topluluktur.

Facebook da Baudrillard'ın "porno" tanımı gibidir. Baudrillard, özellikle porno filmlerin hipergerçekliğini şöyle tanımlar: Pornoda yaşanan durumun bizim ya da

¹⁸⁸ Jensen, S. (2009). Facebook Kendi Kendinizi Jurnallemenin Platformu mu?. *Gree's Dergisi*, 31.

herhangi bir topluluğun gündelik yaşamda bir karşılığı yoktur, o herhangi bir şeyin yansıması değildir, olamaz da. Ama orada gerçekleşen bir şeyler vardır. O halde porno için şunları söyleyebiliriz: Pornografik içerik taşımayan filmlerde sevişme sahneleri oyuncular tarafından rolleri gereği taklit edilirler. Kaldı ki bu sahneler senaryoların getirdiği bir sürecin gidişatına uygun olarak perdeye yansır, ancak porno, seksi bir gösterge olarak ele alıp tüm çıplaklığı ve gerçekliğiyle bize sunarak hipergerçekleştirir. Porno bir smülakrdır, o seksi gizlemez ya da taklit etmez, simüle eder ve bu nedenle pornonun yarattığı tüm atmosfer hipergerçek bir atmosferdir.¹⁸⁹ Facebook'ta ise durum pek farklı değildir. Facebook, kullanıcının tüm göstergelerinin hipergerçek bir ortamıdır. "Arkadaşlar", "Fotoğraflar", "Videolar" birer simülakrdır. Facebook'un kendisi ise bir hipergerçekliktir. Dışarıdan bakan herkes, o kişinin arkadaşlar potansiyelini, idealize edilmiş yerlerdeki fotoğraf ve videolarını görür. Böylece aynı porno örneğindeki gibi, o insanın gerçekten çok arkadaşı olduğunu, bu durum sonucunda popüler, mutlu, entelektüel bir kişilik olduğunu gerçekmiş gibi sunar. Kötü giden hiçbir şey yoktur. Her şey idealize edilmiş bir kişilik profili halindedir. Pek çok simülakr, hipergerçekliğin oluşumuna hizmet eder. Bu hipergerçek ortam da büyük bir illüzyon yaratır ve gerçekliğin çok ötesinde, onun da ilerisinde, hipergerçek bir dünya oluşturur.

¹⁸⁹ Baudrillard, J. (2003). *Simulakrlar ve Simülasyon*. İstanbul: Doğu Batı. 18

5. SONUÇ

İnternet günümüzün gitgide çok daha fazla güçlenen iletişim yoludur. Bu güç o kadar büyük hâle gelmiştir ki, geleneksel iletişim araçları olan, radyo, televizyon, gazete ve benzeri basılı materyallerin hepsini içine almaktadır. Bugün, çeşitli internet kanalları sayesinde televizyon kanalları seyredilebilmekte, hatta eski yayınlara bile ulaşılabilen, radyo yayınları internet üzerinden takip edilebilmekte, basılı materyallerin hemen hemen hepsi internet üzerinden yayınlanabilmekte, hatta özellikle haberler, geleneksel yollardan basılan bir gazeteye göre çok daha hızlı kullanıcılarıyla buluşabilmektedir. Kaldı ki, geleneksel iletişim araçları hedeflediği kesim ile tek yönlü (*unidirectional, simplex*) iletişim kurarken, internet sayesinde bu durum karşılıklı (*omnidirectional, interactive*) iletişim haline gelmiştir. Karşılıklı iletişim kanallarının başında da sosyal paylaşım ağları gelmektedir.

Kanımızca, her yeni araç, gündelik hayatta bir etkili bulmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkan veya çıkarılan her tür yenilik, insanların ve toplumların yaşamlarında küçük veya büyük çaplarda dönüşüm sağlamaktadır. Ancak, her değişim, hem olumlu, hem de olumsuz etkileri de arkasından getirmektedir. İnternet, tüm dünya toplumları için radikal bir değişimi başlatan araçtır. Dünya çapında büyük ilgi gören bu araç, büyük yenilikler ve kolaylıklar sağlamıştır. Özellikle iletişim açısından, telgraf ve telefon kadar büyük, hatta onun daha ötesinde bir değişim, hız ve rahatlık getirmiştir. İletişimin küreselleşmesi, hızlanması ve kolaylaşması, tüm dünyadaki gerek sosyal, gerekse ekonomik yapıları değiştirmiştir. Ancak bu olumlu etkilerin yanında, tez dâhilinde açıklanmaya çalışılan olumsuzlukları da yanında getirmiştir. Bu sebeple, bizce, kullanılan her aracın yapısı kadar, nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı da oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Facebook, getirdiği olumlu etkilerin yanında pek çok olumsuz etkiye de açık bir sitedir. Asıl sorun, kullanıcıların bu açıkları nasıl değerlendiriyor olduğu, bu kullanımın kimlere ya da hangi zümrelere yarar veya zarar getiriyor olduğudur.

Sosyal paylaşım ağlarının en önemlilerinden ve en popülerlerinden birisi olan Facebook, günümüzün göz ardı edilemez bir gerçeğidir. Bilgisayar ve internet kullanan pek çok kişinin internet üzerindeki sayısal varlık kapısıdır. Diğer

kullanıcılarla buluşabilmek, iletişim kurabilmek, görsel-işitsel materyallerin karşılıklı gönderimini sağlayabilmek, boş zamanları değerlendirebilmek, tanınabilmek ve başka kullanıcıları tanıyabilmek için “şimdilik” ideal bir ortamdır. Geleneksel medyanın aksine, yine tek bir mekândan ama karşılıklı etkileşimin sağlandığı, bu olanağı sebebiyle de popüler hâle gelen bir medya kanalıdır. Dünyanın en fazla üyesine sahip sosyal paylaşım ağı olmasının sebebi de budur.

Tezin hazırlanması sırasında da görülmüştür ki, hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde Facebook ve Twitter, en popüler “online” iletişim şeklidir. Bu iletişim modeli, gerek akademik çevre içerisinde, gerekse de sosyal platformlarda oldukça farklı yaklaşımlarla tartışılmaktadır. Bu yaklaşımların ortak paydası, bu yeni iletişim olgusunun, insanların özel hayat ve kamusal hayat ayrımlarına ne derece müdahale ettiği yönündedir. Zira sayısal araçların toplumların en alt katmanlarına kadara yayılıyor olması, bir yandan sayısal araçların getirdiği toplumsal kullanım eşitliği gibi olumlu bir fark getirse de, bir yandan da insanların mahremiyetleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Ancak tüm bu tartışmalar göstermektedir ki, insanlar gündelik rutinlerinde kendi hayatlarını koruma ve diğer gözlerden uzak özel yaşam alanı oluşturma söylemlerine karşın, söz konusu internet ve Facebook olunca, bu söylemin tam aksi şekilde davranış sergilemektedirler. Yani aktüel hayatta insanlar kendi özel alanlarını ne derece korumaya özen gösterecekler de, konu internet ve Facebook olunca, özen gösterilen bu koruyucu tavır değişmekte, özel alanların da dâhil olduğu açık bir paylaşım alanı haline gelmektedir. Bu durum, kullanıcıların Facebook üzerinde kendilerini daha rahat ve daha özgür hissettikleri anlamına gelmektedir. Bu özgürlük alanı, pek çok kullanıcıya, olmak istedikleri ama olamadıkları kişiliklerini yaratma fırsatı vermektedir. Böylece Facebook, kullanıcıların aktüel hayatta olmak istedikleri ama olamadıkları kişiliklere büründükleri ve “rol” mekanizmasının fazlasıyla ön plana çıktığı sayısal bir mekân haline gelmektedir. Bu da, sadece Facebook üzerinden tanınan bir kişiye çok daha temkinli yaklaşılmaması gerektiği sonucunu çıkarmaktadır.

Her ne kadar Facebook kişilerin birbirlerini internet ortamında arayıp bulması için geliştirilmiş olsa da, günümüzde sitenin yapısı, herkesin birbirinden haberdar olabileceği ve hatta birbirini denetleyebileceği dönüşmüştür. Bu durum, Facebook’u dünyanın en büyük denetleme ve gözetleme sitesi yapmaktadır.

Öylesine ki, tek bir merkezden, kişinin mesleği, arkadaşları, beğenileri, seyahat rutinleri, ideolojisi, ailesi gibi pek çok özel bilgiye ayrıntılı bir şekilde ulaşılabilir. İşbu çalışma esnasında tarafımızca yapılan araştırmalar da göstermektedir ki, insanların, diğer insanlardan saklamak istediği yaşamı, yani özel yaşam ve gizli yaşam alanları, Facebook aracılığıyla kamusal alan haline gelmektedir. Facebook duvarı aracılığıyla yazılan, yüklenen her yazı, resim, ses vb. iletiler, gerekli filtrelemeler yapılmazsa, kamusal alanın içerisinde, herkesin görebileceği, bilgisayarına kaydedebileceği, kopyalayabileceği, kişisel bilgi ve fotoğrafların bir meta haline geldiği bir duruma da dönüşebilmektedir. Ancak yeniden tekrarlamak gerekir ki, bu durumu yaratan Facebook'un bir site olarak kendisi değil, Facebook kullanıcılarıdır. Facebook'un sadece bir platform olduğunu, bu platformun, kullanıcıların istek ve yönelimlerine uygun şekilde dönüştüğü düşüncesindeyiz. Bu dönüşüm dışında yapılan tüm eylemler ve onların doğurduğu sonuçlar, kullanıcıların kendi iradesiyle gerçekleşmektedir. Çalışmamızda sunduğumuz araştırmalar göstermektedir ki, kullanıcıların büyük bir çoğunluğu, Facebook üzerinden yapılan paylaşımların yaratacağı sonuçların farkında olmasına rağmen, hayatlarını ve dolaylı olarak arkadaşlarının hayatlarını bu sayısal platforma açma noktasında herhangi bir çekinceye sahip değildir.

Tarafımızdan yapılan araştırmalar ve gözlemler göstermektedir ki, Facebook günümüzün en önemli popüler kültür nesnesidir. Sadece dünyadaki en fazla üyesi olduğu için değil, internet üzerinde yayınlanan pek çok sayfanın, Facebook üzerinden de yayınlanmasına yönelik linkleri, siteyi kitlesel bir çark haline getirmektedir. Hatta pek çok sitenin üyelik formu, "Facebook Üzerinden Kayıt Ol" kanalıyla otomatik olarak doldurulmaktadır. Böylece kullanıcı hiçbir bilgi yazmadan, Facebook üzerindeki bilgileri alınarak siteye üye olmaktadır. Bu durum, Facebook'un, varoluş nedeni dışında ne şekilde kullanıldığının ve internet dünyası içerisinde ne derece kilit rol aldığının bir kanıtıdır. Ayrıca, gündelik hayat içerisinde insanların satın aldığı malları üreten hemen hemen tüm firmaların, Facebook üzerinde bir sayfası bulunmaktadır. İndirim, kampanya ve benzeri pek çok bilgi, Facebook üzerinden tüketicilere iletilmektedir. Hatta firmaların beğeni sayılarının prestij getirmesi sebebiyle, Facebook üzerindeki sayfanın içeriklerine ulaşmak için "beğen" butonunu tıklamak zorunlu hâle getirilmiştir. Böylece tüketici, ürünü beğenirse de, sırf kampanya şartlarına ulaşabilmek için "beğen" butonuna

basamak zorunda kalmaktadır. Bu ve buna benzer durumlar, çalışmamızın da belirttiği gibi, Facebook'un dünya ölçeğinde popüler kültür objesi olduğunu göstermektedir.

Facebook, kötü niyetli kişilerin kullanımı ile çeşitli hırsızlık, dolandırıcılık, cinsel istismar, hakaret olaylarında da kullanılmaktadır. Özellikle, kullanıcıların tüm bilgilerini açıkça yayınlaması, bu tür kötü olayların yaşanmasına da zemin hazırlamaktadır. Tez içerisinde, dünyadan farklı vakalar örnek olarak verilerek, Facebook'un bu ve benzeri kötü niyetli kullanımları vurgulanmıştır. Kanımızca, Facebook'un, her tür kullanıcıya açık bir internet sitesi olduğu bilgisinin unutulmaması, dolayısıyla, yüklenen içeriklerin de kişisel bilgi güvenliğini tehlikeye sokmayacak boyutlarda olması gerekmektedir.

Facebook omnioptik, yani, hem sinoptik hem de panoptik bir platformdur. Çoğun azı izleyebildiği kadar, az da çoğu izleyebilmektedir. Tüm bu süreç içerisinde, taraflar ne zaman izlendiklerini bilmemektedirler. Panoptikon metaforu, uzun zamandan bu yana araştırılan ve pek çok kaynağa geçmiş bir kavramdır. Özellikle devlet gibi büyük hegemonyaların, insanları izlemesiyle ilgili pek çok kaynakta bu kavrama rastlanmaktadır. Bu bakımdan da panoptikon kavramıyla ilgili literatürde oldukça fazla bilgi ve belge bulunmaktadır. Ancak çalışmamız süresince görülmüştür ki, sinoptikon kavramı, yazılı ve görsel-işitsel literatürde oldukça az işlenen bir kavramdır. Bu sebeple de metinsel analizlerde bu kavramla ilgili analizler oldukça sınırlı kalmaktadır. Aynı şekilde çalışmamızın ana başlıklarından biri olan gündelik hayat kavramı da çok fazla irdelenen bir kavram olmadığı için, çalışmamızın belli yerlerinde güçlüklerle karşılaşmıştır. Şimdiye kadar gündelik hayat kavramını kullanan kaynaklar, genellikle kavramın ontolojik derinliğinden çok, hedef konunun anlatımına yardımcı olan kavram olarak kullanmışlardır. Bu durum, gündelik hayat kavramının tam olarak tanımlanamamasına neden olmaktadır. Bundan dolayı da çalışmamızın gelecekte konuyla ilgili araştırmalara ışık tutabileceği için önemli bir eksiği doldurduğu düşüncesindeyiz.

Nihayet; Facebook, özellikle son on yıl içerisinde gündelik yaşamın vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Ancak gündelik yaşama bu hızlı girişle beraber

hızlı kabullenme süreci ve büyük kitlelere hitap ediyor olması, sermaye sahiplerinin ve büyük hegemonya merkezlerinin de ilgisini çekmiştir. Bu ilgi, Facebook’u popüler kültür nesnesi haline getirmiş, eğlenceli ve iletişime oldukça açık yapısı, kullanıcılara veriyor olduğu zararı görülmez hâle getirmiştir. Özellikle tüm dünyada ahlakî bir norm olan gözetleme ve teşhir olguları, bu iletişim ve eğlence yumağı içerisinde legalize hâle gelmiştir. Tüm bu sürecin sonucunda, gerçek yaşam içerisinde çok daha belirgin bir çizgi olan kamusal alan, özel alan ve giz alanı ayrımı, Facebook üzerinde muğlâk, ayrımlanması zor bir hâle gelmiştir. Daha da şaşırtıcı olan, gerçek olan insanın, sanal ortamlarda kendisini çok daha rahat hissetmesi, sanal yaşam üzerinde, gerçek yaşam üzerindeki kişiliğinden çok daha farklı davranış göstermesidir. Bu aldatıcı davranış farkı, pek çok zaman, insanların birbirlerine olan güvenini zedelemekte, ayrılık, boşanma ve hatta cinayetlere kadar gidebilecek sonuçlara neden olmaktadır. Özellikle imajların içerikten daha önemli hâle geldiği postmodern hayatımızda Facebook, olmadığımız, ancak olmak istediğimiz kişiliğin sunulduğu bir platform olarak hipergerçek algıların çok daha güçlü şekilde yaratılmasına vesile olmaktadır. Bu da topyekûn, insanlara, dünyaya, olaylara yanlış yaklaşılmasını körüklemekte, illüzyon ve hipergerçeklik, asıl gerçekliğin önüne geçerek, asıl gerçekliği değersizleştirmektedir. Kullanıcılar, Facebook ve türevi yapılara varoluş nedenlerinden çok daha fazla anlamlar yükledikçe, izlerini, amaçlarını, tutumlarındaki dengeyi ve sonuç olarak, asıl varolma nedenlerini kaybetmeye başlayacaklardır. Bu durum kanımızca topyekûn sosyal yalnızlaşmaya doğru giden bir süreci doğuracaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Aboujaoude, E. (2011). *Virtually You: Dangerous Powers Of The E- Personality*. Newyork London: WW Norton&Company.
- Adanır, O. (2008). *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*. İstanbul: Hayalet Kitap.
- Ahlqvist, T., Bäck, A., Halonen, M., Heinonen, S.(2008). *Social Media Roadmaps- Exploring the Future Triggered by Social Media*. VVT, Technical Research Center of Finland.
- Akay, A.(1997). *Postmodern Görüntü*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Alemdar, K., Erdoğan, İ. (2005). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Altun, F. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş* İstanbul:Yöneliş Yayıncılık.
- Aslan, B. (2007). *Web 2.0 Teknikleri ve Uygulamaları*. M. Akgül, U. Çağlayan, E. Derman, A. Özgüt (Editörler). "XII. Türkiye'de Internet" Konferansı Bildirileri, Ankara: Nokta
- Aslan, C. (2011). *Türkiye'de Özel Alan İfşası ve Mağduriyet Halleri: Deniz Baykal Örneği, Medya Mahrem- Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamda Parçalar*. Köse H.(Editör). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bahaettin, M. (1926). *Yeni Türkçe Lugât*
- Batmaz, V. (2006). *Medya Popüler Kültürü Gizler*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Baudrillard, J.,(2001). *Baştan Çıkarma Üzerine*, İstanbul : Ayrıntı Yayınları
- Baudrillard, J. (2003). *Simulakrlar ve Simülasyon*. İstanbul: Doğu Batı.

- Baudrillard, J. (2005). *İmkânsız Takas*. (çev. A. Sönmezay) İstanbul, Ayrıntı Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2010a) *Sanat Komplosu*, İstanbul: İletişim Yayınları. 2. Basım.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press,
- Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Benhabib, S. (1992). *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge.
- Berman, M. (2009). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. (çev. Ü. Altuğ, B. Peker), İletişim Yayınları, 12. Baskı.
- Best, S. Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmlar*. (çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı.
- Boyd, D. M., Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1).
- Bostancı, N. (2002). "Cumhuriyetimiz". Ankara: Vadi Yayınları
- Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi*. (çev. L. Özcan), İstanbul: Dost Kitabevi.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi*. İstanbul: Rağbet.
- Çoban S. (2014). *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko Direniş*, Esra Arslan, Savaş Çoban(Editörler), İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Danışman, A. (1991). *Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Demirağ, A., Öngün, E., (2014 08-09 Mayıs). *The Grey Erea of Protectedness. A Case Study Of Facebook Users' Awarness Of Their Privacy and Secrecy*. Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı Çanakkale

Develioğlu, F. (1996). *Osmanlıca Türçe Osmanlıca Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi

Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*, (çev. Ö. Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Erdem, E. (2010), *Elektronik Medya Ve Yeni Bir Medya Olarak Sosyal Ağlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi,

Erdoğan, İ., Alemdar K. (2002). *Öteli Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.

Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. London: Sage.

Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fischer, S., Hubner M. (2000). *Privacy and Security at Risk in the Global Information Society, Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in tech. Information Age*, Douglas Thomas Brian D. Loader (Editörler), London: Routledge

Fiske, J. (2012). *Popüler Kültürü Anlamak*. (çev. S İrvan), Ankara: Parşömen

Foucault, M. (2005), *Büyük Kapatılma*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 74

Gans, H. J. (2007). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (çev. E. Onaran İncirlioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gardiner, M.E. (2000). *Critique Of Everyday Life*. London Newyork: Routledge

Gifford, R. (1997). *Enviromental Psychology*. Boston: Allyn and Bucon.

Göle, N, (2001). *Modern Mahrem*. 7. Basım, İstanbul: Metis Yay.

Güneş, S. (2001). *Medya ve Kültür*. Ankara: Vadi Yayınları.

Gürcan, H. İ. (1999). *Sanal Gazetecilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Habermas, J. (1962). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık

- Hall, S. (1994). *İdeoloji ve İletişim Kuramı*. (Der. S. İrvan). Medya Kültür Siyaset, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Hollinger, D. A. (1995). *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books.
- Hornby, A S. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Jonathan Crowther(Editör). 5. Baskı, Oxford: Oxford University Press.
- Horkheimer, M, (2008). *Akıl Tutulması*. (çev. O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınevi, 2008b.
- Hungtinton, S. P. (1997). *Batı 'Tek'dir Ama Evrensel Değildir. Medeniyetler Çatışması*, Ankara: Vadi Yayınları.
- İçel, K., Ünver, Y. (2009). *Kitle Haberleşme Hukuku*. Yenilenmiş 8. Bası, İstanbul: Beta Yayınları.
- Jeanniere, A. (2000). *Modernite Nedir? Modernite Versus Postmodernite*. M. Küçük (Derleyen). Ankara: Vadi Yayınları
- Jenks, C. (2012). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. (çev. İ. Çapcıoğlu), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Johnson, D. G. (2001). *Computer Ethics*. 3rd edition, NJ:Prentice-Hall Inc.
- Kabaoğlu, İ. Ö. (1993). *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Kellner, D. (1993). *Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar, Modernite Versus Postmodernite*. Mehmet Küçük (Editör). 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları
- Kızıılçelik, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak*. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Kongar, E. (2013) *Türkiye'yi Sarsan Otuz Gün Gezi Direnişi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları

- Krogh, T.(1999). Frankfurt Okulunun Kültür Analizi. Medya İktidar İdeoloji. (Der.M. Küçük). Ankara: Ark.
- Kurtkan, A. (1977). *Türk Milletinin Manevi Değerleri*. Devlet Kitapları, İstanbul.
- Küçükalp, K. (2003). Nietzsche ve Postmodernizm. İstanbul: Paradigma Yayınları,
- Lefebvre, H. (2010). Modern Dünyada Gündelik Hayat. (çev: I. Gürbüz), İstanbul: Metis.
- Lewis, C.A. (1972). *Sociology through Literature*. N.J:Prentice-Hall.
- Lyon, D. (1997). Elektronik Göz. (çev. D. Hattaoğlu). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Mathiesen, T. (1997). *The Viewer Society: Micheal Foucault's 'Panopticon' Revisited*. Sage Publications.
- McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory:An Introduction*. London: Thousand Oaks
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yay.
- Microsoft Computer Dictionary*, (2003). Washington: Microsoft Corporation Press,
- Mutlu, E. (2012). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayınları.
- Niedzwiecki, H. (2009). *Dikizleme Kültürü*. (çev: G. Gündüç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Orkunoğlu, Y. (2007). *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*. İstanbul: Ceylan Yayınları
- Oskay, Ü. (1971). *Gelişme Açısından Kültür Değişimi*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Oxford Student's Dictionary Of English*. (1994). Oxford New York: Oxford University Press, 6. Basım
- Özel, S. (2004). *Uluslararası Alanda Medya ve internette Kişilik Haklarının Korunması*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

- Özsunay, E. (1979). *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 4. Bası.
- Rachels, J. (1997). Why Privacy Is Important, ed. Ermann, M. David-Williams Mary B.-Shauf Michele S.; *Computers, Ethics, and Society*, Oxford University Press, Inc.
- RTÜK Özel Çalışma Grubu. (2005). *Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri (rapor)*. Ankara, 2.
- Safko, L. (2010). *Social Media Bible: Tactics, Tools and Strategies For Business Success*. 2nd Ed. New Jersey: Wiley and Sons.
- Sennett, R. (2005). *Otorite*. (çev: K. Durand), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennet, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Üçüncü basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sevim, B. (2008). *Kültür Endüstrisi Bağlamında Yıldızlaştırılan Televizyon Anahaber Sunucularının Haberin İzlenmesine Etkileri*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Süllü, Z. (2014 08-09 Mayıs). *Kurumsal İletişim Sürecinde Sosyal Medyanın Kullanımı*. Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı'nda sunuldu. Çanakkale.
- Şan, M., Hira İ. (2007). *Sosyoloji Yazıları: "Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi"*. İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Şen, E. (1996). *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Tandoğan, H. (1996). *Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*. İstanbul.
- Tomlison, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (çev. A. Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Toprak, A.,Yıldırım A., Aygöl E., Binark M., Börekçi S., Çomu T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Kalkedon.
- Tuna, S., Akçay, D. (2015). *Approaches On New Media: Proceedings Of 1st International New Media Conference*, İstanbul: İstanbul Gelişim University Press, 106
- Ulaş, S. E. , (2002). *Felsefe sözlüğü*. (haz. A. B. Güçlü, E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ünalın, Ş. (2004). *Dil ve Kültür*. 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Westin, A.F. (1967). *Privacy And Freedom*. New York: Atheneium
- Williams, R. (2006). *The Analysis of Culture*. J.Storey (Ed.). Cultural Theory and Popular Culture London: Prentice Hall.
- Yağlı, S. (2014 08-09 Mayıs)*Yeni Medyada Örtük Olanın İfşası ve Gözetlenen Mahremiyetin Dönüşümü*, Uluslararası Yeni Medya ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı'nda sunuldu. Çanakkale.
- Yavuz, H. (2012). *Budalığın Keşfi*. İstanbul: Timaş
- Yılmaz, E. (1992). *Hukuk Sözlüğü*. 4. baskı, Ankara: Yetkin Yayınevi.

MAKALELER

- Chen, W. (2009). Facebook Privacy and Criminality. *Journal Of Digital Research And Publishing*, 3(1), 124
- Çaha, Ö. (1998). İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl:2, 5(3), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 76-79
- Çetin, E. (2014). Türkiye’de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt 3, sayı 2, 266Dedeoğlu, G. (2004). Gözetleme, Mahremiyet ve İnsan Onuru. *Türkiye Bilişim Derneği Dergisi*, Sayı 153, 2
- Göker, G., Demir, M., Doğan, A. (2010). Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Paylaşım: Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 5, Number: 2, Article Number: 4C0035, 186
- İmre, Z. Şahsiyet Haklarından Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerin Korunmasına İlişkin Meseleler. *İHFM*, Cilt: XXXIX, Sayı:1-4, 148
- Jensen, S. (2009). Facebook Kendi Kendinizi Jurnallemenin Platformu mu? *Gree’s Dergisi*, 31.
- Kemal, S. (2002). Doğrunun Hikmeti ile Batının Akı Birişmeli. *İnfomag Dergisi*, No:22, 65
- Korkmaz, İ. (2012). Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, 112
- Okur, H.D.,Özkul M. (2015) Modern İletişimin Arayüzü:Sanal İletişim Sosyal Paylaşım Sitelerinin Toplumsal İlişki Kurma Biçimlerine Etkisi (Facebook Örneği), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2015/1 Sayı:21, 221
- Özgül, G. E. (2012). Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması. *Journal Of Yaşar University*, Sayı:26

Özsoy, S. (2012) Kulüp Taraftarlarının Twitter Kullanımları, *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 1136

Papacharissi, Z. (2015). We Have Always Been Social, *Social Media+Society*, 1-2

RTÜK Özel Çalışma Grubu. (2005). *Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri Raporu*. Ankara, 2.

Sakallı, E. (2014). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı: 3(2), 310

Subaşı, N. (2001). Gündelik Hayat ve Dinsellik. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, 239

Şahin, Ö., Balta, E. (2001). Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce. *Praksis*, Sayı:4, 185.

Şener, G. (2013), "Toplumsal Mücadele Alanı Olarak Sosyal Medya", Sosyal Medya ve Ağ Toplumu 2: Kültür, Kimlik, Siyaset, Can Bilgili, Gülüm Şener (Editörler), *Reklam Yaratıcıları Derneği*, İstanbul

Tandoğan, H. (1997). Kitle İletişim Araçlarında Özel Yaşamın Gizliliği ve Türkiye. *KÜHFD*, Yıl 1, S 1, 476

Yüksel, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58-1, Ankara, 182

Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları. *İÜHMF*, 66(2), 228

İNTERNET

Danah, M. B., Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x/full>

Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. <http://irfanerdogan.com/makaleler1/popne.htm>

Gromov, G.K. The Roads and Crossroads Of Internet History. <http://www.internet-valley.com/intval1.html>

Gündelik Hayatın Dili, Kavramı ve Bilinci Üzerine, *Komünist Zemin*, Sayı 9, İnternet:<http://www.komunistzemin.org/yazilar/1/77/gundelik-hayatin-dili-kavrami-ve-bilinci-uzerine/> Güven, S. K., Kovanlıkaya Ç. (2008). Postmodern Rear Window: Facebook. 493 http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2008/2008_481-496.pdf

Kemp, S. (2014). <http://wearesocial.net/blog/2014/01/social-digital-mobile-worldwide-2014/>

Özok, Ö. (2008). Özel Yaşamın Gizliliği Paneli Açılış Konuşması. http://eski.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/081018_panel.aspx

Psikiyatrist Prof. Dr. Kemal Sayar ile yapılan röportaj: <http://www.kemalsayar.com/KatagoriDetay-Populer-kultur-insanlari-afyonluyor-261.html>

<http://arsiv.taraf.com.tr/haber-aldataan-ese-ozel-hayat-yok-169393>

<http://arsiv.taraf.com.tr/haber-yazdir-91335.html>,

<http://mashable.com/2013/09/16/facebook-photo-uploads/>

<http://media.fb.com/2015/01/07/what-the-shift-to-video-means-for-creators/>

<http://newsroom.fb.com/Key-Facts>

<http://wearesocial.net/blog/2014/01/social-digital-mobile-worldwide-2014>

<http://wearesocial.net/tag/facebook/>

<http://wearesocial.net/tag/turkey/>

<http://www.alexa.com/siteinfo/twitter.com>

<http://www.alexa.com/topsites>

<http://www.aktifhaber.com/skandallar-bu-otellerde-oluyor-90461h.htm>

<http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/facebook-uzerinden-kucuk-cocuk-ayartan-bati-trakyali-sapik-tutuklandi->

<https://www.facebook.com/legal/terms>

<http://www.gazetevatan.com/-facebook-un-kara-dulu-15-kisiyi-uyutup-soydu-765533-dunya/>

<http://www.gundembursa.com/haber/bursada-facebook-yuzunden-cinayet-islendigi100302b.html>

<http://www.mansetport.com/galeri-otelin-balkonunda-cirilciplak-yakalandi/>

<http://www.milliyet.com.tr/facebook-tan-fotografini-paylasip-gundem-1988115/>

<http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/40342-yasam-balkonda-ciplak-yakalandi/>

<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25315671>

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/twitter>

http://www.sabah.com.tr/dunya/2010/12/02/bosanmalarin_5te_biri_facebook_yuzunden

<http://www.sabah.com.tr/fotohaber/magazin/balkonda-yakalandilar-591949807270/52171>

<http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

<http://www.statista.com/statistics/284503/turkey-social-network-penetration/>

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.544896f8348b67.46165127

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54e45382a77f52.19615659

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.543cd6610831a7.50687178

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54610c27ebffb9.58051334

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.557002549637b1.48896542

<http://www.theguardian.com/technology/2014/jul/23/facebook-earnings-beat-expectations-ad-revenues>

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/99832.aspx>

http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_Tr_A6format.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı :KONOR, Barış
 Uyuğu :Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 31.08.1974 / Ankara
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 05323170350
 Faks : -
 e-mail : bariskonor@gmail.com
 bariskonor@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Ün. Sosyal Bilimler Ens.	Devam Ediyor
Lisans	Anadolu Üniversitesi İşletme Fak.	2000
Lise	Tevfik Fikret Lisesi	1993

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009 - Halen	Gazi Ün. Güzel Sanatlar Fak.	Öğretim Görevlisi
2008 – 2014	Gazi Ün. İletişim Fak.	Misafir Öğretim Görevlisi
2012 – 2013	Başkent Ün. MYO	Misafir Öğretim Görevlisi
2007 – 2009	Selay Prodüksiyon	Ajans Koordinatörü / Yönetmen
2006 – 2007	Freelance	Görüntü Yönetmeni / Yönetmen
1991 – 2006	Konor Prodüksiyon	Ajans Sahibi / Yönetmen

Yabancı Dil

Fransızca
 İngilizce

Yayınlar -Sergiler

2011	Çocuklara Yönelik Reklam ve Etik	Bildiri
2010	Yerel Yönetimlerde Geleneksel Medya	Bildiri
2010	Ötesine Geçiş: Twitter Örnekleme	
	Yeni Medya: Cep Telefonları	Bildiri
2014	Filipinler İçin	Uluslararası Sergi
2014	Türkiye’den Türkmeneli’ne	Uluslararası Sergi
2013	Türk Mitolojisi’nden İzler	Ulusal Sergi

2012	Acılar Dursun; Çilen Son Olsun	Uluslararası Sergi
2012	Anmak, Anlamaktır.	Ulusal Sergi
2011	Düşler, Düşünceler	Uluslararası Sergi
2011	Türkiye'nin Kalbi Ankara	Ulusal Sergi
2010	Ekim Geçidi 09	Ulusal Sergi

Hobiler

Fotoğraf çekmek

Kitap okumak

Film seyretmek

Müzik dinlemek

GAZİ GELECEKTİR..

